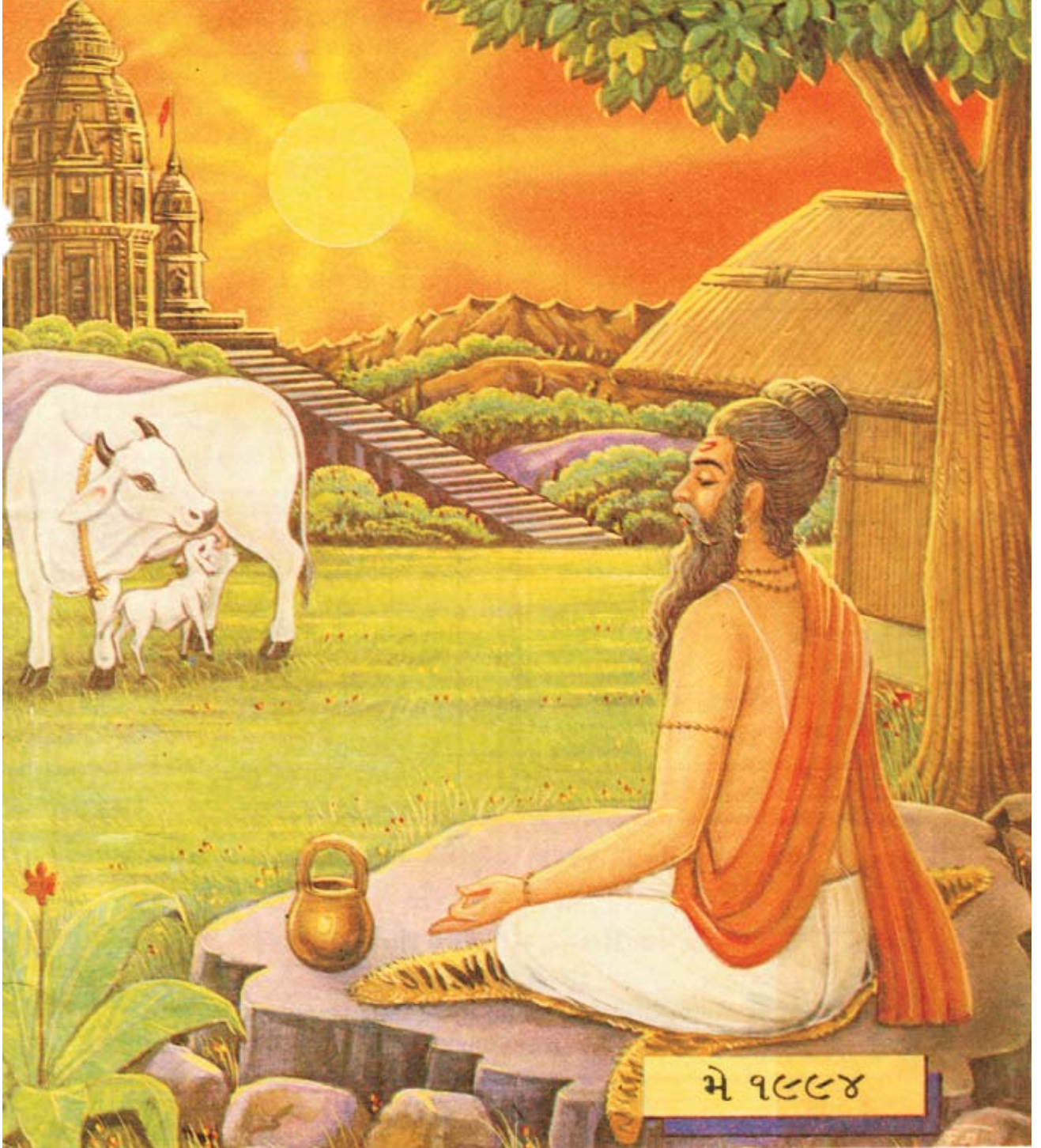

युग शक्ति गायत्री

યુગ શક્તિ ગાયત્રી

વર્ષ : ૨૪
અંક : ૫

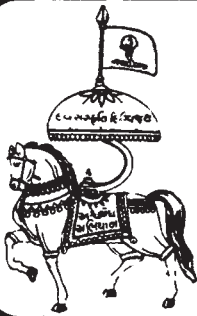
સંપાદક
ભગવતી દેવી શર્મા

પ્રકાશક
લીલાપત શર્મા

સરનામું
યુગ નિર્માણ યોજના
મથુરા (ઉ.પ્ર.) પી.ન. ૨૮૧ ૦૦૩
ફોન : કાર્યાલય : ૪૦૪૦૧૫
નિવાસ : ૪૦૪૦૦૦
ગ્રામ : યુગ નિર્માણ

અનુક્રમણિકા

૧. આત્મવિશ્વાસની જાગૃતિ જ સફળતાનું મૂળ કારણ.....
૨. જે બીજાના કલ્યાણ માટે જીવે છે.....
૩. કુલ્લુના રઘુનાથ.....
૪. ભટકતી પ્રતિભાને પ્રખર પ્રજ્ઞામાં બદલ.....
૫. માનસિક ચેતનાના ઉચ્ચસ્તરના પરિપક્વ.....
૬. પહેલું સુખ તે જાતે નર્યા.....
૭. કર્તવ્ય નહીં ભાવને જૂઓ.....
૮. સમષ્ટિના કલ્યાણની મહાન પ્રતિજ્ઞા.....
૯. સંયમી હંમેશા સુખી.....
૧૦. એક સશક્ત ઐચ્છિક ઉપચાર પદ્ધતિ- 'યજ્ઞોપેથી'.....
૧૧. સૈનિક જે સાધુ બની ગયો.....
૧૨. પુણ્ય ફળદાયક ગાયત્રી સાધના.....
૧૩. આત્માનુસંધાન આપણે સહજાનંદ.....
૧૪. આપણે જાતે જ વાતાવરણ બનાવવું પડશે.....
૧૫. અપનોસે અપની બાત આ સમયનું સૌથી મોટું પુણ્ય : બ્રહ્મભોજ.....
૧૬. ધારાવાહિક વિશેષ લેખમાળા-૧૨ આ વિચિત્ર પરિવાર સંવેદનાના વિસ્તારથી સર્જાયો છે.....
૧૭. પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવની અમૃતવાણી વસંતપર્વ ૧૯૮૬ ઉપર આપેલું વિશિષ્ટ ઉદ્બોધન.....
૧૮. મહાકાલકા સંકેત (કાવ્ય) પુલકર યુદ્ધ કરો (કાવ્ય)..... ૪

અખિલ ગુજરાત અશ્વમેધ યજ્ઞ સમિતિ
ગાયત્રી શક્તિ પીઠ
૭, વૈશાલી નગર, આમ્રપાલી સીનેમા પાસે,
રાજકોટ (સૌરાષ્ટ્ર)
આયોજન તારીખ-૧૫થી ૧૯ ઓક્ટોબર ૧૯૯૪
ક્ષેત્ર નં-૫૫૬૪૪

ॐ ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ તત્સવિતુર્વરેણ્યં ભર્ગોદેવસ્ય ધીમહિ ધિયો યો નઃ પ્રચોદયાત

૧૫-૨૪

૧૯૯૪

વાર્ષિક લવાજમ-રૂ. ૩૫-૦૦

અંક-૫

સંસ્થાપક-પં. શ્રીયમ શર્મા આચાર્ય

આજીવન લવાજમ-રૂ. ૪૫૦-૦૦

આત્મવિશ્વાસની જાગૃતિ જ સફળતાનું મૂળ કારણ

જેને આપણે સુખી, સફળ, યશ-કીર્તિના શિખર પર પહોંચેલ સમજીએ છીએ અને એવું માનીએ છીએ કે પ્રતિકૂળતાઓ વગરનું કેટલું બધું પ્રસન્નતાથી ભરેલું તેનું જીવન છે તેને નજીકથી તેના વીતેલા જીવનની અને દૈનિક જીવનની મુસીબતોનો અભ્યાસ કરીને જોવું જોઈએ. શક્ય બને તો સીધા તેને જ પૂછવાનો પ્રયાસ કરીએ કે શું તેના જીવનમાં કોઈવાર મુસીબત નથી આવી ? તેને દુઃખ અને કષ્ટાઈઓનો સામનો નથી કરવો પડ્યો ? તો આપણને સમજાશે કે કોઈને પણ સુખ-સમૃદ્ધિ આકાશમાંથી ટપકીને આપમેળે પ્રાપ્ત નથી થઈ. રોજિંદા જીવનમાં આપણે જે મુશ્કેલીઓ ભોગવીએ છીએ, તે મુસીબતોએ તેમના જીવનને પણ એવી જ રીતે હચમચાવી નાખ્યું હતું. જેવી રીતે આપણે ક્યારેક ક્યારેક માનસિક રીતે પરેશાન થઈ હતશાના હડસેલામાં ઝુલીએ છીએ, એવું તેની બાબતે પણ સંભવી ચૂક્યું છે. આનાથી આપણને એવું આત્મજ્ઞાન થશે કે દરેકને તે રાજમાર્ગ પર પસાર થવું પડ્યું છે, જેમાં કાંટા છે, તો ફૂલ પણ છે, વિઘ્નો છે, તો સહાયક શક્તિઓ પણ છે.

ફરી આપણે તેમની પાસેથી જાણવા પ્રયત્ન કરીએ

કે કોણે તેમને મુસીબતોના જાળામાંથી બચાવ્યા ? શું કોઈ જાદુગર આવી જાદુઈ લાકડી ફેરવી ગયો, જેથી વિઘ્નો અદૃશ્ય થઈ ગયા ? ત્યારે આપણને ખબર ઘડશે કે વિપત્તિઓના નિવારણમાં આત્મવિશ્વાસ મુખ્ય બળ રહ્યું છે. જ્યારે આખા જગતે, બધા મિત્રોએ, સ્નેહીજનોએ તેનો સાંઘ છોડી દીધો હતો ત્યારે આ આત્મવિશ્વાસે એક દેવદૂત સ્વરૂપે આગળ આવીને તેને હિમ્મત આપી હતી અને હિમ્મત એકઠી કરી સતત પ્રયત્નશીલ રહેવા પ્રેરિત કરેલો હતો.

આપણી આજની પરેશાની અને પોતાની હતાશા એ આત્મવિશ્વાસ ગુમાવ્યાનું પરિણામ છે. તમે હારી-થાકીને બેસી ગયા છો અને તેવું સમજો છો કે અમારાથી કંઈ જ નહીં બની શકે, દુઃખો પોતાની મેળે નહીં હટે, ચારેબાજુ અંધારું જ અંધારું છે, તો આ વખતે આપણે પોતાનો અત્મવિશ્વાસ જગાડીને જોઈએ. વર્તમાન સાધન ભલે પછી નાનાં હોય અથવા જે કંઈ થોડુંક હોય તેનો સદુપયોગ કરવામાં લાગી જઈએ, તો થોડાક દિવસોમાં પરિસ્થિતિઓ બદલાતી જણાશે. જીવન જીવવાના આ કૌશલ્યને પ્રાપ્ત કરવાનું અધ્યાત્મવિજ્ઞાનનું લક્ષ્ય છે જ.

જે બીજાના કલ્યાણ માટે જીવે છે

બુધવારની તે સવાર અમદાવાદ માટે અત્યાર સુધીની બધી સવારમાં કમનસીબ સવાર હતી. નિજામૂલ મુલ્કના કાકા હામિદખાંએ મોટી ફોજ સાથે પુરા નગરને ઘેરી લીધેલું. અમદાવાદના શાસક હામિદખાંની વિશાળ સેનાથી ડરી જઈ કિલ્લામાં સંતાઈ ગયા. હામિદખાં અને તેના સિપાઈઓએ જ્યારે નગરમાં પ્રવેશ કર્યો, ત્યારે તેમનું સ્વાગત ગલીઓ અને સડકોની નિરવતાએ કર્યું.

બરાબર દોઢેક પહોર વીત્યો હશેને ખાઈ પરવારી વિશાળ સેના અમદાવાદ ઉપર દોડી આવી. થોડા સમય પહેલાં આ નગરમાંથી રાતનો અંધકાર દૂર થયો હતો. એટલામાં જ તેને બીજા અંધકારે ઘેરી લીધું. આ અંધકાર ઘોડાઓની ખરીઓથી ઊડેલી ધૂળનાં વાદળનો હતો.

વિરોધી સેનાના સંતાઈ જવાથી હામિદખાં અને તેના સૈનિકો ખુલ્લાંખુલ્લા કલ્લેઆમ અને લૂંટફાટમાં લાગી ગયા. હજારો સૈનિકો જુદી જુદી ટોળીઓમાં વહેંચાઈ જઈ જુદા જુદા વિભાગોમાં ફેલાઈ ગયા. ભાલાની અણી પર સ્ત્રીઓ અને બાળકોના શરીર ઉછળવા લાગ્યાં. તલવારોની તીક્ષ્ણ ધારો નાગરિકોના શરીરને મૂળા-ગાજરની જેમ કાપવા લાગી. આ કરુણ ચીસો અને કરુણ પોકારો વચ્ચે દુઃખી અને દયાળુ નગરજનોના કાચા-પાકા મકાનોને આગ ચાંપવી શરૂ કરી દીધી.

શત્રુનો અત્યાચાર પળેપળે વધી રહ્યો હતો. આ જોઈને અમદાવાદના અગ્રગણ્ય લોકો એકઠા થયા અને વિચારવા લાગ્યા કે નગરને આ વિનાશમાંથી કેવી રીતે બચાવાય ? આ વખતે એક ધનવાન વેપારી આગળ આવ્યા. તેમનું નામ નગરશેઠ ખુશાલચંદ્ર હતું. તે સામૂહિક હત્યાકાંડના સમયે તે પોતાના જીવની પરવા કર્યા સિવાય સેનાપતિ હામિદખાં પાસે પહોંચ્યા અને વિનમ્ર વાણીમાં કહ્યું, “આ અરાજકતા અટકાવી નગરમાં વ્યવસ્થા સ્થાપિત કરો.”

હામિદખાંએ ક્રોધિત નેત્રોથી નગરશેઠ તરફ જોયું. માથા ઉપર અમદાવાદી જરીની પાઘડી, કાનોમાં સોનાનાં કુંડળ અને ચહેરા પર સૌમ્ય ભાવ. તે લોહી નીતરતી આંખોથી કેટલીક ક્ષણ માટે તેમને જોઈ રહ્યો. પછી બોલ્યો, “હું ધન ઈચ્છું છું. તેના સિવાય આ હત્યાકાંડ બંધ નહીં થાય.”

નગરશેઠનું હૃદય પીગળી ગયું. કરુણ સ્વરે તેમણે કહ્યું, “કેટલું ધન ઈચ્છો છો ? હું આપીશ. સેનાને પાછા વળવાનો હુકમ કરો. વ્યર્થમાં જ નિર્દોષ નાગરિકોની હત્યા અને સંપત્તિનો આ મહાવિનાશ હું જોઈ શકતો નથી.” હામિદખાં બોલ્યા, “જેટલું માંગીશ એટલું ધન આપશો ?” નગરશેઠે જવાબ આપ્યો, “આપીશ.” આપ સેનાને લૂંટફાટ કરતી રોકો, હું હમણાં જ પાછો આવું છું.”

હામિદખાંએ એક વખત નગરશેઠની સામે જોયું. નગરશેઠ જાણતા હતા કે બધું ધન મારે જ આપવું પડશે. પરંતુ અત્યારે પોતાની સંપત્તિ બચાવવાનો વિચાર પણ તેમને સ્પર્શી શક્યો ન હતો. એટલા માટે તેમના મુખ ઉપર દેહતા હતી. તે દેહતાએ અત્યાચારીના હૃદયને સ્પર્શ કર્યો. તેણે તરત જ રણભેરી વગાડવાનો હુકમ કર્યો. લૂંટફાટ કરવાવાળી સેના પોતપોતાની શિબિરોમાં પાછી ફરી. પ્રજાએ રાહતનો દમ લીધો.

થોડા જ વખતમાં જોવામાં આવ્યું કે સુંદર રથમાં સોનાની મુદ્રાઓથી ભરેલા અસંખ્ય થેલા લઈ નગરશેઠ હામિદખાં પાસે જઈ રહ્યા હતા. બીજા જ પળે સેનાપતિની સામે સોનામહોરોનો ઢગલો થઈ ગયો. સોનાનો વિશાળ ઢગલો જોઈ સેનાપતિની આંખો ચમકી ઊઠી. મૂકત કંઠે તેમણે કહ્યું, “નગરશેઠ, આપનું નગર હવેથી સુરક્ષિત છે.” નગર સુરક્ષિત હતું પરંતુ નગરશેઠ પોતાનું બધું ખોઈ બેઠા હતા, પેઢી દર પેઢીએ તેમના પૂર્વજોએ જે ધન એકઠું કર્યું હતું, તે હવે વિદેશીઓના હાથમાં ગયું હતું.

નગરશેઠની સામે સમસ્યા હતી કે હવે વેપાર કેવી રીતે ચાલશે ? કાલે બજારમાં હુંડીઓ કેવી રીતે સ્વીકારશે ? પરંતુ તેમની મુખ મુદ્રા પર એક પણ ચિંતાની રેખા જોવામાં નહોતી આવતી. ચહેરા પર તો એક અવર્ણનીય આનંદની આભા હતી. ધન ગયું તો શું થયું શહેર તો બચી ગયું. પ્રજાની રક્ષા તો થઈ ગઈ. નગરશેઠ પાછા આવ્યા. બીજી ક્ષણે ચારે બાજુ આ ખબર પ્રસરી ગઈ કે પોતાનું સર્વસ્વ હુંડીયાને નગરશેઠ ખુશહાલચંદ્રએ આપણને અને આપણા શહેરને બચાવ્યું છે. જે કાર્ય લશ્કર નહોતું કરી શક્યું તે કામ એકલા હાથે નગરશેઠે કર્યું. આથી નગરના મુખ્ય વહેપારીઓ એકઠા મળ્યા અને તેમણે સર્વસંમતિથી એવો નિર્ણય કર્યો કે અમદાવાદના

બજારમાં જેટલો માલ કંદે તોલવામાં આવે એના સેંકડે ચાર આના શેઠને આપવા.

આજે પણ નગરશેઠની સ્મૃતિમાં ભારત સરકાર તરફથી દરેક વર્ષે તેમના વંશ વારસોને કંઈક રકમ નિયમિત આપવામાં આવે છે. અપાતી ધનરાશી સામાન્ય છે. પરંતુ તેની સાથે નગરશેઠ ખુશહાલચંદ્રનું સાહસ અને ઉદારતાની કહાની જોડાયેલી છે, તેનું મૂલ્ય અપાર છે. આજે આપણા દેશમાં પણ અનેક કરોડપતિ, અબજપતિ હયાત છે. પરંતુ રાષ્ટ્ર અને વિશ્વની કોને દરકાર છે ? બધા જ પોતપોતાના ભોગ વિલાસમાં ડૂબેલા છે. જો આ ધન કલ્યાણકારી યોજનાઓમાં વાપરી શકાયું હોત તો દેશનો નકશો કંઈક જુદો જ હોત !

બોધિધર્મ જ્યારે ચીન પહોંચ્યો ત્યારે ત્યાં તેમની ખ્યાતિ સમગ્ર ચીનમાં ફેલાઈ ગઈ. જ્યારે રાજાને ખબર પડી કે તેના રાજ્યમાં પરમજ્ઞાની સંતનું આગમન થયું છે, તો તે પણ દર્શનનો લાભ મેળવવા બોધિધર્મની પાસે પહોંચ્યા. રાજાનું મોટું સ્વાગત કરી સત્કાર કર્યો. રાજાએ બોધિધર્મને મનની વાત બતાવી કે તેનું મન અશાંત રહે છે. મહેરબાની કરી બતાવો કે એ કેવી રીતે શાંત થશે. બોધિધર્મે કહ્યું- “હવે જ્યારે પણ તમે આવો, ત્યારે તમારા મનને પણ સાથે લઈને આવજો. કોઈ રસ્તો કાઢીશું.” રાજા ખૂબ જ હેરાન થયો. ગજબના સંત છે. મનને લાવવાનું કહી રહ્યા છે. શું મન કોઈ એવો અલગ ભાગ છે કે જેને ઊઠાવીને લાવી શકાશે. પણ શું થાય, સંતની આજ્ઞા. બતાવવામાં આવેલ સમયે રાજા પહોંચ્યા. બોધિધર્મ પૂછ્યું- “આવી ગયા ? મનને લઈ આવ્યા ?” રાજાએ કહ્યું મન એવી વસ્તુ તો નથી કે જેને મારાથી જુદી કરી શકાય.

બોધિધર્મે કહ્યું ભલે, એક વાત તો નક્કી થઈ કે મન તમારામાં જ છે. બોધિધર્મે કહ્યું તો પછી એકાંતમાં શાંત ચિત્તથી બેસી જાઓ અને આંખો બંધ કરી દો અને શોધો કે મન ક્યાં છે અને જ્યારે તેને શોધી કાઢો ત્યારે મને બતાવજો કે ક્યાં છે, હું તેને શાંત બનાવી દઈશ. રાજા શાંતચિત્તથી બેસી ગયા અને આંખ બંધ કરીને અંદર મનને લાગ્યા શોધવા. અંદર ડોકીયું કરતા જ ગયા ડૂબતા જ ગયા, તેમણે ધ્યાનથી જોયું કે મન નામની કોઈ એવી વસ્તુ નથી કે જેને શોધી શકાય. તેની શોધ નકામી છે. તેમને સમજણ આવી કે જે વસ્તુ છે જ નહીં તેના વિષયમાં કશુંય કરી શકાય નહીં. એ માત્ર એક ક્રિયા છે, જેને ક્રિયાન્વિત ન કરવામાં આવે તો કોઈ ઝંઝટ જ નથી. રાજાએ બોધિધર્મ સમક્ષ મસ્તક નમાવ્યું અને કહ્યું કે મને સમજણ આવી ગઈ કે મારી વિચાર કરવાની શૈલીએ મને બેચેન બનાવેલ હતો. બોધિધર્મે કહ્યું, જ્યારે પણ તમને બેચેની થાય ત્યારે વિચારોને પલટાવીને વિચાર કરવાની આદતો બનાવી લો. તે બધી ઉર્જા એક દૈષ્ટિ, એક સોચ, એક વિચાર બની જશે અને ઉદાસી તરત જ શાંત થઈ જશે.

કુલ્લૂના રઘુનાથ

કુલ્લૂ નરેશનું શરીર યુવાવસ્થામાં જ રક્તપિત્ત-થી ઓગળીને વિકૃત થઈ ગયું હતું. ડુંગરાળ એવા દૂર દૂરના પ્રદેશોના દાકતરો રોગથી હારી જઈ, નિરાશ મનોરથ લઈ પાછા જતા રહ્યા હતા. ક્વાથ સ્નાન, ચૂર્ણ ભસ્મ, રસરસાયણ પણ કંઈ અસર કરી શક્યાં નહીં.

રાજા ઉદ્ધત ન હતા કે ભોગ-વિલાસવાળા પણ ન હતા. તેમના પૂર્વજોએ કુલાંગ ક્ષેત્રના દિવ્ય ત્રિકોણપ્રદેશ (વ્યાસ નદીના ઉદ્ગમ, પાર્વતી નદીના ઉદ્ગમ અને બન્નેના સંગમની મધ્યની ભૂમિ)ને ભગવાન ઉમાશંકરની વિહાર ભૂમિ માની તેને પોતાના નિવાસથી અપવિત્ર કરવાનું યોગ્ય ન માન્યું, મનુષ્ય રહે તો તેની સાથે તેનો પ્રમાદ અને કુટોવો પણ રહે. તેથી તેમણે વ્યાસના દક્ષિણ કિનારે પોતાની રાજધાની સ્થાપી, જે આજે કુલ્લૂ નામે ઓળખાય છે. વાસ્તવમાં આ ત્રિકોણપ્રદેશમાં તેમના વંશજોએ પાછળથી એક વસવાટ બનાવી દીધો હતો, જે નગરમાં આજે જૂની રાજધાનીના નામે ઓળખાય છે.

આવા ભાવાત્મક કુળમાં જેનો જન્મ થયો, તેના લોહીમાં વાસનાની વૃદ્ધિને માટે આહાર ક્યાંથી મળે. રાજા બાળપણથી ઘણા શ્રદ્ધાળું હતા અને શ્રી રઘુનાથજીના ઉપાસક હતા. શરીરમાં રોગના લક્ષણો ઉત્પન્ન થતાં જ ચિકિત્સા સાથે પંડિતોના અનુષ્ઠાનોનો પ્રારંભ થઈ ગયો હતો.

પ્રારંભ બળવાન હોય છે ત્યારે પુરુષાર્થ સરળતાથી સફળ થતો નથી. વૃષ્ટિથી ઉભરાતી નદીમાં બંધ બાધવાના પ્રયત્નો અપાર શક્તિ અને સાધનોની અપેક્ષાથી સફળ થાય. ગ્રહશાંતિ, દેવઉપાસના અને ચિકિત્સાના પ્રયત્ન નસીબને રોકી શક્યા ન હતા. રાજાના અંગે અંગમાં રક્તપિત્ત ફૂટી નીકળ્યો હતો.

“આ ઘૃણાપાત્ર રોગ”-રાજાને દેહનો મોહ ન હતો પરંતુ તેમને આંતરિક દુઃખ હતું કે હવે તેઓ સત્પુરુષો અને સંતોના ચરણોમાં મસ્તક મૂકવા યોગ્ય નહોતા રહ્યા અને કથા સત્સંગમાં બેસવા યોગ્ય પણ નહોતા રહ્યા. કોઈ તીર્થના પવિત્ર ક્ષેત્રમાં કેવી રીતે જઈ શકાય ? પોતાના રોગનો સંસર્ગ બીજા લોકોને થાય, મોટી કાળજીથી રાજા આને બચાવતા. પત્નીને પણ ચરણ વંદનાથી તેમણે વંચિત રાખ્યાં હતાં. એ સાધ્વીને પણ પોતાના આરાધ્યની આજ્ઞા સ્વીકારીને દૂરથી જ દર્શન કરવાં પડતાં હતાં.

“આ સ્પર્શથી ફેલાવાવાળો ભયંકર રોગ છે. કોઈ પણ પવિત્ર તીર્થમાં આ અભાગી હવે સ્નાન કરવા યોગ્ય ન હતા.” મહારાજા ઘણા દુઃખી રહેવા લાગ્યા હતા, “કોઈ મંદિરમાં પ્રવેશવાનો અધિકાર મારો રહ્યો નથી. પતિત પાવન પ્રભુ પણ મારાથી રૂઠી ગયા.”

છેવટે રાજપુરોહિતે રાજાને મણિકર્ણમાં નિવાસ કરવાની સંમતિ આપી. મણિકર્ણ ક્ષેત્રનું ગંધક મિશ્રિત પાણી કદાચ રાજાના રોગને મટાડી શકે. રાજ પુરોહિતને તે આજ્ઞા ખરેખર નિરાધાર ન હતી. ગરમ જળપ્રવાહ પૃથ્વી પર ઘણા છે-ભારતમાં પણ ઘણા છે, પરંતુ ઘણું કરીને તેમાં સર્વત્ર એક ગંધ છે અને તેઓ સ્વાદમાં તૂરાશ પણ ન હોય, પરંતુ સ્વાદિષ્ટ નથી. મણિકર્ણના પ્રદેશમાં ઉકળતા પાણીનો જળપ્રવાહનો વિસ્તાર માઈલો સુધી છે. લગભગ આખા મણિકર્ણ ગામમાં દરેક ઘરમાં આ પાણીને ટાંકામાં ભરી તેના વડે રસોઈ બનાવી લેવાય છે. જળ ગંધ વગરનું હતું પરંતુ સ્વાદિષ્ટ હતું. આજે પણ અનેક ચામડીના રોગો વિશેષ પ્રમાણમાં આનાથી મટે છે.

રાજાએ આ પ્રસ્તાવ સ્વીકારી લીધો. તેની માન્યતા બીજી હતી. શરીર નાશ પામે તો ઉમાશંકરના ખોળામાં ભલેને નષ્ટ પામે. ભગવતી

હિમાલયની દિકરીનું સાક્ષાત ભૌતિકરૂપ પાર્વતી નદી છે અને તેની ધારાને શરીર પર ધારણ કરતાં ઉક્ળતો ગરમ પાણીનો પ્રવાહ સાક્ષાત શિવનું રૂપ તો છે. મણિકર્ણા ક્ષેત્રનો ઉદ્ભવ તો શંભુ-ઉમાની રમતમાં થયો છે. ત્યાં ક્યાંય પણ સ્નાન થઈ શકશે. મુખ્ય જગ્યાની કેટલેક નીચે જઈને જન સંપર્કનો પ્રશ્ન જ ત્યાં નથી ઊભો થતો.

રાજ્યની જવાબદારી વાસ્તવમાં હવે મંત્રીઓ ઉપર હતી. આજના જેવો ભુન્તરના નજીક વ્યાસ પર પૂલ ન હતો. દોરડાં બાંધીને કોઈ પ્રકારે પહાડી નાગરિકો વ્યાસને પસાર કરતા હતા. રાજા માટે કંઈક સારો પૂલ બન્યો. વ્યાસ-પાર્વતીના સંગમમાં સ્નાન કરીને ત્યાંથી દસ ગાઉ ઉપર મણિકર્ણામાં રાજાનો શિબિર ગોઠવાયો. ગણ્યાગાંઠ્યા સેવકો સાથે હતા અને ત્યારે મણિકર્ણા ગામનું કોઈ અસ્તિત્વ નહતું, ફક્ત ઊસવના દિવસે કેટલાક લોકો આવતા હતા.

આ ક્ષેત્રમાં “પાંડુ પુત્રો”એ નિવાસ કર્યો હતો. આના મહત્વના ભાગમાં જ અર્જુને તપ કરીને ચંદ્રમૌલીની આરાધના કરેલી અને પોતાના પરાક્રમથી તેમને સંતુષ્ટ કરેલા. ભગવાન ગંગાધર અર્જુન ઉપર કૃપા કરવા માટે અહીં કિરાતનો વેશ ધારણ કરી વિચરણ કરી ચૂક્યા છે. જગદંબા પાર્વતીના શબરકન્યાના રૂપમાં શ્રીચરણ અહીં પડ્યા છે. આ વર્ણન સાંભળી રાજા આ જગ્યાની મહત્તા પિછાણી રોગને અને પોતાના દુઃખને ભૂલી ગયા. તેઓ દૂરથી ચમકતા ધોળા રંગના ઈલાવર્ત શિખરને વંદન કરતાં કરતાં ઉષ્ણોદકમાં સ્નાન કરતા અને મોટે ભાગે ભાવ વિહ્વળ થઈ જતા.

“શ્રીરામ, જય રામ, જય જય રામ” જીભ પર આ નામ તો તેને બાળપણથી વસી ગયું હતું હવે આ જગ્યાએ આવી તેમણે અન્ન અને દૂધ પણ ત્યજી દીધું. તેમનું રાજ્ય સ્વાદિષ્ટ ફળોનો ભંડાર છે, પરંતુ તેમને માટે તે ફળો પણ અગ્રાહ્ય બની ગયાં. વનમાં મળી શકતા ચોખા, જંગલી કોબીજ અને

કંઈક એવી જાતનાં શાકભાજી તેમને મણિકર્ણાના ગરમ પાણીમાં ઉકાળીને અપાતાં અને દિવસમાં એક વખત રાજા તે આરોગતા. આજુબાજુના પ્રદેશમાં પણ નરેશ ફરવા જતા આવતા. તપ, જપ અને ભાવનાથી તેમનું બાહ્ય શરીર કંઈપણ દેખાતું હોય પરંતુ તેમનું હૃદય ઈલાવર્ત ઉપર જામેલા બરફ સમાન ઉજ્જવળ થઈ ગયું હતું.

એકાએક એક દિવસે રાજધાનીમાં સંદેશ મળ્યો કે રાજા પરત આવી રહ્યા છે. રાજમહેલ સજાવવામાં આવ્યો. પ્રજા ખુશખુશાલ થઈ. તેમના પ્રજાપ્રેમી રાજા રોગી જ ભલે રહ્યા, પરંતુ તેમની વચ્ચે તો રહેશે.

“ગંગનચુંબી હિમાલય પર્વત ઉજ્જવલ જ્યોર્તિમયના ઘુંટણ સુધી પણ ન હતો. કહી નહોતો શકતો કે બીજનો ચંદ્ર તેમના કપાળ પર હતો કે ક્ષિતિજ પર, પરંતુ પિંગલ જટાજૂટનો અંત દેખાતો ન હતો.” પરત આવી રાજાએ એકાંતમાં રાજગુરુને કંઈ જણાવ્યું તે આ હતું, મણિકર્ણાના ગરમ જળમાંથી નીકળતી વરાળ સ્પષ્ટ જોવા દેતી ન હતી અને સંધ્યાકાળનો અંધકાર પણ શરૂ થઈ ગયો હતો. પરંતુ એવું લાગતું હતું કે હિમશીતલ પાર્વતીની ધારાથી એક વિશાળ સર્કેદ મૂર્તિ ઊભી થઈ છે અને તેને ડાબા ભાગમાં કર્પૂર ગૌર અસીમ તેજોમય ભવાનીનાથ સ્વયમ્ સામે ઊભા છે.

ગદ્ગદિત કંઠ અને આંસુભર્યા નયન સાથે રાજા કહી રહ્યા હતા, “પ્રભુની મૂર્તિ ક્ષણમાં પ્રકટ થતી જણાતી હતી, પછી અદેશ્ય થઈ જતી. તેમણે મને આદેશ આપ્યો, “અયોધ્યાથી આપણા રામને લઈ આવ. તેમનું સ્નાનોદક લઈ સ્નાન કર, તારું શરીર સ્વસ્થ થઈ જશે.”

રાજાએ જણાવ્યું કે રાત્રે તેમણે અયોધ્યામાં તે નાની સરખી રામ-સીતાની મૂર્તિ જોઈ છે. તે સ્થાન જોયું છે અને તે મર્યાદાપુરુષોત્તમે પણ આ પહાડી પ્રાન્તને પોતાના વિચરણ વડે ધન્ય કરી દેવાનું વચન આપ્યું છે.

રાંજપુરોહિતને જેવી રીતે ભંડાર મળ્યો, માર્ગ મળ્યો તો મંજીલ પણ મળી જવાની. રાંજપુરોહિતે સ્વયં અયોધ્યા જવાનો નિર્ણય કર્યો. સેવક, સચિવ વગેરે બધાને આદેશ આપવામાં આવ્યો.

આમ સમૂહ પદયાત્રા કરીને અયોધ્યા પહોંચ્યા. તેમને બતાવેલા સ્થળે શ્રીરઘુનંદન રામજીની મૂર્તિના દર્શન પણ થઈ ગયાં. રાંજપુરોહિત પુરા એક વર્ષ અયોધ્યામાં રહ્યા. તેમણે દરરોજ, દરેક ઉત્સવ પર જેવી વિધિથી શ્રી રામની સેવા થતી હતી તેનું સાવધાનીપૂર્વક નિરીક્ષણ કર્યું અને એ બધાને શબ્દ સ્વરૂપ આપ્યું.

એક વર્ષ પછી આયોજન કરી એક રાતમાં પુરોહિતના નેતૃત્વમાં આ પહાડી લોકોના સમૂહ મંદિરથી તે શ્રી રામની મૂર્તિને લઈને ચાલી નીકળ્યા. સવારે જ્યારે મૂર્તિ ન મળી ત્યારે અયોધ્યામાં મોટી ધમાલ થઈ ગઈ.

અયોધ્યાના લોકો કોપાયમાન તો ઘણા થયા, પરંતુ વિરોધની આગને સ્થાને નમ્રતાનું જળ પડ્યું તો પછી ક્રોધાગ્નિ ક્યાં સુધી સળગતો રહી શકે. સૌથી વધારે અદ્ભુત વાત એ થવા પામી તે એક તોલા માત્રની મૂર્તિ કોઈથી ઊંચી નહોતી થતી. બધા પ્રયત્ન કરીને થાક્યા અને અંતમાં અયોધ્યાથી આવેલ લોકોએ કહેવું પડ્યું, “જ્યારે ખુદ ભગવાન જ જવા માગે છે પછી તેમને રોકવાવાળા આપણે કોણ ? પુરા માર્ગમાં વિધિપૂર્વક શ્રી રામની પૂજા-અર્ચના થતી રહી. માર્ગમાં જ પર્વોત્સવ ઉજવતા ગયા.”

કુલ્લૂમાં રઘુનાથજી પહોંચતા પહેલાં જ તેમના મંદિરનું નિર્માણ થઈ ગયું હતું. ધામધૂમપૂર્વક શ્રી રઘુનાથજી કુલ્લૂ પધાર્યા અને મંદિરમાં તેમની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી. રાજાએ મંદિરમાં પ્રવેશ ન કર્યો, પરંતુ શ્રી રામ પધારતી વખતે દૂરથી તેમની પાલખીને સાષ્ટાંગ પ્રણામ કરી લીધા હતા.

ઉત્તમ મુહૂર્ત શ્રી રઘુનાથજીનો વિધિવત મહાભિષેક ઉજવાયો. અભિષેકનું પાણી રાંજપુરોહિત

પોતે સેવકો દ્વારા લઈ રાજાની પાસે આવ્યા અને આનંદના સ્વરોમાં બોલ્યા આપ ચોકમાં બેસો હવે આપનો અભિષેક કરાશે.

“તમે પણ આવી અયોગ્ય આજ્ઞા આપશો, એવી આજ્ઞા મેં નહોતી રાખી.” રાજા બન્ને હાથ જોડીને દૂર ઊભા રોતાં રોતાં કહી રહ્યા હતા, “આ મારા આરાધ્યના અભિષેકનું પરમ પવિત્ર પાણી છે એને શું મારા જેવા કૃષ્ટ રોગીના શરીર પર પધરાવી શકાય છે ? આ મારા માટે વંદનીય છે. હું કેવી રીતે આમ કરી શકું કે એનું કોઈ બિન્દુ મારા પગ સુધી પહોંચે ?

‘રાંજપુરોહિતને મોટું દુઃખ થયું, રાજાને સમજાવી શકવાની આજ્ઞા તેમને ન હતી અને રાજાને સ્વસ્થ રાખવાની બીજી કોઈ યુક્તિ તેમને સૂઝતી ન હતી. છેવટે તેમણે તે અભિષેકનું પાણી લઈ પાછા ફરવું પડ્યું. સ્વસ્તિ પાઠ સાથે કેવળ થોડુંક પાણી તેઓ પોતાના રાજાના શિર ઉપર છાંટી શક્યા હતા અને એક લોટો પાણી રાજાએ પોતાના પીવાના ઉપયોગ સારું રાખી લીધું.

‘શ્રી રામચંદ્રની જય’ રાંજ પુરોહિત કંઈક તે રુમના દ્વાર સુધી પહોંચ્યા હતા કે તેમને પાછળથી રાજાનો જયઘોષ સંભળાયો. તેઓ પાછા ફર્યા એની પહેલાં તો રાજા દોડીને તેમની સામે સાષ્ટાંગ નમી પડ્યા, જોયું તો સુંદર સ્વસ્થ યુવાનનો નિર્ભળ દેહ.

બે પળ પછી થાકેલા પુરોહિત હર્ષ વિહ્વળ થઈ પોતાના યજમાનની સંપૂર્ણ નિરોગી કાયા જોતા જ રહ્યા અને ત્યારે તેમના કંઠમાંથી અસ્પષ્ટ ગદ્ગદિત અવાજ નીકળ્યો, “શ્રદ્ધાની જય”.

કુલ્લૂના રામજી મંદિરમાં આજે પણ અયોધ્યાથી આવેલ શ્રી રઘુનાથની મૂર્તિ હાજરાહજુર છે. દેવતાઓના એ પ્રદેશના તેઓ અધ્યક્ષ છે. વિજયાદસમીના દિવસે તે પ્રદેશના બધા દેવો અભિવાદન કરવા કુલ્લૂ આવે છે. અનેક દર્શનાર્થી પ્રવાસીઓ દશેરાના પર્વે ત્યાં આવે છે. તેની પૂર્વભૂમિકા કદાચ તેઓ જાણતા નહીં હોય કે આ પણ શ્રી રામ ભગવાનનું લીલાધામ છે.

ભટકતી પ્રતિભાને પ્રખર પ્રજ્ઞામાં બદલીએ.

આજના વૈજ્ઞાનિક યુગમાં એક વધી ગયેલી મૂર્ખતા જનસાધારણના મનમાં કંઈક વિશેષ ઉગ્ર મૂળ જમાવીને બેસી ગઈ છે કે ઈશ્વરના સંબંધમાં વધુ માથાકૂટ કરવાના બદલે તેના કોઈ સિદ્ધાંત વિનાના એવા ભૂતપ્રેતના રૂપની કલ્પના કરી લેવી જોઈએ. જેઓ દરરોજ ભેટ મેળવવા અને કાકલૂદી કરવાવાળા ભક્તજનોની પાછળ પડ્યા રહે છે. સાથોસાથ દેખાવ ખાતર થતી પૂજા માત્ર વત્તીઓછી કરીને મનમાન્યા તરદાન અને ભેટ વહેંચીને હરકોઈની મનોકામનાઓ પૂરી કરે છે. ભલે તે ગમે તેટલી અનાવશ્યક કે અનૂચિત કેમ ન હોય ?

આથી વિશેષ આ લોકવાયકા મુજબ મનુષ્ય રચિત પરમેશ્વરમાં એક બીજી ખરાબ ટેવ છે કે પૂજાપાઠ કરવામાં કોઈ નાની મોટી ભૂલ થઈ જાય તો તે કોષિત થઈ જાય છે અને કાલસુધી જેને ભક્ત માનતા હતા તેનો આજે પ્રાણ હરવા સુધી તૈયાર થઈ જાય છે. રાજી થવા માટે મોટી ભેટ સોગાતો માગે છે. પોતાનો ભક્ત અન્ય કોઈ દેવની પૂજા કરવા લાગે તો તેની પણ ખાસ વિશેષ ખબર લઈ લે છે. આવા લોકોની આ ઈશ્વર વિષેની ભ્રમયુક્ત માન્યતા છે.

આજના શક્તિશાળી મનાતા પરમેશ્વર એ જ છે જેને જ્ઞાતિઓ, વર્ગો કબીલા અને મતમતાંતરો વાળા લોકો પોતપોતાની રીતે શોધે છે અને પોતપોતાની માન્યતા પ્રમાણેનું નામ અને રૂપ આપે છે. આજના સમયમાં ભૈરવ દ્વારા કોઈનું શું ભલું થઈ શકે છે તે તો તેને પૂજવાવાળા જાણે, પરંતુ એક વાત ચોક્કસ છે કે આવા સ્વયંભૂ દેવી દેવતાઓના સ્વયંભૂ એજન્ટોની પાંચેય આંગળીઓ દરેક ઘડીએ ધીમાં ડૂબેલી રહે છે. તેઓ મનોકામનાઓ પૂરી કરાવવા અથવા ગરીબી દૂર કરવા કે કરાવવાના બહાને દરેક સ્થિતિમાં પોતાના એજન્ટના ધંધાને

આગળ વિકસાવે છે.

વિચારલાયક તો એ છે કે શું સિદ્ધાંત વગરની ભેટ કે મનના લાલચુ અને કોઈની પણ પગચાંપી કરનારની સારી ખોટી મનો-કામનાઓ પૂરી કરનારા કોઈ પરમેશ્વર પણ શું હોઈ શકે છે ? આ સંદર્ભમાં કોઈ પણ દૈષ્ટિકોણથી વિચાર કરવાથી તેનો ઉત્તર 'ના'માં જ આપવો પડે છે. કારણ કે જો આવી ઘટમાળા ચાલુ રહે તો વધી ઘટી વિવેકશીલતા અને ન્યાયનિષ્ઠાના તો કૂચકૂચાં ઉડી જશે.

આવા કબાળિયાઓ પરમેશ્વરને પૂજવાથી પોતાની મનોકામનાઓ પૂરી ન થાય તો તેને સો ગણી ગાળો દેતા પણ જોવા મળે છે. જેમાં આશાઓ રાખ્યા પહેલાં બાધાઓ રાખવામાં અને ચમચાગીરી બતાવવામાં હદ ઉપરાંત આગળ વધે છે. આવી ભ્રમિત માન્યતાઓવાળી જંજાળને જ જો પરમેશ્વર માનવામાં આવે તો પછી તેની સાથે એક વાત બીજી પણ જાણી લેવી જોઈએ કે તેની પાછળ વાસ્તવિકતા લેશમાત્ર ન હોવાથી કંઈ પણ લાભ થનાર હોતો નથી. આંધળાના હાથમાં કદિ ભંડાર લાગી જાય તો વાત જુદી છે.

ઉપર્યુક્ત પંકિતઓ વાંચવાથી કદાચ લોકવાયકા મુજબ પૂજાપાઠ કરવાવાળાઓની માન્યતાઓ ડગમગી શકે છે. જેઓ થોડી વત્તીઓછી અડધા પડધા મનથી પૂજાપાઠ કરે છે તેમનામાં પણ ખામી આવી શકે છે. ભક્તિવાદની ઓથમાં આ મિથ્યાભ્રમ જંજાળ ચલાવવાવાળાને તો પોતાના વેપારમાં નુકસાન દેખાય છે. આમ થવાથી એવી સ્થિતિમાં પ્રત્યેક પક્ષ કોઈપણ સ્તરનો આકોશ લઈને એકબીજા ઉપર તૂટી પડે.

પરંતુ યથાસ્થિતિ સહન ન કરીને આ સરળતાથી સમજી લેવું જોઈએ કે ધર્મક્ષેત્રમાં રુઢિવાદ, અંધશ્રદ્ધા, મૂઢમાન્યતાઓ તથા માનવમાત્રમાં

ભાગ્યવાદ કે અકર્મણ્યવાદની ખરાબ આસુરી શક્તિ જ્યારે ફેલાવનારો ભ્રમ વધી જાય છે ત્યારે તે સમાજની તાત્કાલિક સભ્યતાનો પરાજય શરુ થઈ જાય છે. પ્રત્યક્ષ રીતે આસ્તિક દેખાતા હોવા છતાં પણ વાસ્તવિક રીતે નાસ્તિક આ પરિમાણમાં વધવા લાગે છે ત્યારે પ્રતિક્રિયા સ્વરૂપે પરમ સત્તાના વાસ્તવિક સ્વરૂપે સમજાવવા, ધર્મનું પરિશોધન કરવા, સંશોધન કરીને તેનું આમૂલ પરિવર્તન કરનારું તંત્ર સ્વયં વિકસે છે. આવો સમય સંધિકાળ પરિવર્તનકાળ એટલે યુગ બદલનારી ચેતનાનો સમય માનવામાં આવે છે. વૈજ્ઞાનિકધર્મ, તર્કસંગત ધર્મ અને સાબિતીઓ પર આધારિત સાંસ્કૃતિક માન્યતાઓ જ્યારે સમાજ સ્વીકારે ત્યારે સમજવું કે પ્રજ્ઞા જાગૃત થઈ રહી છે એટલે કે સમૂહ ચેતનાને બદલવાનો પ્રયત્ન કરી રહી છે. આજનો સમય કંઈક આવો જ છે.

આપણે વસ્તુસ્થિતિને, રંગીન ચશ્મા દૂર કરીને પોતાની અંતદૈષ્ટિથી જોવી જોઈએ એટલે કે ધર્મ, સંપ્રદાય અને સંસ્કૃતિના નામ ઉપર ફેલાયેલા બાહ્ય આડંબરોથી મુક્ત થવા માટે હવે તત્પર થવું જોઈએ. વિચારક્રાંતિ, સંસ્કૃતિ ચેતનાનો નવોદય, દેવસંસ્કૃતિ દિગ્વિજયનું પરાક્રમ, આ બધા આ જ પુરુષાર્થના પર્યાયો (વિકલ્પો) છે. લક્ષ્ય એક જ છે ભટકતી પ્રતિભા પ્રખર પ્રજ્ઞામાં બદલાય તેમજ સમષ્ટિગત ચેતના વિકસે. પરમ સત્તાના સાચા સ્વરૂપને સમજે વ્યાવહારિક જીવનમાં ઉતારે તો જ માનવગૌરવને અનુરૂપ આચરણ શક્ય બની શકે. આવો અપ્રાપ્ય અવસર જેમાં બધું જ બદલાવવાનું છે તે વારંવાર આવનાર નથી.

**

ઓહિયોના જંગલોમાં ગારફીલ્ડની વિધવા માતા રહેતી હતી. લાકડાં કાપીને ગામોમાં વેચવા જતી, ત્યારે છોકરાને ઝૂંપડીમાં બંધ કરી તાળું મારી જતી, કે જેથી જંગલના વડ તેને ખાઈ ન જાય. રાત્રે માતા તેને પ્યાર કરતી અને કંઈક ભણાવતી. મોટા થયા પછી મા-બેટાએ એક ખરચરને ખરીદ્યું અને લાકડાને માથે ઉપાડવાને બદલે તેના પર લાદીને લઈ જવા લાગ્યા. ગારફીલ્ડને ભણવાનો ચસ્કો લાગ્યો. તેને એક પુસ્તકાલયમાં સફાઈ કરવાની નોકરી મળી ગઈ. તે શાળાનું ભણતર પણ ભણવા લાગ્યો અને સાથે જ્ઞાનવર્ધક સાહિત્ય પણ. યુવાન થતા-થતા તે ગ્રેજ્યુએટ બની ગયો અને બીજી સારી નોકરી પણ મળી ગઈ. 'એની સાથે જ બચેલા સમયમાં તે સમાજસેવાના અનેક કાર્યો કરતો. તેના સ્વભાવ અને ચરિત્રથી તે ક્ષેત્રના બધા લોકો પરિચિત થઈ ગયા.

પ્રગતિ પથની અનેક મંજિલો પાર કરતા કરતા ગારફીલ્ડ અમેરિકાની રાજ્યસભાનો સદસ્ય ચૂંટાયો. તે પછીની ચૂંટણીમાં તે રાષ્ટ્રપતિના પદ પર પ્રતિષ્ઠિત થયો. આ સફળતા કોઈ દેવતાના વરદાનથી નહીં, તેને પોતાની યોગ્યતા અને સેવા-સાધનાના આધારે જ ઉપલબ્ધ થઈ હતી. આ પથ દરેક વ્યક્તિને માટે ખુલ્લો છે. જે લોકો કોઈની રાહ જોયા વગર સ્વંય પુરુષાર્થમાં સંલગ્ન રહે છે, તેઓ પોતાની સંકલ્પશક્તિથી લક્ષ્યને પ્રાપ્ત કરીને જ રહે છે.

માનસિક ચેતનાના ઉચ્ચસ્તરના પરિમાણ

માનવ મગજની શક્તિ અમાપ અને અગણિત છે. તેને બધી શક્તિઓ અને અતિન્દ્રિય શક્તિઓનું કેન્દ્ર માનવામાં આવે છે. તેનું સંપૂર્ણ નિયંત્રણ સમગ્ર શરીર પર થાય છે. તેની ઈચ્છાથી જ નાડી સંસ્થાન કામ કરે છે અને જ્ઞાનતંતુઓના માધ્યમ વડે તેનું વર્ચસ્વ નાનાથી માંડીને મોટાં અંગો ઉપર છવાયેલ છે. મગજના અબજો સ્નાયુઓના કોષોમાંથી દરેકની પોતાની વિશેષતા, પોતાની દુનિયા અને પોતાની સંભાવનાઓ છે. તેઓ ઘણું કરીને પોતાનું સમગ્ર કાર્ય પૂરું કરવામાં સક્રિય જણાય છે. તેમની મોટા ભાગની શક્તિ પ્રસુપ્ત સ્થિતિમાં પડી રહે છે. કાર્ય ન મળવાથી દરેક વસ્તુ નિરર્થક રહે છે, એવી રીતે આ જ્ઞાનતંતુઓથી સ્નાયુકોષો વડે દૈનિક જીવનની જરૂરિયાતો પૂરી કરી શકવા માટે જરૂરી થોડુંક કામ કરી લેવામાં આવે છે, તો આટલું જ કરવામાં તે સક્રિય રહે છે. જો કે સમય-તક મળ્યાં હોત તો તેમને ઉપસાવવામાં અને તાક્ષીમ પામેલ કરવામાં આવ્યા હોત તો તે હાલની અપેક્ષાએ લાખો ગણી ક્ષમતા પ્રદર્શિત કરી શક્યા હોત. આ રહસ્યને જો જાણવા સમજવામાં આવી શકે તો અત્યારની અપેક્ષાએ માણસ હજારોગણી વધારે વિભૂતિઓથી ભર્યાભાદર્યા હોત.

આપણા મગજની અંદર જે શક્તિનું સતત નિર્માણ થાય છે, તેનો સક્રિય રૂપમાં ઉપયોગ થવો જરૂરી છે. પરંતુ જ્યારે તેની ક્રિયાશીલતા પર નિયંત્રણ લગાવીને તેને અટકાવી દેવામાં આવે છે તો તેના પરિણામો અનેક મનોરોગના રૂપમાં સામે આવે છે. આ સંદર્ભે સુવિખ્યાત મનોવૈજ્ઞાનિક મેસ્લોનું કહેવું છે કે કોઈ વ્યક્તિના વ્યક્તિગત વિકાસને અટકાવવાથી તેનામાં ન્યૂરોસિસ જેવા રોગો વિકસિત થાય છે. એમના પ્રમાણે મગજને સ્વસ્થ ક્રિયાશીલતાના લક્ષ્યમાં પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છા હોય

છે, કોઈ યોગ્ય કાર્ય કરવાનો ભાવ જાગૃત થાય છે અને જ્યારે વ્યક્તિને તેને યોગ્ય અને ઉચિત કાર્ય કરવાથી વંચિત કરવામાં આવે છે અથવા તેની પ્રગતિમાં વિઘ્ન ઉત્પન્ન કરવામાં આવે છે તો ફક્ત તેનું માનસિક સમતોલન બગડતું નથી પરંતુ તે રોગનો આકાર ધારણ કરી લે છે. માનસિક ક્ષમતાઓ કુંઠિત થવા માંડે છે અને તે વ્યક્તિ બેચેની, નિરાશા, નિષ્ક્રિયતા અને અકર્મણ્યતા જેવી મનોવિકૃતિઓની લપેટમાં આવવા લાગે છે. આનો વિસ્તાર ક્રમિક એ પ્રકારે થાય છે, જેવી રીતે કે તળાવના બંધિયાર પાણી ઉપર લીલનો વિસ્તાર થાય છે.

સુપ્રસિદ્ધ મનોવેત્તા એલ્ડુઅસહકસલેએ માનવ મગજની સંભાવનાઓ ઉપર વિચાર વ્યક્ત કરતાં કહ્યું છે કે માનવીય મગજ ઘણી વિભૂતિઓ અને શક્તિઓનો ભંડાર છે. શરીરશાસ્ત્ર અને ચિકિત્સાવિજ્ઞાની અત્યાર સુધી ફક્ત તેનો સ્નાયુઓ અને જ્ઞાનતંતુઓની સચેતન પડોમાં સંગ્રાહેલી ક્ષમતાઓની જ થોડીગણી માહિતી જાણી શક્યો છે, પરંતુ તે વિશિષ્ટ ક્ષમતાઓને શોધી શક્યા નથી જે મસ્તિષ્કની અજાણી અચેતન પડોમાં છુપાઈને દબાઈ ગઈ છે. તેમના કહેવા મુજબ માનવ મસ્તિષ્કનો એક ભાગ ચેતન છે તો બીજો છે અચેતન, જેમાં અતિન્દ્રિય શક્તિઓથી લઈને મનુષ્યના જન્મ-જન્માંતરોના સારાખોટા સંસ્કાર દેખાઈને રહ્યા છે. આ પડોને સામાન્ય રીતે જોઈ શકાતા નથી. એ જ રીતે તેનું સર્વોચ્ચ સ્તર પરમ ચેતન છે જેના ભંડારમાં પરાશક્તિઓ, દિવ્ય વિભૂતિઓ અકબંધ છે. પરમ ચેતનની પ્રક્રિયાઓનું રુચિકર ઉદાહરણ રજૂ કરતાં તેમણે બતાવ્યું છે કે આર્કબિશપ વૉટલેએ પાંચવર્ષની ઉંમરમાં જ પરિકલનની એક અસામાન્ય ક્ષમતાનો વિકાસ કરી લીધો હતો. તે અધરામાં

અઘરા ગાણિતિક પ્રશ્નોને પોતાના મસ્તિષ્કમાં ઉકેલતો હતો, પરંતુ નવ વર્ષની ઉંમરમાં તેનામાં તે ક્ષમતા પૂર્ણ રીતે અદૃશ્ય થઈ ગઈ. પ્રોફેસર સેફોર્ડ દસ વર્ષની ઉંમરમાં આ રીતે ગણિતના કઠિન પ્રશ્નોને માનસિક રૂપે હલ કરી દેતા હતા. જેના ઉત્તર ૩૬ આંકડા સુધીના હોય. તેમણે પણ આ સામર્થ્યને થોડા જ વર્ષોમાં ગુમાવી દીધું હતું. બેજામીન ફેકલીનની ઉંમર જ્યારે છ વર્ષની હતી ત્યારે તેમને પૂછેલું કે તેમના જન્મનો સાચો સમય શો છે? ઉત્તર મળવાથી તેમણે મૌખિક રીતે પોતાની ઉંમરની અવધિને સેકન્ડોમાં રૂપાંતરિત કરી દીધી હતી. આ ગણતરીમાં બે લીપ વર્ષના હિસાબનું પણ ધ્યાન રાખવામાં આવ્યું હતું. આ પ્રકારના ઘણા પ્રસંગો સામે આવે છે જેમાં પૂર્વ જન્મની સ્મૃતિઓ સંકળાયેલ છે.

હવે પ્રશ્ન ઉઠે છે કે એક છ વર્ષના બાળકમાં આટલી ક્ષમતા કેવી રીતે વિકસિત થઈ શકે છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં એ જ કહી શકાય છે કે તે ક્ષમતા તેનામાં અગાઉથી હાજર હતી, જો કે તે આપણા બધામાં હાજર છે, પરંતુ આપણે તેનો ઉપયોગ કરી શકતા નથી. આ જ વાત આપણને માનસિક ચેતનાના ઉચ્ચસ્તરીય પરિમાણોના અસ્તિત્વમાં હોવાની જાણ કરાવે છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે આપણા મસ્તિષ્કમાં કંઈ 'હાયર સર્કિટ્સ' પણ હોય છે. વાટલે, સેફોર્ડ, ફેકલીન જેવા બાળકોના આકસ્મિક

રૂપે આ સર્કિટો સાથે સંબંધ જોડાઈ ગયો હતો, પરંતુ જેમ જેમ તેમની ઉંમર વધતી ગઈ તેમ તેઓ જીવનની વાસ્તવિક સમસ્યાઓ અને જરૂરિયાતોની નજીક પહોંચતા ગયા અને તે ક્ષમતા ઘટતી ગઈ. છતાંય આ ક્ષમતા હંમેશ માટે નાશ પામતી નથી, પરંતુ તે માનસિક ચેતનાના કોઈ અજ્ઞાત પડખામાં છુપાઈ જાય છે, આ તથ્યના રહસ્યને ખોલતાં વિશ્વવિખ્યાત ભૌતિકવિજ્ઞાની આર્ઈન્સ્ટાઈને કહ્યું હતું કે જ્યારે તેઓ એકાંતમાં શાંતચિત્તે કોઈ વિષય પર ઊંડાણથી વિચારમંથન કરે છે તો તેમને ચેતનાના ઉચ્ચસ્તરીય ગહન પડખોમાં છુપાયેલ ગૂઢતમ સૂત્રોની જાણકારી હાથ લાગે છે.

ભારતીય ઋષિ મનીષીઓએ આદિકાળથી જ એવા ઉપાય અને ઉપચાર શોધ્યા હતા અને કહ્યું હતું કે યોગ, સાધના, તપ, તથા એકાગ્રતાલક્ષી ધ્યાનની પ્રક્રિયાઓથી માનવીની મસ્તિષ્કીય ક્ષમતાઓ અને માનસિક શક્તિઓમાં અપાર વૃદ્ધિ થઈ જાય છે. એનાથી મસ્તિષ્કમાં વિશેષ પ્રકારના રસાયણોનું ઉત્પાદન થવા લાગે છે જેનાથી માનસિક ક્ષમતાઓનો વિકાસ આપમેળે થતો જાય છે. આજ વિજ્ઞાન પણ એક એવા શિખર પર આવીને ઊભું છે જ્યાં મસ્તિષ્કીય વિકાસ પર વ્યાપક શોધકાર્ય થઈ રહ્યું છે. માનવજાતિ આજકાલ એક અદ્ભૂત માનસિક ક્રાંતિના માર્ગે પસાર થઈ રહી છે. જરૂરિયાત ફક્ત એટલી જ છે કે તેને હકારાત્મક દિશા મળે.

લોકસેવકો પ્રકાશસ્થંભ જેવા હોય છે. દીપકની જેમ બળે છે તથા બીજા અનેકોને પ્રકાશ આપે છે.

રાત્રિનું ઘનઘોર અંધારું હતું. યાત્રીને કંઈ કેટલાય ગાઉ જરૂરી કાર્ય માટે જવાનું હતું. રસ્તો દેખાતો ન હતો. એક ગરીબની ઝૂંપડીમાંથી બળતો દીપક માંગવામાં આવ્યો. તેણે તે આપી દીધો. દીપક નાનો હતો, પરંતુ તેનો પ્રકાશ યાત્રીથી દસ ડગલા આગળ રહેતો. હવામાં ઓલવાઈ ન જાય તેનું ધ્યાન રાખ્યું અને યાત્રી નિર્ધારિત સ્થળ સુધી પહોંચી ગયો.

પ્રકાશવાન વ્યક્તિત્વ ભલે નાનું હોય, કોઈની પાસે હોય, તો તેને સંકટમાંથી બચાવે છે.

પહેલું સુખ તે જાતે નર્યા

શક્તિઓમાં રોગમૂક્તિ પહેલી પ્રત્યક્ષ શક્તિ માનવામાં આવે છે. જે નીરોગી છે તે રોટલો કમાવવાથી માંડીને વિદ્યા ભણાવવા અને કલા કૌશલ્યના ક્ષેત્રમાં પ્રવેશ મેળવવા સુધી ક્યાંય પણ સફળતા પ્રાપ્ત કરી શકે છે. જે રોગી છે તે સ્વયં તો દુઃખ ભોગવે જ છે, પોતાની સેવા શુશ્રૂષામાં બીજાઓને જોતરી રાખે છે. આ બિનઉત્પાદક શ્રમ છે. આમાં મિત્ર, કુટુંબી જે કંઈ સંબંધ હોય પ્રત્યક્ષ યા પરોક્ષ રૂપે ખીજાય છે. રોગી કમાતો તો કંઈ નથી, દવાદારૂ, ખોરાક, સેવાશુશ્રૂષા વગેરેમાં બીજાની શક્તિનો તેના માટે ઉપયોગ થાય છે. અસ્વસ્થ વ્યક્તિનું મન, દિમાગ, સ્વભાવ બધું જ અસ્તવ્યસ્ત થઈ જાય છે. આથી તે કોઈ યોજના બનાવવા અને તેને સફળ કરવાની સ્થિતિમાં નથી હોતો. પોતાના માટે અને બીજાઓ માટે ભારરૂપ બનીને તે દિવસો પસાર કરે છે. આવી જિંદગી ન તો પોતાને સંતોષ આપે છે કે બીજાને. કોઈ સાથે ઝગડો ટંટો થઈ જાય તો સામનો કરવાની શક્તિ પણ તેનામાં નથી હોતી. દબાણપૂર્વક મનને મારીને જીવવું પડે છે. જે કમાઉ નથી તે પ્રસન્નતા આપી શકતો નથી, તેના પ્રત્યે બીજાઓના મનમાં આદર પણ નથી હોતો. એટલા માટે નિરોગી રહેવું જીવનની પ્રથમ આવશ્યકતા માનવામાં આવે છે. દરેકને આવી દશામાં રહેવું પડે છે. ગરીબ હોવા છતાં જો વ્યક્તિ તંદુરસ્ત છે, તો પોતાની પ્રસન્નતા સાચવી શકે છે અને તે બીજાઓને પણ વહીંચી શકે છે.

રોગમૂક્તિ રહેવા માટે શું કરવું જોઈએ ? આને લોકો રહસ્યમયી વિદ્યા સમજતા હોવા છતાંય ભ્રમણામાં અટવાતા રહે છે. તેઓ મોંઘી દવાઓ ખરીદે છે, પૌષ્ટિક આહાર ખરીદે છે અને શક્ય તે બધું કરે છે. ગુણવાન યોગીજનોની સલાહ અંગે

પૂછતાછ કરે છે. આટલામાં પણ યોગ્ય અને કાયમી આરોગ્ય કેટલાકને જ હાથવગું થાય છે. આ રહસ્ય વિરલાઓને જ સુવિદિત છે કે તંદુરસ્તી ઘણી સરળ છે. નિરોગી રહેવા માટે એવું કંઈ નથી કરવું પડતું જે રહસ્યમય હોય. ફક્ત કુદરતને અનુસરીને થોડાક નિયમોનું પાલન કરવામાં આ પ્રયોજનની સાધના વગર મુશ્કેલીએ શક્ય થાય છે. બીમારી અસ્વાભાવિક છે. તેને અસંયમના વિપરિત પરિણામ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. આ નિયમો ઘણા નથી, થોડાક જ છે, જે સર્વની જાણમાં છે, સર્વસુલભ છે, જેનું પાલન-નિભાવ કરવામાં કોઈ પણ મુશ્કેલી ન હોવી જોઈએ. મૂર્ખામી અને ઉદ્ધતાઈને વશ થઈ માણસ તેને તોડે છે, બગાડી નાખે છે તેથી માંદગી દોટ મૂકીને આવે છે. થોડોક પોતાના ઉપર સંયમ પાળવો જોઈએ. થોડી સતર્કતા રાખવામાં આવે તો બીમાર થવાનો અભિશાપ ન ભોગવવો પડે. આ સંયમનો નિયમ એવો નથી જેને માટે યોગાભ્યાસ જેવી કઠણ પ્રક્રિયા દરરોજ કરવી પડે.

સ્વસ્થ રહેવા માટે જે મર્યાદાઓનું પાલન કરવું પડે છે, તે પાંચ છે. તેને સ્વસ્થતાના પંચશીલ કહી શકાય (૧) સાત્ત્વિક ભોજન (૨) યોગ્ય પરિશ્રમ (૩) સમય પ્રમાણે ઉડી ઊંઘ (૪) સ્વચ્છતા (૫) મનને હળવું રાખવું. આ પાંચ નિયમોનું પાલન કરવાથી સ્વાસ્થ્ય અખંડ રહે છે. જો કે કોઈ કારણે બગાડી જાય તો ભૂલ સુધારી લેવાથી કુદરત દરગુજર કરી દે છે અને ગુમાવેલ સ્વાસ્થ્ય ફરી હતું તેવું બનાવી દે છે.

સાત્ત્વિક ભોજનનું તાત્પર્ય છે, ભૂખ સિવાય કંઈ ન આરોગવું. ખોરાકનું પ્રમાણ એટલું રાખવું કે અડધી હોજરી ભરાય, ચોથો ભાગ પાણી અને ચોથો ભાગ હવા માટે ખાલી રહેવો અનિવાર્ય છે. મોટે

ભાગે લોકો સ્વાદના લોભમાં આવી જઈ આવશ્યકતા કરતાં બમણું ખાઈ જાય છે. પછી પેટની થેલી પહોળી બની જાય છે અને આવશ્યકતા કરતાં વધારે ખાવા માંડે છે. પેટની મોટી થઈ ગયેલી થેલી જ્યાં સુધી ખેંચાણ અનુભવે નહીં ત્યાં સુધી એવું અનુભવાય છે, માનો આપણે ભૂખ્યા છીએ. આંતરડામાં પાચક રસો એટલા ઓછા ઝરે છે કે ઘણા ખોરાકના પ્રમાણમાં અડધો જ ખોરાક પચે. લોકોનો ભ્રમ હોય છે કે વધારે ખોરાક લેવામાં આવે તો વધારે લોહી માંસ બનશે. વધારે શક્તિ પેદા થશે. લોકો આ ભૂલી જાય છે કે જે પચી શકે તે અમૃત અને જે પચ્યા સિવાય પેટમાં પડી રહે છે તે ઝેર બની જાય છે.

ખાવાની બાબતમાં એક બીજી ખરાબ આદત લોકોમાં જોવામાં આવે છે. જલ્દી જલ્દી ચાવ્યા વગર ખોરાક ગળી જવો. એ ખ્યાલ રહેતો નથી કે હોજરીમાં જેવી રીતે પાચક રસ ઝરે છે એવી જ રીતે મોઢામાં લાળનો સ્ત્રાવ પણ અગત્યનો છે. જો સંપૂર્ણ રીતે ભોજનના કોળીયાને ચાવવામાં આવે છે તો તે બરાબર રીતે પચશે; અન્યથા દાંતનું કામ આંતરડાએ કરવું પડશે અને અપચો ઉત્પન્ન થશે.

શું ખાવું જોઈએ ? તેનો પ્રત્યુત્તર એક શબ્દમાં આ પ્રમાણે થાય છે કે આપણો ખોરાક જીવંત હોય. જીવંતનો અર્થ છે, તેને વધારે પડતો શેકેલો કે તળેલો ન હોય. જો કે ન ફાવી શકે તેમ હોય તો તેને બાફી નાખવામાં આવે. મરચાં, મસાલા, મીઠું, ખાંડની જેટલી જરૂરિયાત હોય એટલા જ ફળોમાં, શાકમાં, ભાજીમાં, વાપરવામાં આવે. ઉપરથી નાખવામાં આવે છે તે નુકસાન સિવાય બીજું કંઈ કરતાં નથી. અનાજ લેવાનું આવશ્યક જણાય તો તેને ફણગાવી લેવાં જોઈએ, આ જ જીવંત ખોરાકની વ્યાખ્યા છે. છોતરાં દૂર કરી બનાવેલી દાળ અને મેંદો એક રીતે નિર્જીવ બની જાય છે. છોતરાંમાં ઘણું મૂલ્યવાન વિટામીન હોય છે. તેને દૂર કરવા ઉપરાંત સેકયા, તળ્યા પછી એક રીતે ખોરાકનો કોલસો જ પેટમાં જાય છે. જો

જીવંત ખોરાક ખાવામાં આવશે તો તે સાદો હોવા છતાં મેવા, મીઠાઈઓની સરખામણીમાં કેટલોય વધારે સાત્ત્વિક હશે. આ છે ખાનપાનનો સાદો નિયમ. આનું પાલન કરવામાં આવે તો પેટ ક્યારેય ખરાબ નહીં થાય અને માંદગીથી બચાવની અડધી સમસ્યા હલ થઈ જશે.

ખાધા પછી પાચન માટે શ્રમની આવશ્યકતા રહે છે શરીરના અવયવોને તંદુરસ્ત રાખવા માટે શારીરિક પરિશ્રમ નિતાન્ત જરૂરી છે. પશુ પક્ષીઓને ખોરાક મેળવવા માટે આખો દિવસ ભાગદોડ કરવી પડે છે. આ વ્યવસ્થા એટલા માટે છે કે ભોજન પચતું રહે અને અંદરના અને બહારના અવયવોને તે પરિશ્રમથી મજબૂતી મળતી રહે. તે જો માણસની જેમ આરામ મતલબી જીવન પસાર કરે, બેસી રહે તો તેમનો ખોરાક પચે નહીં, અંગ અવયવો પુષ્ટ ન બને. મનુષ્યોમાં અનેક હવે બુદ્ધિજીવી બની ગયા છે. માનસિક કામ લિખાપટ્ટી વગેરે કરતા રહે છે. ખુરશી પર બેસી રહે છે. શ્રમના અભાવમાં તેમનું પાચનતંત્ર ગરબડવાળું બને છે અને હાથ-પગથી લઈ ફેફસાં, ગુદા, હૃદય વગેરેમાં કમજોરી આવી જાય છે. એવું હોવું જોઈએ કે શારીરિક આવશ્યકતાઓની પૂર્તિ માટે શારીરિક શ્રમ નિયમિત કરવામાં આવે. માનસિક પરિશ્રમ ભલે થોડો જ કરવામાં આવે પરંતુ શારીરિક શ્રમમાં ઓછાપી ન આવે. આ જ કારણ છે કે ખેડૂત, મજૂર જેવા શ્રમજીવી શારીરિક દૃષ્ટિએ સ્વસ્થ રહે છે અને બેઠાં જીવન જીવવાવાળા કલાર્ક, મુનીમ, વકીલ, વગેરે પોતાની તંદુરસ્તી ગુમાવતા જાય છે. ન તો બરાબર રીતે ભોજન પચે છે, ન અન્ય અવયવોની શ્રમજન્ય મજબૂતાઈ મળે છે. જેને આવી પરિસ્થિતિમાં જીવવું પડે છે તેમણે વ્યાયામ અપનાવવો જોઈએ. ઝડપથી ચાલવું તથા ફરવું, માલિશ, અંગ સંચાલનના કોઈ પ્રયોગ એવા કરવા જોઈએ જેનાથી અંગ અવયવોને પરસેવો બહાર કાઢવાનો શ્રમ કરવાનો અવસર મળી શકે.

કવાચતના કેટલાક પ્રયોગો અંગ સંચાલનની

દષ્ટિએ ઉપયોગી માલુમ પડે છે. વૃદ્ધોએ પણ ખાટલામાં પડ્યા પડ્યા પ્રત્યેક અવયવોને ઉચ્ચા-નીચા, પહોળા કરવા, સંકોરવાની કસરત કરવી જોઈએ. જે પોતે આમ કરવાની સ્થિતિમાં ન હોય તેમણે બીજાઓની મદદથી અંગો લાંબા-ટૂંકા- કરવાનો વ્યાયામ કરવો જોઈએ. નિયમિત માલિશ પણ વ્યાયામની જરૂરિયાત પૂરી પાડે છે. કમજોર, બીમાર, વૃદ્ધોનું કામ આનાથી પણ ચાલી શકે છે.

આ સિવાય પૂરતા પ્રમાણમાં ઊંઘ લેવી આવશ્યક છે. અડધી ઉંમરે પહોંચેલ વ્યક્તિએ સાત-આઠ કલાક ઊંઘવું જોઈએ. આને માટે એવો કાર્યક્રમ બનાવવો જોઈએ જેમાં જલ્દી સૂવું અને જલ્દી ઉઠવાનો ક્રમ સતત જળવાવો જોઈએ. ઘણીરાત વીત્યા સુધી જાગતા રહેવું અને સવારે મોડેથી ઉઠવું સ્વાસ્થ્ય પર વિપરીત અસર પહોંચાડે છે. જેને રાત્રે થડો સમય ઊંઘવા મળે તેણે બપોરે ઊંઘવાનો કાર્યક્રમ બનાવવો જોઈએ. થાક દૂર કરવા માટે નીંદથી વધારે સારો કોઈ ખોરાક નથી. રાત-દિવસમાં બધું મળીને ઓછી ઊંઘ લેવી તે ઘડપણને જલ્દી બોલાવવાની રીત છે. કેટલાક માણસો ગાંધાબાજીમાં, મોજશોખમાં, સિનેમા વગેરે જોવામાં રાતનો મોટો ભાગ ખરચે છે અગિયાર-બાર વાગ્યા સુધી સુવાનું બિછાનું ગોઠવે છે. મોડા સુધી દુકાન ખોલી બેસી રહેવાવાળા અને ઘેર આવી ગરમ રસોઈની માગણી કરવાવાળા ઘરની સ્ત્રીઓનું સ્વાસ્થ્ય બગાડી નાખે છે. જેમણે મોડા ઘેર આવવાનું થાય તેમણે ગરમ રોટલીની માગણીનો આગ્રહ નહીં રાખવો જોઈએ. સાંજે બનાવેલ ભોજન પોતાને માટે મૂકાવી રાખવું જોઈએ. તેનાથી કામ ચલાવી લેવું જોઈએ. જેથી તે કારણે ઘરની સ્ત્રીઓને મોડે સુધી જાગવું ન પડે. જે ઘરની સ્ત્રીઓ મોડેથી ઊંઘતી અને જલ્દી ઉઠતી હોય તે અનેક બીમારીઓમાં સપડાય છે.

ક્યારેક ક્યારે માથું ભારે થવાના, કેટલાયે દિવસથી ઊંઘ અધુરી રહેવી, પેટમાં અપચો, કબજિયાત રહેવાથી, શરીરના કોઈ અંગમાં પીડા

થવી વગેરે કારણોથી ઊંઘ અધુરી આવે છે. સ્વપ્ન આવે છે. આવી અનિદ્રાને મળતી આવતી સ્થિતિમાં પણ આંખો બંધ કરીને ચુપચાપ પડી રહેવું જોઈએ. કોઈ વિચાર મગજમાં ફરતા રહેવાથી યા ગ્રંથી બનવાથી પણ અનિદ્રા જેવી સ્થિતિ સંભવે છે. આવી દશામાં વિચારોને વિચારો વડે કાપવા જોઈએ. જે વિચાર મગજમાં ફરતા હોય તેનાથી જુદા જ પ્રકારના વિચારો મગજમાં લાવવા જોઈએ. શરીરના અંગ પ્રત્યાંગોને શિથિલ કરવાનો અભ્યાસ 'શવાસન' અથવા શિથિલીકરણ કહેવાય છે. અભ્યાસ કરવામાં આવે અને જો રાતની ઊંઘમાં વિક્ષેપ પડતો હોય તો અંગ પ્રત્યાંગોને ઢીલા, મૃતક જેવા શિથિલ કરવાના અભ્યાસનો પ્રયોગ કરવામાં આવે. પોતાના તરફથી શક્તિપૂર્વક આમ પ્રયત્ન કરવામાં આવે કે સુવાનો સમય જાગવામાં ન વીતે. દિવસ ભરના માનસિક અને શારીરિક થાક દૂર કરવા માટે ઊંઘ કરતાં વધારે સારો કોઈ ઉપચાર નથી તે સ્મરણમાં રહેવું જોઈએ. એમાં જે કંઈ વિક્ષેપ પડતા હોય એને દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

સ્વાસ્થ્યને બગાડનાર એક કારણ ગંદકી પણ છે. શરીર, વસ્ત્ર, ઘર, સાધન, આહાર વગેરેના માધ્યમથી રોગના જંતુઓ શરીરમાં પેદા કરે છે અને તેઓ પોતનો ફેલાવો કરીને એવી સ્થિતિ પેદા કરે છે, જેનાથી માણસ અસ્વસ્થ રહેવા લાગે છે. પાણીના વાસણો સ્વચ્છ રહેવા જોઈએ. કૂવા અને નળનું પાણી કાઢ્યા પછી તેને કેટલાક પડવાળા કપડાથી ગાળી લેવું જોઈએ. ભોજનની સામગ્રી અને રસોઈના વાસણોની સફાઈ જરૂરી છે. નાના નાના જંતુઓ, કીડા મકોડાઓ ખાવાની સામગ્રીમાં પેસી જાય છે. સિંહાવલોકનની તપાસથી જોવામાં આવે તો તે જોઈ પણ ન શકાય. આ બધાં સ્વાસ્થ્યના દુશ્મન છે. એટલા માટે તેમનાથી બચવા તેમનો નાશ કરવાનો સંભવિત ઉપાય કરવો જોઈએ.

જે સ્થાનો ઉપર હવાની અને તાપના આવવા જવાની સગવડ નથી એવા અવાવર સ્થાનોમાં પણ

રોગના જંતુઓ વિકસે છે. રહેઠાણના ઘર શક્ય હોય ત્યાં સુધી એવા હોવા જોઈએ જેમાં તડકો અને હવાનું આવાગમન થતું રહે. ઘરોની દિશા અનુકૂળ ન હોય તો આવા ઘરોમાં આગ સળગાવી ગરમ કરી લેવાં જોઈએ. કપડાં ખૂલ્લાં પહેરવામાં આવે, ઓછાં પહેરવામાં આવે જેથી શરીરને તાપ અને હવાનો સંસર્ગ મળતો રહે. પથારી વગેરે જે કપડાં રોજ નથી ધોવાતાં તેમને ઉચ્ચ તડકામાં સૂકવવાં જોઈએ. રાત્રે મોઢું ઢાંક્યા સિવાય સૂવું જોઈએ મોઢું ઢાંકીને સૂવાની પદ્ધતિ -ટેવ બરાબર નથી, આથી ઉચ્છ્વાસની ગંદી હવા જ વારંવાર શરીરની અંદર જવા પામે છે અને ઝેરી તત્ત્વો શરીરમાં વધારે છે.

સ્વાસ્થ્ય તંત્રનો પાંચમો આધાર વિચારતંત્ર છે. મગજ ઉપર બરાબર વિચારોની બિનજરૂરી તાણ પડવા દેવી જોઈએ નહીં. ચિંતા, ક્રોધ, આવેશ, ભય, નિરાશા વગેરેના હલકા વિચાર જે મસ્તિષ્કમાં એકઠા થાય છે તે શરીર નિરોગી ન રહી શકે. મગજ શરીરતંત્રનું મુખ્ય સંચાલક છે, હૃદય લોહીનું ભ્રમણ કરાવે છે. ફેફસાં શુદ્ધ હવાને શરીરમાં પહોંચાડે છે, બરાબર તે રીતે મગજ જ્ઞાનતંતુઓ દ્વારા સમગ્ર શરીરના અવયવો ઉપર શાસન કરે છે. જો મગજ જ ઉત્તેજના પૂર્ણ આવેશગ્રસ્ત રહેશે તો આખા શરીર પર તેની બરાબર અસર થશે. અર્નેતિક વિચારોના સંબંધમાં પણ આ જ વાત છે. ઈર્ષા, જલન, ચોરી, અપ્રામાણિકતા, બદલો વગેરેથી બીજાઓને નુકસાન પહોંચાડનાર વિચારો પણ આવા જ છે, તેમની પ્રતિક્રિયા જીવનના સમતોલન ઉપર તો બરાબર અસર થાય જ છે, સાથોસાથ તંદુરસ્તીને પણ બગાડે છે. અર્નેતિક અથવા ક્રોધગ્રસ્ત વિચાર મગજમાં ભરેલા રહેવાથી કોઈ માણસ શરીરને સ્વસ્થ રાખી ન શકે. ઉત્તેજક વિચારોમાં વાસના પ્રબળ હોય છે. કેટલાક લોકો વાસનામય કુવિચારો-કલ્પનાઓ કરતા રહે છે. કામવાસના ભોગવવાની તક ન મળવાથી પણ જેની તેની સાથે કામસેવન વિલાસની કલ્પના કરે છે. આ પણ એક ઉત્તેજનાત્મક પ્રક્રિયા છે. એનાથી તાણ વધે

છે અને માનસિક શક્તિઓ બરાબર રીતે ખલાસ થાય છે.

જેણે તંદુરસ્ત રહેવું હોય તેમણે આનંદ-મસ્તીમાં દિવસો પસાર કરવા જોઈએ. હસતા-કૂદતા રહેવું જોઈએ. પ્રસન્ન ચિત્ત રહેવાની આદત કેવળ સ્વભાવને જ લોકપ્રિય નથી બનાવતી પરંતુ સ્વાસ્થ્યને પણ સુસ્થિર, સુદૃઢ બનાવે છે. હળીમળીને વહેંચણી કરીને ખાતાં, હસતી હસાવતી જિંદગી પસાર કરવામાં, મનુષ્ય જોવાથી તો આકર્ષક સુન્દર લાગે છે, લોકપ્રિય બનેલો જણાય છે. આટલું જ નહીં તેનું સ્વાસ્થ્ય પણ પરિપૂર્ણ નિરોગી અને લાંબો સમય ટકે તેવું બની રહે છે.

તંદુરસ્તીને સારી રીતે જાળવી રાખવામાં ઉપરોક્ત નિયમો બાબતે જો જાગૃતિપૂર્વક પાલન કરાય તો શરીર એવું બની રહેશે કે તેના ઉપર દુર્બળતા કે બીમારીનું આક્રમણ ન જ થઈ શકે. ક્યારેક કોઈ વ્યક્તિ કોઈ કારણે બીમારીની ફસામણીમાં આવી જાય તો આ પાંચ નિયમોનું પાલન કરવાથી પોતાનું ગુમાવેલું સ્વાસ્થ્ય ફરી પાછું મેળવી શકશે. આ પ્રકૃતિના નિયમોનું રહસ્ય છે. જે જીવજંતુ મનુષ્યના સંક્રામણમાં નથી ફસાયો, જેને સ્વેચ્છાપૂર્વક જીવન જીવવાનો અવસર મળી રહે છે, તેઓમાંથી ક્યારેક જ કોઈ બીમાર થાય છે. મોત, વૃદ્ધત્વ, તો સ્વાભાવિક છે પરંતુ બીમારી અસ્વાભાવિક છે. આ તો પ્રકૃતિના અનુશાસનનો ભંગ કરવાનો દંડ છે. દંડ એણે ભોગવવો પડશે જે ભંગ કરશે. ખુલ્લી હવામાં કુદરતી જીવન જીવનાર પશુ-પક્ષી બધા સદાયે નિરોગી રહે છે પછી બુદ્ધિમાન કહેવાતા માણસને કાયમ બીમારીનો દંડ ભોગવવો પડે એનું કારણ જીવનના સરળ નિયમોનો અનાદર કરવામાં છે. જો કે તે બરાબર રસ્તા ઉપર ચાલે, તો ચોક્કસ જ નિરોગી અને લાંબો આયુષ્યવાન બની બધું જ કરી શકે છે, જેના માટે આ પૃથ્વી પર તે પધાર્યો છે.

કર્તવ્ય નહીં ભાવને જૂઓ

તથાગત્ ભગવાન બુદ્ધે પોતાની સ્વાભાવિક ઊંડી દ્રષ્ટિ નાખતાં પૂછ્યું ?- “બિંબસાર ! સ્વસ્થ તો છો ને ? પ્રજાને કોઈ તકલીફ તો નથી ને ? પાટલીપુત્ર ઉપર ગંગાના ક્રોધ વધી રહ્યો હતો તે રોકાયો કે નહીં ?” અને બિંબસાર ત્યાં સુધી મૌન હતા, જ્યાં સુધી તેમણે તથાગતને પ્રણામ નહોતા કર્યા. ચરણરજ માથે ચઢાવી ભગવાન બુદ્ધની પાસે જ એક બાજુએ બેસી ગયા. બેઠા બાદ તથાગતના પ્રશ્નોના ઉત્તરો પણ આપી દીધા. ‘ભગવન્ ! તમારી ચરણરજ જે માથા ઉપર દયા વરસાવે તેના અમંગળની ઈચ્છા તો ભગવાન ઈન્દ્ર પણ ન કરી શકે. અમે સ્વસ્થ છીએ, પ્રજા સુખી છે. પરંતુ પૂરનું પાણી રાજધાનીના સીમાડને અડકી પાછું વળી ગયું છે, પરંતુ...” આગળ કહેતા-કહેતા તેઓ એકાએક થંભી ગયા. કદાચ તેમને એ વાત બધા લોકોની વચ્ચે કહેવામાં સંકોચ થઈ રહ્યો હતો.

“કહો કહો ! બિંબસાર તમારી ચિંતાનું કારણ શું છે ? કઈ મુશ્કેલી છે, જેણે પાટલીપુત્ર નરેશને આશ્ચર્યમાં નાખી દીધા છે. બોલો, કોઈ સંકોચ થતો હોય તો એકાંતની વ્યવસ્થા કરું.”

હાજર રહેલ ભિક્ષુઓ, ભિક્ષુણીઓ તેમજ દૂરના સમૂહ રાજ્યોમાંથી પધારેલા ધર્મ જિજ્ઞાસુઓ ઉપર પોતાની નજર નાખતાં સમ્રાટ બિંબસાર પોતાની દ્રષ્ટિ ભગવાન બુદ્ધ ઉપર સ્થિર કરી અને નમ્ર ભાવે કહેવા લાગ્યા- નહીં દેવ ! એવી કોઈ વાત નથી પણ જે થયું તે એવી પણ કોઈ વાત નથી જેના ઉપર વિચાર કરવો ન પડે. ભગવન્ ! પાટલીપુત્ર પોતાના નાગરિકોની ચારિત્રિક નિષ્ઠા માટે દૂર દૂર સુધી પ્રખ્યાત છે. અહીંથી કૂળવધુઓ પોતાની આબરૂ-ઈજાતનું કોઈ પણ પ્રકારે રક્ષણ કરે છે. આ દેશમાં નિરંકુશતાનું પણ નામોનિશાન નથી. ત્યાગી, તપસ્વિઓ, વિદ્વાનો તથા તત્ત્વદર્શી સિદ્ધ પુરુષોનો પણ તોટો નથી. પણ જે કામ કોઈ મહાન ધર્મ-નિષ્ઠે પૂરું કરવું જોઈતું હતું તે કામ કોઈ ચારિત્ર્ય વિહિન-સદાચાર વગરની કોઈ સ્ત્રી કરે- તે આશ્ચર્યનું સમાધાન થતું નથી. એટલા માટે આજે તમારી સેવામાં હાજર થયા છીએ.

“હજુ તમારી આખીય વાત હું સમજ્યો નથી. સમ્રાટ ! શું થયું છે તે વિસ્તારપૂર્વક બતાવો.” ભગવાન બુદ્ધે તેને આશ્વાસન આપતાં કહ્યું.

સમ્રાટ કહેવા લાગ્યા - “ભગવન્ ! ત્રણ દિવસ પહેલા દેવી ગંગાએ પોતાનું પ્રચંડ રૂપ ધારણ કર્યું, નગર કોટની રક્ષણની દિવાલ જ નહીં મુખ્ય કિલ્લાનું અસ્તિત્વ પણ જોખમમાં મૂકાયું, એવું લાગતું હતું કે આ વખતે તે આખા નગરને પોતાના ક્રોધમાં ડૂબાડીને જ છોડશે. મકાનોમાં પાણી ભરાવા લાગ્યું. ગાય-વાછરડા માટે સૂકું સ્થાન ન રહ્યું, વિકટ સ્થિતિની શંકાથી બધા લોકો કાંપવા લાગ્યા.

ત્યારે રાજ્યના રાજા હોવાના સંબંધે મારી જવાબદારી હતી કે આ સંકટથી બચાવવા માટે કોઈ ઉપાય શોધું, મેં સભા બોલાવી, સચિવો સાથે વિસ્તારપૂર્વક ચર્ચા કરી. પાટલીપુત્રમાં જે કોઈ ધર્મ-નિષ્ઠ તેમજ વિચારકો હતા, બધાની બેઠક બોલાવી. લોકોએ પૂરના પ્રકોપથી બચવા માટે પોત-પોતાની રીતે વિવિધ પ્રકારની સલાહ આપી. યજ્ઞ, તપ, જપ, સાધના, વ્રત અને ઉપવાસ પણ કરવામાં આવ્યા. પણ પાણી ઝડપથી વધતું જ ગયું, કોઈ ઉપાય સફળ ન થયો.

મોટું આશ્ચર્ય- મહાન ભાગ્ય કે તે વિષમ સમયે જ્યારે કોઈ ઉપાય પાટલીપુત્રનું રક્ષણ કરી ન શક્યો તો એક પ્રશંસાપાત્ર સુંદર નગરવધુ ત્યા આવી પહોંચી. નામ પણ સુંદર છે. તેને લોકો બિંદુમતીના નામથી બોલાવે છે. નગરના ધન-પાનો અને કામના ઈચ્છુક વ્યક્તિઓની વાસના સંતોષવી તે જ તેની આવકનું સાધન છે. તેણે જીવનમાં ક્યારેય તપ નથી કર્યું, માળા નથી ફેરવી ત્યાં સુધી કે તેણે ચારિત્રિક નિષ્ઠા, આબરું અને સદાચારનું મહત્ત્વ પણ નથી સમજી, પણ તેણે તો ધર્મ તત્ત્વચિંતકોના સંપૂર્ણ ઐશ્વર્ય ઉપર પાણી ફેરવી દીધું. દેવીગંગા સન્મુખ ઊભા રહીને તેણે અનંત પાણીની આરતી ઉતારી, મેં તેને એક ક્ષણ માટે ધ્યાનની અવસ્થામાં જોઈ, ત્યાર બાદ જે કંઈ થયું, હોઠ ઉપર લાવતાં પણ દેવ લાજ આવે છે.

હજારો લોકોની ભીડની સામે તેણે ભગવાન

સૂર્યદેવ અને આકાશને સાક્ષી બનાવ્યા અને આંખમાં આંસુ લાવીને ગદ્ ગદ્ કંઠે બોલી- “દેવી ગંગા ! મેં સમગ્ર જીવનને મારા કર્તવ્યનું પાલન નિષ્ઠા ભાવે કરવામાં પસાર કર્યું હોય, તો હવે આપનું આ પાણી સમેટી લો અને મારા દેશવાસિઓને નિરાંતની ઊંઘ લેવા દો.” ભગવાન ! એક ટીપુ ત્રણ ટીપાં-ટીપાંની અટક્યા વગર વણઝર લાગી ગઈ. તેની આંખ વરસતી રહી, તે ખારા પાણીએ ગંગાના પવિત્ર પાણીની ધારાને ફક્ત સ્પર્શ કરતાં જ તેનો ક્રોધ આપમેળે જ ઓછો થતો ગયો. જોત જોતામાં ગંગાએ અધિકાર સિવાયના પ્રદેશમાંથી પોતાનો પ્રભાવ ખેંચી લીધો અને પોતાની મૂળધારામાં વહેતી થઈ ગઈ. યોગીઓ, સિદ્ધપુરુષો, ધર્મ તત્ત્વચિંતકોની, અસફળતા અને બેઆબરુ નગરવધુનો વિજય-એવું લાગે છે દેવ ! કદાચ પ્રજા શંકામાં ન પડી જાય. લોકો ધાર્મિક મર્યાદાઓને ઠોકર ન મારવા લાગે એજ મારી ચિંતાનું કારણ છે.”

ભગવાન બુદ્ધ હસ્યા, તેમણે કોઈ જવાબ કે સમાધાન ન કર્યું. પ્રિય શિષ્ય આનંદને પાસે બોલાવી કાનમાં કશુંક કહ્યું અને તે દિવસની ધર્મસભા વિખેરી નાંખી. મહારાજ બિંબસારની મહેમાનગીરીની સંપૂર્ણ વ્યવસ્થા કર્યા પછી આનંદ થોડા ભિક્ષુઓ સાથે પાટલિપુત્ર તરફ જતા જોવા મળ્યા.

ભગવાન બુદ્ધ આ સમસ્યાનો શો જવાબ આપે છે તે જાણવાની બધાને પ્રબળ જિજ્ઞાસા હતી. એટલે બધાએ રાત બેચેનીથી અને પ્રતિક્ષાથી પસાર કરી. સવાર થઈ, દેવી ઉપાનઃ આગમન થતાં જ ઘણા યોગીઓના વેશવાળા ભિક્ષુકો આશ્રમની વ્યવસ્થામાં લાગી ગયા. એવું લાગતું હતું જાણે કે આજે કોઈ મોટા ધર્મ ઉત્સવની તૈયારી કરવામાં આવી રહી હોય. બધા પોતાની દૈનિક ઉપાસના પૂર્ણ કરી સભાખંડમાં એકઠા થવા લાગ્યા. થોડી જ વારમાં સભાખંડ ખીખોખીચ ભરાઈ ગયો. સમ્રાટ મહાત્મા બુદ્ધની પાસે બેઠા.

એક ભિક્ષુએ સૂચના આપી કે આનંદ પાટલિપુત્રથી આવી ગયા છે, નગરવધુ બિંદુમતી તેમની સાથે જ છે. સમ્રાટ ચોંક્યા પણ તેઓ કંઈ પૂછે તે પહેલાં ભિક્ષુ ભગવાન બુદ્ધનો ઈશારો સમજી બહાર નીકળી ગયો. થોડી જ વારમાં શિષ્ય આનંદની સાથે બિંદુમતીએ તે સભાખંડમાં પ્રવેશ કર્યો. જેટલું

સૌંદર્ય આકર્ષક હતું તેના કરતાં વધારે તેનું સ્વાભિમાન આકર્ષક હતું. જીવનપર્યંત લોકોની વાસના પૂરી કરવાવાળી સ્ત્રીના મોંઠા ઉપર પણ એ પ્રકારનો સંતોષ અને બળપૂર્વક આકર્ષણ કરવાવાળી ગંભીરતા ભિક્ષુઓ તથા બીજા સભાસદોની ગંભીરતાથી ઓછી ન હતી. ભગવાન બુદ્ધે તેનું સ્વાગત એવી રીતે કર્યું કે જે રીતે સાસરેથી પાછી ફરેલ પુત્રીનું સ્વાગત એક પિતા લાગણીસભર હૃદયથી કરે છે. તથાગતની આજ્ઞાથી બિંદુમતી તેમની પાસે જ બેઠી. આખી સભામાં સન્નાટો છવાયેલ હતો.

ભગવાન તથાગતે એક વાર બધા સભાસદો તરફ મૂલ્યાંકનની નજરે જોયું અને પછી અત્યંત કરુણાપૂર્વકની નજરે બિંદુમતી તરફ જોયું અને કહ્યું-“પુત્રી ! અહીંના નાગરિકો તેમજ સમ્રાટ પોતે પણ આશ્ચર્ય અનુભવે છે કે તું ભ્રષ્ટ, વાસના-ઈચ્છુક અને બીજાઓના ધનને પડાવી લેવાવાળી વેશ્યા છે. તારામાં તે કંઈ શક્તિ હતી, જેણે ગંગાને પણ પોતાનું પૂર સમેટવા મજબૂર કરી દીધી. હું તો જાણું જ છું પરંતુ આ નથી જાણતા. તું તેમને જણાવી દે.”

બિંદુમતીએ એકવાર તથાગતના ચરણો ઉપર નજર નાંખી અને એક શક્તિનો અનુભવ કરતી હોય તેમ બોલી- “તે(ગંગા) મારી નહીં કર્તવ્યનિષ્ઠાની શક્તિ હતી.”

બિંબસારે પૂછ્યું- “કર્તવ્યનિષ્ઠાની શક્તિ તારા જેવી વેશ્યામાં કેવી રીતે હોઈ શકે ?

બિંદુમતી બોલી- “મહારાજ ! મેં મારી આવક માટે મારા શરીરનો વેપાર કર્યો છે, વાસના માટે નહીં અને મારા કર્તવ્યનું પાલન પૂરી નિષ્ઠાથી કર્યું છે. ધનવાન, નિર્ધન, બ્રાહ્મણ, શુદ્રનો ભેદભાવ રાખ્યા સિવાય મેં દરેક ગ્રાહકને સંતોષ આપ્યો છે, જેનું ધન લીધું તેની સાથે વિશ્વાસઘાત નથી કર્યો, પરંતુ તેની ઈચ્છા કરતાં થોડો વધારે જ સંતોષ આપ્યો છે. એ મારી સત્યનિષ્ઠા છે. જેણે પૂણ્ય-પવિત્ર ગંગાને પણ પ્રભાવિત કરી.” અને ભગવાન બુદ્ધ કંઈ કહે તે પહેલાં સમ્રાટ બિંબસાર ગૌતમબુદ્ધના ચરણોમાં પડીને બોલ્યા “ભાગ્યવાનનું કથન સાચું છે. ભગવાન, મારી આંખો હવે ખુલી ગઈ છે. નિઃસંદેહ પોતાના કર્તવ્યનું નિષ્ઠાપૂર્વકનું પાલન કરવા સિવાય બીજો કોઈ મોટો ધર્મ નથી.”

સમષ્ટિના કલ્યાણની મહાન પ્રતિજ્ઞા

“અધોરનાથ’! સાધુતા નકામી છે જો તે સ્વાર્થ પૂર્ણ હોય.” ગુરુદેવે દીક્ષા ગ્રહણને દિવસે જ કહ્યું હતું, આજે તેમના વચનો યાદ આવી રહ્યા છે-યશ, ઐશ્વર્ય તથા ભોગવટો તો દરેક સંસારી ઈચ્છે છે. સિદ્ધિઓ તને બીજું શું આપશે? મઠ-મંદિર તથા લોક-પ્રશંસા, સાધુ સંપ્રદાયમાં તે જે ઊંડી સાંસારિકતા આવી ગઈ છે તેનો સ્વિકાર કરી મને લજાવતા નહીં. ઘર-ગૃહસ્થી વગેરેનું જ આ બીજું રૂપ છે. કામના અપવિત્ર અશાસ્ત્રોક્ત ધૃષ્ટા સ્વરૂપ તારી પાસે મને અપેક્ષા છે. વ્યક્તિત્વના પોષણથી ઉપર ઊઠજે, વત્સ !”

“પોતાની જ મુક્તિની ચિંતા-એ જ તો વ્યક્તિત્વનું ચિંતન છે. એ જ સ્વાર્થ છે ને.” અધોરનાથ આજે વિચારવા લાગ્યા છે. કૃષકાય, અપરિગ્રહી, તપરહિત, અધોરનાથે અત્યાર સુધી એવું કશું નથી કર્યું જેથી એ કહી શકાય કે ગુરુદેવના દિક્ષાગ્રહણ સમયના ઉપદેશોને તે ભૂલી ગયો હોય. તેમની કઠોર તપસ્યા અને ધોરવનમાં એકાંત સાધના તેમજ લોક નિરપેક્ષતાને જોઈને જ બધાના માથા તેમની સામે નમી જતા હોય છે.

સાચા યોગસાધકની સામે સિદ્ધિઓ સામેથી આવે જ છે. અધોરનાથની સામે અનેક સ્વરૂપે તે આવી અને વારંવાર આવી, પરંતુ તેમણે તેનો તુરત જ વિરોધ કર્યો. જેમ કોઈ ઈજાગ્રસ્ત, ખંજવાળતા કુતરાનો કોઈ તિરસ્કાર કરે.

“શિવ સ્વરૂપ ગુરુ ગોરખનાથ અમર છે. તેમણે સમયના પદને રોકી રાખ્યું છે. રસેશ્વર સિદ્ધિએ તેમને આ સમર્થતા આપી.” નાથ સંપ્રદાયમાં જે લોક કથાઓ છે, અધોરનાથે પણ સાંભળી છે અને તેની ઉપર શ્રદ્ધા રાખી છે. આજે આ સાંભળનારના ચિત્તને નવો સંકલ્પ આપ્યો. “વ્યાધિ, મરણ, ભય, રોગ, શોક, સંતાપ, કામ, ક્રોધ-લોભથી, પીડાયેલ

માનવ સમુદાય પોતાની આ અસહ્ય પીડાઓથી છૂટકારો મેળવી શકે જો રસેશ્વરનો સિદ્ધ યોગ સર્વસુલભ હોય, લોકમંગળના આ અનુષ્ઠાનમાં આત્માની આહુતિ આપવામાં પણ શ્રેષ્ઠતા છે.”

મનુષ્ય પોતે મહાન નથી. શારીરિક બળ, બુદ્ધિ, ધન અથવા તપ તેને મહાન બનાવે છે જે પોતાની પ્રતિજ્ઞા પ્રત્યે સાચો છે અને તેની પ્રતિજ્ઞા સ્વાર્થથી દૂષિત કરતો નથી તો સમષ્ટિ જાતે જ તેને સહયોગ આપે છે. મહાન પ્રતિજ્ઞા માટે મહાન શ્રમની શક્તિ, સાહસ તથા અનુકૂળ પરિસ્થિતિ આપમેળે આવી મળે છે.

અધોરનાથની પ્રતિજ્ઞા મહાન હતી અને પોતાની પ્રતિજ્ઞા માટે સ્થિર અને ઉચ્ચ પ્રકારની નિષ્ઠા હતી. રસેશ્વરનું સ્વરૂપ, તેની મૃત, મૂર્છિત, ધાયલ વગેરે અવસ્થાઓ તથા તે સંબંધે જરૂરી વિવરણ તેમને થોડાજ સમયમાં મળી ગયું. આવા અનેક વિવરણ તેમને મળ્યા, જેને મેળવવાને જ કોઈ રસસાધકના આખા જીવનની સાધનાનું પરિણામ કહી શકાય છે.

વિશુદ્ધ ધાર્મિક વ્યક્તિ વર્ગના કૃષ્ણ, પીળા તેમજ લાલીમાથી સર્વથા અલગ ઉજવળ ચંદ્ર સમાન રસઘરામાં આપમેળે ઉપલબ્ધ નથી થતો. મંત્રરટક સાધક અનેક અનુષ્ઠાનો પછી રણપ્રદેશના માનવવિહિન તે પ્રદેશના પ્રાણયુક્ત સ્પર્શવિહિન રેતાળું કણોમાંથી તેને ત્યારે કણેકણમાંથી મેળવી શકે છે જ્યારે ઉનાળાના મઘાન્હે જમીનના પેટાળમાંથી રસેશ્વરના કણ ઉપર નીકળી આવે છે.

પોતાને અગ્નિમાં આહુતિ આપવા સમાન આ અનુષ્ઠાન છે. રણપ્રદેશની પુષ્કળ ગરમી, પાણી વગરની જમીન અને તેમાંથી અનેક યોજન લક્ષ્ય ધ્યેય વગર ભટકતી યાત્રામાં ઠેર-ઠેર ઉડતી રેતીમાં ઓછા તપેલા કણોની શોધ, પરંતુ અધોરનાથને આ

મુશ્કેલ ન લાગ્યું. તેમણે શુદ્ધ ધર્મનિષ્ઠ વર્ગનું સ્થાન મેળવ્યું.

વિશુદ્ધ સ્થાન ભગવાન શંકરના સુંદર અંગનો સારાંશ સર્વસ્વ તે જેને મળી ગયું દેવલોક તેમનું સન્માન કરવા માટે ઉત્સુક છે. કામની ચર્ચા વ્યર્થ છે. દુષ્ટ ચામુંડા તથા પોતાનું જ લોહી પીનાર છ માથાંવાળી સુધી તે મહાભાગ્ય સામે સંયમિત થઈ જાય છે. યોગિની યક્ષ, રાક્ષસ-ભૂત તેના પડછયાને અડકવા માટે પણ હિંમત નથી કરતા. સ્વયં વિશુદ્ધ સ્થાનની ઉપલબ્ધિ પોતાનામાં મહાન સિદ્ધિ છે. પરંતુ અધોરનાથની મહાન પ્રતિજ્ઞાની શક્તિ સામે તેની કોઈ વિસાત નથી.

સિદ્ધ જમીન જરૂરી હતી. કામાખ્યા અને હિંગલાજ યાદ આવ્યા. દેવી મહામાયા જ તો સિદ્ધ રસની સાધનામાં મુશ્કેલી ઊભી કરે છે. આ વિચારે અધોરનાથને જાલંઘરપીઠ ઉપર પણ સ્થિર થવા ન દીધા. ત્રિપુર ભૈરવી પ્રસન્ન ન હોય તો કોઈ સફળતા કોઈને મળતી નથી. રસસાધકને તેની ગોદ મેળવવી જરૂરી છે.

“દેવી ત્રિપુર સુંદરીનો પડછાયો જ સ્ફટિકમય સફેદ વૃષભધ્વજના સુંદર વક્ષ ઉપર પડે છે, ભ્રમ ચોળેલા શરીરવાળા શીવના સ્વરૂપમાં તે થોડું શ્યામ દેખાતું પ્રતિબિંબ જ ભગવતી ત્રિપુર ભૈરવીનું છે.” અધોરનાથે પોતાના સંપ્રદાયના એક સંત પાસેથી ક્યારેક આ વિવરણ સાંભળ્યું હતું. સાધના સ્થળ પસંદ કરવામાં આ સાંભળેલા વિવરણે તેમને મદદ કરી.”

ભગવાન શંકરના વિશાળ શરીરમાં ભગવતીનું પ્રતિબિંબ અર્થાત શક્તિમિશ્રિત પુરુષ-અર્ધનારીશ્વરનું સુંદર ક્રિયા સ્થળ અધોરનાથને વ્યાસ, પાર્વતી નદીઓની મધ્યભૂમિ, ત્રિકોણ સિદ્ધક્ષેત્ર ત્રિકોણ પ્રદેશમાં છેવટે દૂર દૂરના પર્વતીય પ્રદેશમાં પાર્વતીના ઉદ્દગમ સ્થાનને ઉપયોગી માન્યું.

ચારે બાજુ બરફના સફેદ શિખર, સત્વગુણ જાણે કે બધે જ સાકાર થઈ રહ્યો હતો. પાર્વતીના

ઉદ્દગમનો અલ્પ પ્રવાહ અને તેને ખોળો આપતું ગરમ ઝરણું-ભગવાન શિવશંકરનું વ્યક્ત રૂપ પ્રકૃતિમાં તે પાણી સ્વરૂપે છે. યોગ સિદ્ધ તપસ્વી અધોરનાથને ખોરાકની થોડીક જ જરૂર હતી. જ્યારે જરૂર હોય, તે થોડા નીચે આવીને વનના કંદ-મૂળ સહેજ રીતે મેળવી લેતા હતા. એક જ ઈચ્છા હતી કે વિશ્વના પ્રાણી વ્યાધિમૃત્યુ, રોગ-શોકથી મુક્તિ મેળવે. શરીરનું ધ્યાન જ નથી. ભૂખ-તરસની ચિંતાઓ ખૂબ જ પાછળ છૂટી ગઈ હતી. કમરમાં લંગોટી અને ફાટેલા કાનોમાં મુદ્રા, જલપાત્ર રાખવા સુધી જે સાધકે છોડ્યું છે તે મોટી ઝોળીમાં ઔષધિઓ, ખલ તથા અનેક વસ્તુઓને મેળવવા માટે આ એક એકાંત પ્રદેશમાં આવીને બેઠો હતો. એક જ ચિંતા છે તેને પ્રાણીઓની વેદના દૂર થાય.”

“ક્યાં ઝણપ છે ? મારાથી શું ભૂલ થઈ રહી છે ? અધોરનાથ લાગ્યા છે પૂરા છ મહિનાથી. આજે શયન્દ્રિકાનો યોગ પણ આવ્યો પરંતુ રસેશ્વર પ્રકટ કેમ નથી થતો ? પારદ મૂર્છિત થઈ જાય છે. ગુટિકા બની જાય છે. તાપ પણ સહિષ્ણુ થઈ ગયો છે. બધું જ થયું પરંતુ તે પ્રકટ ન થયો. શોધ પ્રક્રિયાઓમાં પડી તે ફરીથી સક્રિય સમાધી લગાવી દે છે. તેમણે આસન સ્થિર કર્યું અને ગુરુદેવના ચરણકમળમાં ધ્યાન એકાગ્ર કરી તેઓ ધ્યાનસ્થ થઈ ગયા.

ઉજ્જવળ ચંદ્રમાનો પ્રકાશ ગાઠો થઈ જાણે કે શરીર બની ગયો હોય. જમીનના સ્પર્શ વગર પણ સન્મુખ સુપ્રસન્ન સ્થિત તે ભવ્ય તપોમય સુંદર ટુકડો(ભાગ). પિંગળ જટા ભારથી વિદ્યુત માળાનો ભ્રમ સ્વાભાવિક થઈ શકતો હતો. કાનમાં મુદ્રા હોવાથી અનુમાન લગાવી શકાતું કે દેવતા નહીં કોઈ યોગેશ્વર છે.

ઈચ્છતા હોવા છતાં પણ અધોરનાથ આંખના પલક ખોલવા સમર્થ થઈ શકતા ન હતા. તેમનું કોઈ અંગ થોડીક ગતિ પણ કરી શકતું ન હતું. પરંતુ જાણે કે આંખો ખુલ્લી હોય એવી રીતે તે તેજોમય પ્રકાશનું, પોતાની મહાનસત્તાનું પ્રત્યક્ષ દર્શન કરી

રહ્યા હતા. મનમાંને મનમાં તેમણે ચરણ વંદન કરી લીધા.

“વત્સ ! કોઈ સમયે આ જ ઈચ્છા આ ગોરખનાથની પણ થઈ હતી.” અત્યંત પ્રેમપૂર્વક પરંતુ થોડો ગુસ્સાવાળો અવાજ હતો- “ગોરખ મરી જાત. મને મારા અમરત્વની અપેક્ષા ક્યાં હતી. મને તો રસસિદ્ધ થયા બાદ લાગ્યું કે સમયના આ શ્યામ પડદામાં મારા માટે અમરતાનું આ છિદ્ર પણ ભગવતી મહામાયાની પહેલાંની પ્રતિજ્ઞા જ હોઈ શકે. તેમની પ્રતિજ્ઞા વ્યર્થ નથી. અનેક ભોગ વિલાસમાં અડચણો ઊભી કરી શકાતી નથી. હું સમજતો હતો કે કાળના પડદાને રોકવાનું સાધન મને મળી ગયું છે પરંતુ મારો ભ્રમ સિદ્ધ થયો. મને ભવિષ્યના સાધકોને રક્ષણ તેમજ પ્રકાશ આપવા માટે મહામાયાએ ફક્ત સુરક્ષિત જ કર્યો છે.”

“જીવન ધન્ય થઈ ગયું. જન્મોજનમની સાધના સફળ થઈ. સાક્ષાત શિવ સ્વરૂપ ગુરુ ગોરખનાથે દર્શન આપી મને કૃત-કૃત્ય કર્યો.” અધોરનાથનો દેહ ભલે કંપરહિત હોય, તેમનું ચિત્ત વ્યાકુળ થઈ રહ્યું હતું. અનંત ભાવનાઓનો ઉદ્વેગ અંતઃકરણમાં એક સાથે ઉઠી રહ્યો હતો.

“ભગવાન મહાકાળીની ગતિ રોકાતી નથી. તેમની ગતિ રોકવાનું સાધન છે, પરંતુ તે

મહામાયાની ઈચ્છાથી જ સક્રિય થાય છે.” ગુરુ કહેતા હતા. “કાળના પ્રવાહમાં તે સાધન કોઈ કોઈને સુરક્ષિત કરી દેતા હતા કોઈ વિશેષ ઉદ્દેશ્યથી.”

“સારું સમજી લો, તમે સફળ થઈ જ જાઓ છો.” અધોરનાથના અંતરની લગ્નઈને ધ્યાનમાં રાખીને ગુરુને કહ્યું-વ્યાધિ, મૃત્યુ તથા ઘડપણનું નિવારણ તો કરી શકશો. ભય-શોક, લોભ-મોહ તો મનુષ્યના મનમાંથી પેદા થાય છે. ફક્ત અમર થવાથી મનુષ્ય સુખી કેવી રીતે થઈ જશે ? તને નથી લાગતું કે મૃત્યુથી અભય થઈને, અસંયમી પ્રાણી વધારે તમોગુણી, વિષય લાલચું, અધર્મી થઈ પરિણામે લાંબા સમય સુધી અશાંત, પરેશાન અને દુઃખી રહેશે.”

“મનુષ્યનું કલ્યાણ ઈચ્છતા હો તો તેના વિચારોમાં પરિવર્તન કરો. તેના શરીરનું નહીં મનનું પરિવર્તન કરો. તેને જીવવાની કળા શીખવો.”

“ક્ષમા કરો, પ્રભુ !” અચાનક અધોરનાથની આંખો ખુલી ગઈ. ત્યાં કોઈ દેખાતું ન હતું. પરંતુ તે બરફીલા પ્રદેશમાં પણ તેનું સંપૂર્ણ શરીર પરસેવાથી રેબજેબ થઈ ગયું હતું. તે સમયે તેમણે પોતાની ઝોળીનો બધો જ સંગ્રહ પાર્વતીના પ્રવાહમાં વિસર્જિત કરી દીધો અને નવી પ્રતિજ્ઞા લઈને મનુષ્યના મનની ભાવનાનું પરિવર્તન કરવા ચાલ્યા.

ઈંગ્લાંડના બાદશાહ હેનરી પંચમ જ્યારે યુવરાજ હતા, ત્યારે ખૂબજ ઉદ્દંડ હતા. એકવાર ન્યાયાધીશે કોઈ ગુનેગારને કાયદા અનુસાર દંડ કર્યો. એ જોઈને હેનરીએ ન્યાયાધીશને કહ્યું- “હું યુવરાજની હૈસિયતથી આદેશ આપું છું કે તમે એને છોડી દો.”

ન્યાયાધીશે આદેશ ન માન્યો અને કહ્યું - કાયદો યુવરાજથી પણ વધારે મોટો છે. એનાથી ડઘાયેલા હેનરીએ ન્યાયાધીશને એક થપ્પડ ચોડી દીધી. જજે તરત જ પોલીસને બોલાવીને તેને જેલમાં પૂરી દીધો. સાથે એક પત્ર લખીને મોકલ્યો. “આગળ જઈને તમારે આ દેશના રાજા બનવાનું છે. જો તમે જ રાજ્યના કાયદાનું સન્માન નહીં કરશો, તો પ્રજા તમારી આજ્ઞા કેમ માનશે.”

હેનરીએ પોતાની ભૂલ કબૂલી અને માફી માંગી. જ્યારે તે રાજા બન્યા ત્યારે પણ એ ન્યાયાધીશની ઘટનાને હંમેશા વખાણતા રહ્યા.

સંયમી હંમેશા સુખી

જીવન તો બધાને મળે છે અને તે જેમ તેમ કરીને પસાર પણ થઈ જાય છે, પરંતુ જીવનને સારી રીતે જીવવું તે ખૂબ જ ઓછા માણસો જાણે છે. કોઈ પ્રકારનો અસંયમ અવશ્ય જીવનને ટુંકુ અને દુઃખી બનાવે છે, એટલા માટે જીવનને લાંબુ અને સુખી બનાવવા માટે દરેક બાબતે સંયમથી કામ લેવું બુદ્ધિશાળીનું કામ છે.

જેમ ઉત્તમ સ્વાસ્થ્યનું રહસ્ય સમતોલ સાત્ત્વિક ભોજન છે, તેવી જ રીતે સુખી જીવનનું રહસ્ય પણ સમતોલ અને સંયમિત વ્યવહાર જ છે. જેમ કે મિ. ગેલાર્ડ હાસરે પોતાની પ્રસિદ્ધ કૃતિ “લુક યંગર લિવ લોંગર”માં લખ્યું છે. જીવનનો પાછળનો ભાગ જ મહત્વપૂર્ણ ભાગ છે, જેમાં પ્રવેશવાથી આપણને આપણા જીવનની વાસ્તવિકતાનો ખ્યાલ આવી જાય છે કે આપણું જીવન સફળ છે કે અસફળ ખરેખર આપણું જીવન એક પુસ્તક સમાન છે અને તેનો એક એક દિવસ એક એક પૃષ્ઠ સમાન છે. જો આપણે આપણા જીવન પુસ્તકને સમતોલ રાખીએ તો તેના આગળના પૃષ્ઠોને વાંચી પાછળના જીવનમાં લાભ મેળવી શકાય છે. જો આવું ન કરીએ ત્યારે પણ અગાઉનું જીવન પૂરું થયા પછી તેના પાછળના ભાગને સમતોલ બનાવી શકાય છે. તેથી નિરાશ થવાનું કોઈ કારણ નથી. જીવનમાં જ્યાં ક્યાંય પણ ઉણપ અથવા અસમતુલન હોય તો તેને ઠીક કરવાનો આપણે સતત પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આમ કરવાથી જ જીવન સુખી બની શકશે.

જીવનની બે અવસ્થાઓ હોય છે. એક બહિર્મુખી અવસ્થા અને બીજી અંતર્મુખી અવસ્થા, પહેલાં આપણે એ વાતની શોધ કરી લેવી જોઈએ કે આમાંથી કઈ અવસ્થાને ઉન્નત કરવાની છે. જો આગળનું જીવન સમતોલ તેમજ સંયમિત ન થઈ શક્યું તો તે પાછળથી સમતોલ તેમજ સંયમિત થઈ શકે છે. શરત એટલી કે સાહસ હોય અને આપણા અંદર છૂપાયેલી શક્તિને વિકસિત કરવાની કળાનું આપણને જ્ઞાન હોય. તે કળા દ્વારા આપણે આપણામાં સુતેલી શક્તિને જગાવી નવચેતના, નવી

ઉમંગ તથા નવું જીવન મેળવી શકીએ છીએ.

આજ સુધી એ જોવામાં નથી આવ્યું કે અસમતોલ જીવન જીવવાવાળા, શરીર અને મનથી સ્વસ્થ રહીને લાંબુજીવન જીવ્યા હોય અને તેમનું સ્વાભાવિક મૃત્યુ થયું હોય, જ્યારે આના વિરોધમાં આવા અગણિત ઉદાહરણ ગણાવી શકાય છે કે લોકોએ સતર્ક રહીને સમતોલ અને સંયમી જીવન વિતાવ્યું છે અને તેને પરિણામે તેની ઉંમર લાંબી થઈ હોય અને તેઓ પ્રાકૃતિક મૃત્યુથી મર્યા હોય. એટલે આપણે એ વાતને બળપૂર્વક કહી શકીએ કે એક વૃદ્ધ વ્યક્તિ ભલે દુર્બળ હોય પરંતુ સંયમી જીવન વિતાવવાવાળો હોય, તે યુવાન વ્યક્તિ જે સબળ છે પણ સંયમી નથી તેના કરતાં કેટલાક વધારે દિવસો સુધી જીવવાની ક્ષમતા ધરાવે છે, આ તથ્યમાં શંકા કરવાની સહેજ પણ જગ્યા નથી.

શરીરના સ્વાસ્થ્યને પૂર્ણ બનાવવા અને સ્થિર રાખવા માટે જીવનને એવી સંયમિત રીતે ઢાળવું જોઈએ જેનો માનવ-જીવનના કલ્યાણ સાથે સંબંધ રાખવાવાળા પ્રાકૃતિક વિધાનો સાથે સારી રીતે સમાનતા હોય. આનો અભિપ્રાય બધા પ્રકારની અતિશયતા, ખરાબ આદતો અને વ્યસનોથી દૂર રહેવાનો છે, જે આપણી જીવનશક્તિનું શોષણ અને શરીરમાં આરોગ્ય આપવાવાળી તેમજ સ્વસ્થ રાખનારી શક્તિને મારી નાખે છે.

પ્રાકૃતિક જીવન-પદ્ધતિના અનુયાયીઓ સારી રીતે જાણે છે કે અસ્વસ્થની દશા ખરાબ ખોરાકને કારણે જ પેદા થાય છે, જે બધા પ્રકારના રોગોનું કારણ અને ઉમરને ક્ષીણ કરવાવાળી છે. પરંતુ એવા માણસો પણ ઓછા નથી જેમણે ખાવા-પીવાના જે પ્રકાર સ્વીકાર્યા છે અને તેને છોડવા નથી માંગતા, આમ તો તેઓ સારી રીતે જાણે છે કે તેમના ખાવા પીવાની આ પ્રકારની પદ્ધતિ તેમના સ્વાસ્થ્ય માટે નુકસાનકારક છે. આ પ્રકારની મનોવૃત્તિને આત્મહત્યાની ભૂમિકા જ કહેવી જોઈએ.

સમતોલ જીવન અને સંયમ એકબીજા ઉપર

આધારિત છે. એકનું બીજા સિવાય કામ નથી ચાલતું. સંયમ માનવ જીવનનો સર્વોચ્ચ આદર્શ છે. ખાવા પીવા, રહેવા-ફરવા, વિચાર-વ્યવહાર વગેરે સમતોલ જીવનની સમગ્ર પ્રવૃત્તિઓમાં સંયમની મર્યાદાનું પાલન કરી મનુષ્ય શરીર, ચિત્ત અને મગજને સ્વસ્થ અને સુખી બનાવી રાખી શકે છે. સંયમ અર્થાત્ ઈન્દ્રિયોને કાબુમાં રાખવી થોડું અઘરું કામ અવશ્ય છે, પણ આ જ વાસ્તવિક જીવન કળા છે, જેના સિવાય મનુષ્ય કોઈ પણ અવસ્થામાં સુખી રહી શકતો નથી.

સંયમ મન, વાણી અને કર્મ ત્રણ સ્વરૂપે હોવો જોઈએ. મન સંયમમાં ઈન્દ્રિયોના આધાર ઉપર રહેવાની આદત સૌથી મોટી અડચણ હોય છે. આ અડચણને દૂર કરવા માટે આપણે બુદ્ધિના અંકુશથી કામ ચલાવવું પડશે. સ્વયં બુદ્ધિને ઈન્દ્રિયોની પાછળ-પાછળ ભાગવા દેવાની નથી. કયા-કયા આહાર વિહાર લાભદાયી છે અને તેનો ઉપયોગ કઈ મર્યાદા સુધી કરવો જોઈએ, ક્યારે અને કેટલો પરિશ્રમ અથવા આરામ કરવો જોઈએ, વગેરે વાતોનો નિર્ણય આંધળી ઈન્દ્રિયો ઉપર છોડવો બુદ્ધિશાળીનું કામ નથી. આ કામ તો બુદ્ધિ જાતે જ કરશે. ભ્રષ્ટ બુદ્ધિને મહાવરા દ્વારા ધીમે ધીમે શુદ્ધ બનાવી લેવી જોઈએ, જેથી તે ઈન્દ્રિયો ઉપર અધિકાર જમાવી શકે, તેના ઉપર નિયંત્રણ રાખી શકે, પણ જો તેને ઈન્દ્રિયોનો દાસ જ રહેવા દેશે તો નુકસાન થશે અને મન ક્યારેય સંયમિત નહીં થઈ શકે. પરિણામે જીવનમાં સંતુલનની સ્થિતિ આવશે જ નહીં અને જીવન સુખી થશે નહીં.

માનસિક સંયમથી વાણીનો સંયમ ઓછો મહત્વનો નથી. વાણીમાં ઈન્દ્રિયોને ચલિત કરવાની શક્તિ હોય છે. તેથી વાણીનો સંયમ સુખી જીવન માટે ખૂબ જ જરૂરી છે. નકામો વાદ-વિવાદ, બકવાસ, ગાળ-મહેણાબાજી, ખરાબ મશકરી, તથા ખોટા ભાષણ, વગેરે અસંયમિત વાણીના લક્ષણો છે. આનાથી દુઃખનાવટ પેદા થાય છે, વેરભાવ વધે છે, જીવનમાં કડવાશ આવે છે. આથી વિપરીત પ્રેમપૂર્વકના મીઠા વચનો અને સત્ય ભાષણ જગતને મોહિત કરનાર હોય છે. આનાથી મિત્રતા વધે છે, વાતાવરણમાં પ્રસન્નતા આવે છે અને જીવનમાં આનંદની લહેર ઉમટી પડે છે.

સત્ કર્મ અને અસત્ કર્મને સમજવું અને

ત્યારબાદ તે મુજબનું આચરણ કરવું કર્મનો સંયમ કહેવાય છે. આ કાર્યમાં વિવેક-બુદ્ધિની મદદ જરૂરી હોય છે. કર્મનો સંયમી સાચો કર્મયોગી કહેવાય છે. ભલે માર્ગમાં કેટલાય વિઘ્નો-અડચણો હોય તે કર્તવ્ય-માર્ગ ઉપરથી ચલિત નથી થતો. પોતાની જીવનયાત્રા સુગમ, સરળ અને સુખી બનાવવા માટે તે ખૂબ જ જરૂરી છે કે આપણે થઈ શકાય તેટલા કર્તવ્ય-પરાયણ થઈએ, સાચા કર્મયોગી બનીએ. સાચા કર્મયોગી જ સફળ જીવનનો સાચો આનંદ મેળવી શકે છે.

જગતમાં બધા દીર્ઘજીવી સંયમી જીવન જીવીને જ લાંબા જીવનના અધિકારી બન્યા છે. આ સંબંધે થોડા દિવસ પહેલાં અમેરિકામાં ૮૦ વર્ષથી વધારે ઉંમરવાળા વ્યક્તિઓની આદતો અને રહેન-સહેનનો અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો હતો જે બાબતોથી તેઓ દીર્ઘાયુ બન્યા હતા, તેનો લોકોમાં પ્રચાર કરવો એ આ અભ્યાસનું ધ્યેય હતું. ખબર પડી કે તેમની લાંબી જીંદગીનું રહસ્ય મુખ્યત્વે તેમનું સંયમી જીવન જ હતું. તેઓ ઘરુ અને તમાકુ વગેરેને અડકતા પણ ન હતા. તેમાંથી ઘણા લોકોએ તો માંસાહાર પણ કર્યો ન હતો. તેઓ ફળ, દૂધ, લીલી શાકભાજી અને માખણનું સેવન કરતા હતા. તેઓ ખૂબ પરિશ્રમ પણ કરતા હતા અને ગાઢ નિદ્રા લેતા હતા.

આપણા દેશના અનેક લાંબા આયુષ્યવાળા સંતો, રાજનેતાઓમાંના એક ડૉ. રાધાકૃષ્ણને પોતાના સ્વસ્થ જીવનનું રહસ્ય આ શબ્દોમાં વ્યક્ત કર્યું- “શારીરિક દૈષ્ટિએ હું પુષ્ટિત; સુખી છું. હું મારા સ્વાસ્થ્યનું હંમેશાં ધ્યાન રાખું છું અને હંમેશાં સાદું ભોજન કરું છું. દરરોજ સૂર્ય નમસ્કાર કરવાનું પણ નથી ભૂલતો. મને સ્ફૂર્તિ અને તાજગીનો અનુભવ થાય છે. માથાનો દુખાવો મારી જાણ બહાર જ છે. મને તે બાબતે મોટી પરેશાની થાય છે.”

જીવનમાં સંયમ હોય અને કરવા માટેના કામ હોય તો ૧૦૦ વર્ષ સુધી સ્વસ્થ જીવન વિતાવી શકાય છે.” સ્વ. પંડિત સાતવલેકરજી, સ્વ. લોક માન્ય તિલક, સરદાર પટેલ, મહાત્મા ગાંધી, તથા ૧૦૧ વર્ષના ડૉ. કર્વે, વિશ્વેશ્વરૈયા વગેરે જેટલા પણ મહાન વ્યક્તિ થઈ ગયા છે અથવા અત્યારે હયાત છે, બધા સંયમી અને સમતોલ જીવન અપનાવીને જ મહાન અને આયુષ્યમાન બન્યા છે.

એક સશક્ત ઐચ્છિક ઉપચાર પદ્ધતિ-‘યજ્ઞોપેથી’

યજ્ઞ ઉપચાર એટલો સરળ અને ઉપયોગી છે કે તેને આધારે મારક અને પોષક બન્ને તત્ત્વોને શરીરમાં સરળતાથી પહોંચાડી શકાય છે. આમ તો યજ્ઞવિજ્ઞાનના અનેક પક્ષો છે. આમાં એક રોગ ઉપચાર પક્ષ છે. માનસિક અને આત્મિક સ્વાસ્થ્યની વૃદ્ધિની સાથોસાથ શારીરિક રોગોના નિવારણમાં પણ તેનાથી નક્કર મદદ મળે છે.

ઔષધિ ઉપચારમાં શરીરના વિવિધ અવયવો સુધી પદાર્થને પહોંચાડવાનું માધ્યમ લોહી છે. લોહી જો ખરાબ-નિર્બળ હોય તો આ પ્રેરક ઉપચાર-પદાર્થનું સારી રીતે પરિવહન ન કરી શકે. પછી એક મુશ્કેલી એ પણ છે કે લોહીમાં રહેવાવાળા સ્વાસ્થ્ય રક્ષક શ્વેત-કણ કોઈ વિજાતીય પદાર્થને સહી શકતા નથી તેની સાથે લડવા-ઝગડવામાં નુકસાન કરી બેસે છે. ઔષધિ જ્યાં સુધી રોગ કીટાણુઓ ઉપર આક્રમણ કરવાની સ્થિતિએ પહોંચે ત્યાં સુધી તેને આ સ્વાસ્થ્ય રક્ષકો સાથે જ યુદ્ધ કરવું પડે છે. બીમારી ઉપર આક્રમણ થવાથી પ્રયોજાયેલ ઔષધિ અને સ્વાસ્થ્ય કણ જ અંદરો-અંદર ભીડાઈ જાય છે અને આ નવો વિગ્રહ વધારે ઊભો થાય છે. પેટની પાચનક્રિયા લોહીમાં તે પદાર્થોને સામેલ કરવા દે છે જે શરીરની રચના સાથે તાલમેલ રાખે છે. આ ઉપરાંત જે બચી જાય છે તે વિજાતીય કહેવાય છે અને તેને મળ, મૂત્ર, પરસેવો અને કફ વગેરે દ્વારા બહાર કાઢવામાં આવે છે. આ પદ્ધતિને જોતા હોવા છતાં પણ એક વધારે મુશ્કેલ કામ છે કે ઔષધિઓમાં રહેલા રસાયણો કેવી રીતે વિષાણુઓ સુધી પહોંચે છે અને કેવી રીતે ત્યાં જઈ પોતાના નિવારકની શરૂઆત કરી તેને સક્ષમતાના સ્તરે પહોંચાડે છે.

આ મુશ્કેલીનો ઉકેલ યજ્ઞ પ્રક્રિયાને ઉપચારના પ્રયોજન માટે ઉપયોગમાં લાવવાથી સહેજ રીતે જ

સંભવ થઈ શકે છે. ઔષધિને પેટમાં પચીને લોહીમાં ભળી જઈને શ્વેત રક્ષકો સાથે લડવાની સાથે સાથે ઈજાગ્રસ્ત સ્થાને પહોંચવાની લાંબી યાત્રા પાર કરવી પડતી નથી. પરંતુ આ બધી જંજાળથી બચીને એક નવો જ રસ્તો તેને મળી જાય છે. શરીરશાસ્ત્રના વિદ્યાર્થી જાણે છે કે ફક્ત લોહી જ જીવકોષોનો ખોરાક પૂરો નથી પાડતું પરંતુ ખોરાક શ્વાસ દ્વારા પણ શરીરમાં પહોંચે છે અને તે એટલો મહત્ત્વપૂર્ણ હોય છે કે તેની ગરિમા મોંઘ વડે ખાધેલા અને પેટ વડે પચાવેલા ખોરાકની તુલનામાં કોઈપણ રીતે ઓછી નથી હોતી. લોહીની જેમ પ્રાણવાયુ પણ-ઓક્સીજન સ્વરૂપે સમગ્ર શરીરમાં પરિભ્રમણ કરે છે. પોષણ પહોંચાડવા અને ગંદકીને બહાર કાઢવામાં તેનો સક્રિય હાથ છે. દેશ્યરૂપે જે કામ પાચન અને રૂધિરાભિસરણ પદ્ધતિથી થાય છે, અદેશ્ય રૂપે તો તે બધું કાર્ય શ્વાસોચ્છ્વાસની ક્રિયા દ્વારા જ પૂરું થાય છે. આ બન્ને જ પદ્ધતિઓ મળીને બે પૈંડાની ગાડીની માફક જીવન રથને ગતિશીલ બનાવી રાખે છે.

સ્વાસ્થ્ય સુધાર અને રોગ નિવારણની જરૂરિયાતને પૂરી કરવા માટે શ્વાસોચ્છ્વાસ પ્રક્રિયાને આધારિત બનાવવાથી તેનાથી થોડો વધારે લાભ ઉઠાવી શકાય છે જે રૂધિરાભિસરણ પદ્ધતિથી સામાન્ય રીતે કામમાં લવાય છે. આ કામ યજ્ઞ-ચિકિત્સા દ્વારા પૂરું થાય છે. આ માધ્યમે ફક્ત વિષાણુઓ ઉપર જ સક્ષમતા મેળવી શકાતી નથી પરંતુ પોષણની આવશ્યકતા પણ પૂરી કરી શકાય છે. યજ્ઞ દ્વારા વાયુની આધારિત બનાવેલી ઔષધિઓ સૂક્ષ્મતાની દૃષ્ટિએ એ સ્તરે પહોંચી શકે છે કે વિષાણુઓથી પણ સૂક્ષ્મ હોવાની વિશેષતાને કારણે તેના ઉપર આક્રમણ કરીને સરળતાપૂર્વક હરાવી શકે. પાચન,

પરિવહન અને રક્ષકોથી સર્જાતી ઝંઝટો આ માર્ગમાં નથી અને એકાકારનો અવરોધ પણ નથી. શ્વાસદ્વારા રુચીકર પદાર્થોને શરીરની અંદરના કોઈપણ અંગ-અવયવ સુધી સહેલાઈથી પહોંચાડી શકાય છે. આ ઉપચાર સિદ્ધાંત અનુસાર વિષાણુંઓનું મારણ જેટલું જરૂરી સમજવામાં આવે છે તેનાથી ઘણા વધારે સ્વસ્થ કોષોમાં સમર્થતાની વૃદ્ધિ જરૂરી છે. સામાન્ય રીતે રોગ ઉપચારનો એક પક્ષ જ્યાં વિષાણુંઓને મારવાવાળો હોય છે ત્યાં દુર્બતાને દૂર કરી સબળતાને ઉમેરવાનો પણ હોય છે. આધુનિક ચિકિત્સા પદ્ધતિનું બધું ધ્યાન સંહાર ઉપચાર ઉપર જ કેન્દ્રિત રહે છે. આ એકાંગીપણું જ્યાં સુધી દૂર કરવામાં નહીં આવે ત્યાં સુધી ચિકિત્સા પદ્ધતિ અધુરી જ રહેશે.

યજ્ઞ ઉપચારમાં આ બંને પદ્ધતિઓનો સમાવેશ છે જ. તેના માધ્યથી ઉપયોગી રાસાયણિક પદાર્થોને એટલા સૂક્ષ્મ બનાવી દેવામાં આવે છે કે તેને કારણે તે પોત-પોતાના જરૂરી પ્રયોજનોને પૂરા કરી શકે. અણુઓમાં જોવામાં આવતા ચુંબકીય તત્ત્વ પોતાની આવશ્યકતાઓ પૂરી કરવા માટે વાતાવરણમાંથી જરૂરી માત્રા આપમેળે જ ગ્રહણ કરતા રહે છે. યજ્ઞ પ્રક્રિયાને સહારે વાયુના આધાર પર બનાવેલ રાસાયણિક પદાર્થ શરીરના સમગ્ર આંતરીક અવયવોમાં આપમેળે જ પહોંચે છે અને સ્થાનીય જીવાણુંઓની જરૂરિયાતો પૂરી કરે છે. વૃક્ષ આકાશમાં ભ્રમણ કરી રહેલા વાદળોને પોતાની તરફ ખેંચે છે. ઘાસની પાંદડીઓ હવામાં રહેલા પાણીના અંશને પોતાની ઉપર ઝાકળ સ્વરૂપે વરસાવી લે છે. શક્તિશાળી વાયુસ્વરૂપ રસાયણ જ્યારે શરીરની અંદર પહોંચે છે ત્યારે ત્યાંની જરૂરિયાતો સહજ રીતે પૂરી થવા લાગે છે.

પ્રકૃતિ એક તરફ વસ્તુઓના પરિવર્તન કરવા માટે વિનાશ વેરે છે અને બીજી તરફ બિનજરૂરી ઘોવાણ રોકવા અને અધુરપને પૂર્ણ કરવાના સાધનો પણ આપે છે. આ સમતોલનને આધારે જ સૃષ્ટિનો

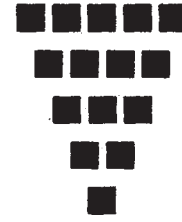
ક્રમ ચાલી રહ્યો છે, નહીંતર વિનાશ અથવા વિક્રમમાંથી કોઈ એકના વધારે ઊંચ બની જવાથી એકાંગી સ્થિતિ બની જાય છે અને અસમતુલનની અરાજકતા દેખાવા લાગે છે. રોગના કિટાણું જેવી રીતે સ્વસ્થ જીવાણું ઉપર આક્રમણ કરે છે તેવી રીતે તેમને પણ નિયંત્રિત કરવા માટે વાતાવરણમાં આવશ્યક તત્ત્વો જળવાઈ રહે છે. યજ્ઞ દ્વારા ઉત્પન્ન વિશેષ વાયુના સૂક્ષ્મ અણુઓમાં એ વિશેષતા રહે છે કે તે રોગી કિટાણુંઓ પર હવાઈસેનાની માફક વરસી પડે છે. લોહીના શ્વેતકણ જેવાં ભૂમિગત લગ્નઈ લડે છે અને સામ-સામે બાથમબાથ કરે છે, ત્યાં યજ્ઞનો વાયુ હવાઈ માર્ગે બોમ્બ નાખવાની જેમ જ દુશ્મનની સેનાને હરાવે છે. આ ઉપચાર પ્રાકૃતિક પરંપરા મુજબ આપમેળે જ મળે છે. મનુષ્યકૃત ઉપાયોનો આમાં ઓછામાં ઓછો ભાગ જ હોય છે. જીવાણુંઓની દુર્બળતાઓના અંતરાલમાં એક પોકાર રહે છે-ભરણપોષણ મેળવવાનો. બાળક રોઈ રોઈને માતાનું ધ્યાન આકર્ષે છે અને તેનાથી પોતાની ભૂખ માટે દૂધપાનનું અનુદાન મેળવે છે. આવી જ રીતે દુર્બળતાગ્રસ્ત જીવાણું પોતાના માટે સમર્થ ભરણપોષણની યાચના કરે છે. રાસાયણિક પદાર્થ આની પૂર્તિ કરે છે જે યજ્ઞ પ્રક્રિયા દ્વારા વાયુભૂત થઈ જીવાણુંઓની નજીક પહોંચે છે. આવી રીતે સફાઈ અને ભરણપોષણના વિનાશ અને નિર્માણના બંને પ્રયોજન યજ્ઞવાયુ દ્વારા પૂરા થવા લાગે છે અને અસ્વસ્થતાનું મોટે ભાગે સમાધાન થાય છે.

સૂક્ષ્મ જગતની ક્ષમતાઓ અપૂર્વ છે. લાખો હસ્ત કૌશલ અપનાવીએ અથવા ગમે તેવા યંત્રોની સહાય લેવામાં આવે પણ ફૂલોમાંથી મધ સહેજ પણ અલગ કરી શકાતું નથી, પરંતુ તે કામ મધમાખી પોતાની વિશિષ્ટ ક્ષમતા દ્વારા ઘણી સરળતાથી કરી લે છે. જીવાણુંઓમાં એ વિશેષતા છે કે જો આસપાસના વાતાવરણમાં જરૂરી તત્ત્વની હાજરી હોય તો તે પોષણ તેમજ સંરક્ષણની જરૂરી સામગ્રી આપમેળે જ ખેંચી લે છે. સામાન્ય હવા જે શ્વાસ

દ્વારા ગ્રહણ કરવામાં આવે છે, તેમાં સામાન્ય જીવન સંચાર બનાવી રાખવાના કેટલાય પદાર્થ રહેલા હોય છે. રોગીની જરૂરીયાતો વિશેષ પ્રકારની હોય છે તેને વધારે માત્રામાં વિશેષ પદાર્થ જોઈએ છે. જેની પૂર્તિ કોઈ વિશિષ્ટ ધુમાડા દ્વારા યજ્ઞવિધિથી કરી શકાય તો રોગ ઉપચારનો મૂળ ઉદ્દેશ્ય પૂરો થઈ જાય છે. તેને નીરોગી કરવાવાળો યજ્ઞ કહે છે.

ઝેરી કીટાણુઓને મારવા માટે અનેક વિશેષતાઓવાળી ઔષધીઓ હંમેશાં બને છે અને વધતી જાય છે. જો બધી એવી છે તો પ્રત્યક્ષ સ્પર્શ પછી જ પોતાનો પ્રભાવ શરૂ કરે છે. આનાથી પણ સરળ પદ્ધતિ એ છે કે ઔષધિય પદાર્થોને વાયુભૂત બનાવીને ત્યાં પહોંચાડવામાં આવે જ્યાં સંશોધનની આવશ્યકતા છે. સંભવ છે કે ભારતીય પરંપરામાં મૃતદેહને સળગાવવા પાછળ આ જ દૃષ્ટિ રહી હશે કે નિજીવ શરીરમાં ઉપનન્ન થવાવાળા સગ્રથી વાતાવરણને ઝેરી બનતું રોકવા માટે તેને અગ્નિ સંસ્કાર દ્વારા સમાપ્ત કરી દેવામાં આવે.

સામાન્ય સ્વાસ્થ્ય માટે યજ્ઞની અગ્નિ દ્વારા વાયુભૂત બનાવેલા પદાર્થોનું સેવન, મોઢા દ્વારા ખાધેલા અને પેટદ્વારા પચાવેલા પૌષ્ટિક પદાર્થોની તુલનામાં તે વધારે લાભદાયક સિદ્ધ થાય છે. આમ બીમારીઓ સાથે લડવાવાળી જીવન શક્તિને વધારવા તથા ઝેરી અણુઓના આક્રમણને રોકવામાં પણ યજ્ઞ અગ્નિહોત્રનો સફળ ઉપયોગ થઈ શકે છે. સ્વાસ્થ્ય રક્ષણ સિવાય, બળ વધારવા અને વ્યક્તિત્વને વિકસિત કરવામાં સમર્થ વિચારણાઓ તથા ભાવનાઓનું સંવર્ધન એટલો મોટો લાભ છે જેને સ્વાસ્થ્ય રક્ષક કરતાં પણ હજાર ગણો મૂલ્યવાન અને મહત્ત્વપૂર્ણ કહી શકાય છે.

વિલાસિતા અને સુખ-સગવડોની વચ્ચે રહીને એ પ્રયોજન પૂરું થતું નથી, જે આ આશ્રમમાં પ્રવેશ કરવાવાળાઓથી અપેક્ષિત છે.

એક રાજા કોઈ ઋષિની હિમાલયની ગુફામાં જઈને શિષ્ય બની ગયો. તેણે શિષ્યો સહિત પોતાને ત્યાં પધારવા માટે આમંત્રણ આપ્યું. સુવિધાનુસાર બધા ત્યાં પહોંચ્યા. આહારવિહારમાં શિષ્યોનું મન લાગી ગયું. તેઓ લાંબા સમય સુધી ત્યાં રહેવા માટે તૈયાર થઈ ગયા.

પરંતુ ઋષિ દિવસે-દિવસે દુર્બળ થવા લાગ્યા. બીમારી તેમને ખાવા લાગી. રાજાએ કારણ પૂછ્યું, તો તેમણે એક જ કારણ બતાવ્યું કે તેમનું મન હિમાલયમાં પડ્યું છે અને શરીર અહીંયા. બન્નેનાં બે જગ્યાએ રહેવાથી મનુષ્ય સુખી રહી શકતો નથી અને જે સુખી નથી રહી શકતો, તે માંદો પડી જાય છે. રાજા વસ્તુસ્થિતિ સમજી ગયા અને તેમને તેમની ગુફામાં પહોંચાડી દીધી.

વાનપ્રસ્થીનું સ્થાન ત્યાં જ છે કે તેણે જેના માટે વ્રત લીધું અને તેનું કાર્ય કરી શકે.

સૈનિક, જે સાધુ બની ગયો

‘સાવધાન!’ હવાઈજહાજના લાઉડસ્પીકરમાંથી આદેશનો અવાજ આવ્યો. આ છેવટની સૂચના હતી. તે પહેલેથીજ દરવાજા પાસે ઊભો હતો અને દરવાજો ખોલી નંખાયો હતો. તેની પીઠ ઉપર હવાઈ છત્રી બાંધેલી હતી. રાત્રિના ગાઠ અંધકારમાં નીચે કશુંય દેખાતું ન હતું. આકાશમાં ફક્ત બે-ચાર તારા ક્યારેક ક્યારેક ચમકતા હતા. વાદળ હલકા હતા. વરસાદની કોઈ શક્યતા ન હતી. વાદળો હોવાથી જે અંધકાર વધ્યો તેથી એવું આશ્વાસન મળ્યું કે દુશ્મન છત્રી દ્વારા કુદવાવાળાને જોઈ નહીં શકે. હવાઈ જહાજ ખૂબ જ ઉંચે ચક્કર લગાવી રહ્યું હતું. એકાએક તે સમડીની માફક નીચે ઉતર્યું.

એકહજાર બસો ફૂટ, એક સો સત્તર, કુદી જાઓ! બધા આદેશો અંગ્રેજીમાં અપાતા હતા. આ આદેશ પણ અંગ્રેજીમાં જ હતો. એક કાળો પડછાયો હવાઈ જહાજમાંથી તુરંત નીચે ઉતર્યો અને દરવાજો બંધ થઈ ગયો. હવાઈજહાજ પછી ઉંચે ચઢી ગયું. તે પાછું વળ્યું અને પુરા આવેગથી તે જે દિશામાંથી આવ્યું હતું તે દિશામાં પાછું વળી ગયું. શત્રુના પ્રદેશમાંથી તેને જેમ બને તેમ જલદીથી નીકળી જવું જોઈએ. જેને નીચે નાખ્યો હતો તેની શોધ કરવી કે ખબર લેવાની તેની જવાબદારી પણ ન હતી અને ન તો આ સમયે તેમ કરવું શક્ય હતું.

“એક, બે-ત્રણ-દસ, અગિયાર-સત્તર, ઈકોતેર, પડવાવાળા પથ્થરની માફક ઉપરથી ઉતરી રહ્યા હતા, પરંતુ તે કામમાં હતો. કોઈ પણ જાતની ગભરામણ સિવાય તે ગણતો જોઈ રહ્યો હતો. તેને ખબર હતી કે તેને જ્યારે નીચે પાડવામાં આવ્યો તેનું હવાઈ જહાજ પૃથ્વીથી એક હજાર બસોફૂટ ઉપર હતું.” એકસો પંદર, એકસો સોળ, એકસો સત્તર! જે સંખ્યા તેને બતાવવામાં આવી હતી, તેણે પૂરી ગણી ત્યારે તેના હાથ વડે પીઠ ઉપર બાંધેલી છત્રીની દોરી

ખેંચી. પેરાશૂટ એકજ ઝટકે ખૂલી ગયો. હવે તે હવામાં તરતો તરતો ધીમે ધીમે નીચે આવી રહ્યો હતો.

એકાએક પવનની ગતિ પ્રબળ થઈ ગઈ. પેરાશૂટ એક દિશામાં ઉડવા લાગ્યો પરંતુ તે વધારે દૂર સુધી ન જઈ શક્યો. તેના સહારે ઉતરવાવાળાઓના પગને કોઈ વૃક્ષની ઉપરની ટોચનો સ્પર્શ થયો. થોડી જ ક્ષણોમાં એક શાખામાં પગ ફસાવવામાં તે સફળ થઈ ગયો. ખૂબજ મોટો ઝટકો વાગ્યો. મોઢું, હાથ, પીઠ શાખાઓ ઉપર ઘસાવા લાગ્યા. થોડું વાગ્યું અને થોડો છોલાયો, શરીરની નસે-નસ ફફડી ઊઠી. પરંતુ અંતે પેરાશૂટ ઉલટાઈ ગયો. તે ડાળી ઉપર સ્થિર બેસી ગયો અને તેણે દોરડાં ખોલીને પેરાશૂટને પીઠ ઉપરથી ઉતાર્યો.

તે ક્યાં છે તેની તેને કશી જ ખબર નથી. ચારે તરફ ગાઠ જંગલ હતું. જંગલના પશુઓની ચીખો રહી રહીને ગૂંચી રહી હતી. જે નક્શો-ચિત્ર આપવામાં આવ્યું હતું તે હવે કઠિનાઈયાં કામ લાગશે કારણકે પવન તેને પોતાના લક્ષ્યથી કેટલે દૂર ખેંચી લાવી છે, કઈ જગ્યાએ તે આવી ગયો છે તે જાણવાનો કોઈ ઉપાય તેની પાસે નથી.

રાત્રિના આ અંધકારમાં જમીન ઉપર ઉતરવું તે મુશ્કેલીને આમંત્રણ આપવા સમાન હતું. તે થોડો પ્રકાશ પણ કરી શકે નહીં. આથી દુશ્મન ક્યાંય નજીકમાં હોય તો તેને ખબર પડી જાય. જ્યાં સુધી સંધ્યાનો સમય ન થયો ત્યાં સુધી તે ચુપચાપ ડાળ ઉપર બેસી રહ્યો. મચ્છરોએ તેનું મોઢું લાલ બનાવી દીધું. ઠંડી હવાની લહેરો શરીરને અકળાવી રહી હતી, તે તેને સારી લાગી કારણકે થોડીવાર માટે તેને કારણે મચ્છરોથી બચી શકાતું હતું. વાયુની દુર્ગંધ બતાવતી હતી કે બાજુમાં જ કોઈ કાદવ કીચડ છે.

સંધ્યાના સમયની શરૂઆતમાં જ તે નીચે

ઉત્તરો. સૌ પ્રથમ તેણે કમરમાંથી મોટુ ચપ્પુ કાઢી જમીનમાં ખાડો બનાવ્યો. ભીની માટી હોવાથી થોડા જ પરિશ્રમમાં ખાડો એવડો થઈ ગયો કે તેમાં પેરાશૂટ રાખીને ઉપર માટી વાળી દીધી. માટી ઉપર સુકા પત્તા આમતેમથી લાવીને વેરી દીધા. હવે તે નિશ્ચિંત બની ગયો કે પેરાશૂટ અથવા તાજો ખાડો જોઈને શત્રુને કોઈ શક રહેવાનો ભય ન રહ્યો.

“પરંતુ જે વૃક્ષ ઉપર તે ઉતર્યો હતો તેની ડાળીઓ અને પાન તૂટેલા હતા. તેને હટાવી દેવા જોઈએ, તેવું ધ્યાનમાં જ ન આવ્યું.” જાપાનના વન નિરીક્ષકોનું ધ્યાન તે રાતના તૂટેલાં પાન ઉપર ગયું. તેમણે તે વૃક્ષની આસપાસ તપાસ કરી અને પેરાશૂટને જમીનમાંથી શોધી કાઢ્યું. ત્યાર બાદ તેમના સૈનિકોનો એક સમૂહ વનમાં ફેલાઈ ગયો. તેના માટે સંતાવાની કોઈ જ સંભાવના ન રહી અને પિસ્તોલનો ઉપયોગ કરવાથી પણ કોઈ ફાયદો હતો નહિ. મજબૂર થઈને તે તેમની સામે આવી ગયો.

“આપણે આને ગોળી ન મારી શકીએ. તે ભારતીય છે. તેને નેતાજીને સોંપવો પડશે.” જાપાની અધિકારીઓ પરસ્પર વિવાદ કરવામાં પડ્યા. એક અંગ્રેજોના જાસૂસને મારી નાખવો જોઈએ, આ વિષયે કોઈ બે મત ન હતો, પરંતુ નેતાજીએ ભારતીય સાથેના થતા વ્યવહારને જોઈને ખૂબજ કઠોર નિયમો બનાવી લીધા હતા, વાત લગભગ ઝગડાની સીમા સુધી પહોંચી ગઈ હતી. નેતાજી જીદ કરતા હતા ‘પ્રત્યેક ભારતીય બંદી તેમને આપી દેવામાં આવે, તેની સાથે શું કરવું તેનો નિર્ણય અમો કરીશું.’

“આ અમારા સૈનિક અધિકારોમાં ડબલગીરી છે.” જાપાની અધિકારીઓને એવું લાગતું હતું અને તેઓ મનમાં ચીઢાતા હતા. પરંતુ સામે આવીને વિરોધ કરવો તેમના માટે શક્ય ન હતો. તેમને ટોકિયોથી આદેશ મળ્યો હતો. “સુભાષચંદ્ર બોઝનું સન્માન સમ્રાટના પ્રતિનિધિની માફક કરવાનું છે.” કાલે રાત્રે કોઈ અંગ્રેજી સેનાનું વિમાન વનમાં

જાસૂસ ઉતારી ગયું. એ ખબર નથી કે જાસૂસ એકલો જ આવ્યો છે કે તેમના કેટલાક બીજા સાથીદારો છે. વિમાનનો પીછો કરી શકાયો નથી પરંતુ જંગલમાં તપાસ કરવાવાળાઓ એક ભારતીયને પકડીને લાવ્યા હતા. જમીનમાં છૂપાવેલ પેરાશૂટ મળી ગયો જેનાથી તે ઉતર્યો હતો. હવે કઠોર વ્યવહાર કર્યા વગર તે કશુંય બતાવે તેમ ન હતું. થોડા સૈનિક અધિકારીઓ તેને ગોળી મારી દેવાના પક્ષમાં હતા પરંતુ નેતાજીનો સંદેશ આવી ગયો છે. તેમણે કહેવડવ્યું છે- “તેને પૂછવાનું કામ મારા ઉપર છોડી દો.” આ સંદેશ ટોકિયો મોકલ્યો.

“આપણે જો તેને રોકીએ તો વાત ટોકિયો સુધી પહોંચી શકે છે.” મુખ્ય સૈનિક અધિકારીએ ગંભીર ચેતવણી આપી અને ત્યારે એક ઉપાય છોડીને બીજો એકેય ઉપાય ન રહ્યો કે તે ભારતીયને યુપચાપ નેતાજીની સામે મોકલી દેવામાં આવે.

આ દરમિયાન તેને એક ગંદા કમરામાં હાથકડી નાંખીને બંધ કરી દેવાયો હતો. મચ્છરોને ભગાડવા માટે હાથ પણ ખુલ્લા ન હતા. પરંતુ મુશ્કેલી આટલી જ ન હતી. ઉદરોનું એક ટોળું આવ્યું. તેમણે તેને પહેલાં તો દૂરથી જોયું, સુંઘ્યું અને પછી તે નજીક આવી ગયા. જ્યારે તેમાંના એકે તેની ગર્દન ઉપર મોઢું લગાવ્યું તો તેનાથી બૂમ નંખાઈ ગઈ- “હે ભગવાન ! પરંતુ થોડીજ વારમાં તે રોવા જેવો થઈ ગયો તેના જેવા નાસ્તિક જીવનો પોકાર ભગવાન કેમ સાંભળે.

જીવનમાં વિદ્યાકાળથી અત્યાર સુધી તેણે ક્યારેય ઈશ્વરની સત્તાનો સ્વીકાર કર્યો ન હતો. પહેલાં સંયમ પસંદ કરતો હતો, પરંતુ જાસૂસીમાં અનેક વખતે શરાબીઓ અને જુગારીઓ વચ્ચે રહેવાનું આવ્યું. ધીરે-ધીરે તેનામાં અનેક દુર્વ્યસનો આવી ગયા. પહેલાંથી નાસ્તિક તો હતો જ, પરલોકની ચિંતા પાગલપન જેવી લાગતી હતી. અત્યાર સુધીના કરેલા અનેક ખરાબ કામોને યાદ કરી કરીને તે રોવા લાગ્યો.

સમગ્ર અંતઃકરણમાંથી તેણે પોકાર કર્યો. “હે ભગવાન ! અને એક પણ ક્ષણની વાર લગાડ્યા સિવાય ભગવાને તેનો પોકાર સાંભળ્યો. કલાકની પણ તે વાર કરત તો ઉદર તેને નીચોવી-નીચોવીને ખાઈ જાત. તેમણે ગરદન, પગ અને ખભા ઉપર ફક્ત ત્રણ ઘા કર્યા કે ઓરડીનું દ્વાર ખુલી ગયું. તેને તે જાપાની સૈનિક પણ ભગવાનના દૂત જ લાગ્યો. તે ગોળી મારી દેત તા પણ તે તેને એવો જ માનત. પરંતુ તે તેને મોટરમાં બેસાડીને નેતાજી પાસે લઈ ગયો.

આજે તે અનુભવ કરી રહ્યો હતો કે ભગવાન છે અને તે તેના જેવા નાસ્તિકની પોકાર પણ સાંભળે છે. તેમણે બચાવી લીધો. હવે તેનું આ જીવન તેના સ્મરણમાં જીવવાનું કે મરવાનું છે. તેણે નેતાજીને કહ્યું “હવે શસ્ત્ર ઉઠાવીને ક્યાંયથી કોઈની પણ હત્યા કરવાની મારી ઈચ્છા નથી. ભગવાન છે તો આખી પૃથ્વી તેની છે. બધા માણસ તેના પોતાના છે. આથી હું યુદ્ધમાં હવે કોઈની તરફથી લડીશ નહીં.”

“તારા ઉપર પ્રભુની કૃપા છે. તું સાચા અર્થમાં

ભગવાનનો ભક્ત છે. ભલે આ ભક્તિ તને આ ક્ષણે જ મળી હોય” નેતાજીનું ગળુ પણ ભરાઈ આવ્યું- “અમે તારા ઉપર કોઈ પ્રતિબંધ લગાવવાની દુષ્ટતા ન કરી શકીએ. તું જ્યાં જવા ઈચ્છે ત્યાં જવા માટે આગ્રહ છે. અમે ફક્ત એજ કરીશું કે આજનો દિવસ અમારી મહેમાનગીરીનો સ્વીકાર કરી લે.

તેને કશું પૂછવામાં ન આવ્યું. તેણે જાતે જ જે જણાવ્યું તે નોંધ કરી દીધું. હાથ ઝડી તો નેતાજીએ પહોંચતાં જ ખોલાવી નાખી હતી. તેમણે જે શ્રદ્ધાથી તેને ભોજન કરાવ્યું, તેના માત્ર સ્મરણથી તે આનંદવિભોર થઈ ઉઠ્યો. તેમની આ શ્રદ્ધા તેને એ કારણે મળી કે હવે તે ભગવાનનો હતો. ભગવાન ! ભગવાન ! કહેતાં કહેતાં તેનું ગળું ભરાઈ આવ્યું.

પછીના દિવસે જ તે સાધુ બની ગયો. તેનું જીવન જ જીવંત શિક્ષણ બન્યું. બર્માને તેણે પોતાનું કાર્યક્ષેત્ર બનાવ્યું. તેના જીવનની દરેક ક્ષણે એક જ મધુર ગુંજ ગુંજવા લાગી.- “સુહૃદં સર્વ ભૂતાનામ” નેતાજીએ પોતાના પત્રોમાં શિશિરદાસ નામના આ માણસની ભાવપૂર્ણ ચર્ચા કરી છે.

વ્યક્તિ-વ્યક્તિની ભાવનાઓમાં અંતર હોવાથી પરિણામ પણ ભિન્ન ભિન્ન હોય છે. એક પુરોહિતને દેવાલયની બાજુમાં યજ્ઞ કરતા જોઈને ત્યાંથી પસાર થતા રાજકુમારે યજ્ઞનું કારણ પૂછ્યું. પુરોહિતે કહ્યું કે તે બિલીપત્રોથી હવન કરી રહ્યો છે. ત્રણ વર્ષ થઈ ગયા, પરંતુ પાંચ સોનાના બિલી-ફળ મેળવવાનો અને દરિદ્રતા દૂર કરવાનો ઉદ્દેશ્ય પૂર્ણ ન થયો.

રાજકુમારે પુરોહિતની પાસેથી તેનું આસન માંગી લીધું અને એજ વિધિથી યજ્ઞમાં આહુતિઓ નાખવા લાગ્યા, પરંતુ તેમની ભાવનામાં ફરક હતો. તેમણે ક્રિયાકલાપમાં પૂરેપૂરી શ્રદ્ધાનો સમાવેશ કર્યો અને સંકલ્પ કર્યો કે જે પણ પ્રતિકૂળ મળશે, તેને લોકકલ્યાણમાં લગાડી દઈશ. બીજા દિવસે યજ્ઞકુંડમાંથી સોનાના પાંચ બિલી-ફળ નીકળ્યા અને રાજાની ઝોળીમાં જઈ બેઠા.

પુરોહિતના આશ્ચર્યનું સમાધાન કરતા રાજકુમારે કહ્યું-“દેવતા ફક્ત કાર્યને જ મહત્ત્વ નથી આપતા. કર્તાની ભાવનાને પણ પારખે છે.”

પુણ્ય ફળદાયક ગાયત્રી સાધના

ગાયત્રી સાધનાથી આત્મોન્નતિ થાય છે. આ એક સુનિશ્ચિત તથ્ય છે. મનુષ્યના અંતઃક્ષેત્રની શોધ, સુધારો, સમતોલન તેમજ વિકાસ માટે ગાયત્રી મંત્રથી વધીને એવું કોઈ સાધન નથી જે પ્રાચીનકાળથી અસંખ્ય વ્યક્તિઓના અનુભવોમાં સદાય સાચું માલુમ પડ્યું હોય. મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, ગર્વને ગાયત્રી મંત્રની ઉપાસનાથી શુદ્ધ કરનાર વ્યક્તિ માટે સાંસારિક જીવનમાં બધી બાજુથી તમામ પ્રકારની સફળતાઓનું દ્વાર ખુલી જાય છે. ઉત્તમ સ્વભાવ, સુટેવો, સ્વસ્થ મગજ, દૂર દૈષ્ટિ, પ્રફુલ્લિત મન, ઉચ્ચ ચારિત્ર્ય, કર્તવ્ય નિષ્ઠાની પ્રવૃત્તિને પ્રાપ્ત કર્યા બાદ ગાયત્રી સાધક માટે કોઈ પીડાદાયક દુઃખ રહી શકતું નથી. તેના માટે સામાન્ય પરિસ્થિતિમાં પણ સુખને સુખ જ હોય છે. આ રહસ્યોનો ગાયત્રી સાધકોએ અનુભવ કરેલો છે.

અર્થવેદ ૧૯-૧૭-૧ માં ગાયત્રીની સ્તુતિ કરતાં કરતાં કહ્યું છે કે તે આયુષ્ય, પ્રાણ, પ્રજા, પશુ, કીર્તિ, શક્તિ, યશ, ધન અને બ્રહ્મતેજ પ્રદાન કરનારી છે. “સંપૂર્ણ વેદ, યજ્ઞ, દાન, તપ, ગાયત્રી મંત્રની એક કલા સમાન છે આ મંતવ્ય ગાયત્રીના ઉદ્ગાતા મહર્ષિ વિશ્વામિત્રનું છે. મહર્ષિ યાજ્ઞવલ્ક્ય તો ગાયત્રીને વેદ વાક્યમયની સર્વ શ્રેષ્ઠ પ્રાપ્તિ માને છે. ગાયત્રી અને સમસ્ત વેદોને ત્રાજવાથી તોળી જોયા તો તેમને ગાયત્રીવાણું પલ્લું ભારે જણાયું. તેમના વિચારથી વેદોનો સાર ઉપનિષદ તેમજ ઉપનિષદોનો સાર વ્યાહૃતિઓ સહિત ગાયત્રી છે. ગાયત્રી વેદોની માતા છે. પાપોનો નાશ કરનારી છે. તેનાથી વધુ પવિત્ર કરનારો કોઈ મંત્ર પૃથ્વી ઉપર નથી.”

નર્કના દાવાનળમાં ફસાયેલાનો હાથ પકડીને બચાવનારી ગાયત્રી જ છે. તેનાથી ઉત્તમ વસ્તુ સ્વર્ગ અને પૃથ્વી ઉપર કોઈ નથી. અન્ય ઉપાસનાઓ કરો યા ન કરો, પરંતુ ગાયત્રી ઉપાસનાથી આત્માનું

પરમ સંશોધન કરનારી છે. તેના પ્રભાવથી મુશ્કેલ દોષ અને દુર્ગુણોનો સુધારો થાય છે. જે મનુષ્ય ગાયત્રી તત્ત્વને સારી રીતે સમજી લે છે તેના માટે સંસારમાં કોઈ સુખ બાકી રહેતું નથી. અત્રિ ઋષિ, શૌનિક, શંખ, પારાશર તેમજ ભગવાન મનુ જેવા ગાયત્રીના ઉપાસકોએ પોતાના જીવનની ઉપાસના સંબંધી અનુભવોને આ સ્વરૂપે ઉપરોક્ત પંક્તિઓના માધ્યમથી દર્શાવેલ છે.

મહર્ષિ વ્યાસ તો આનાથી પણ આગળ પોતાના ગૂઢતમ સાધનાના પરિણામો દર્શાવતા દર્શાવતા કહે છે કે, “જેવી રીતે બધા જ ફૂલોનો સાર મધ તેમજ દૂધનો સાર ઘી તેવી જ રીતે સમસ્ત વેદોનો સાર ગાયત્રી છે.” ગાયત્રી કામધેનુ સમાન છે. ગંગા શરીરના પાપોને વિશુદ્ધ કરે છે, ગાયત્રી રૂપી બ્રહ્મગંગાથી આત્મા પવિત્ર થાય છે. જે સાધક ગાયત્રી મહામંત્રને છોડીને અન્ય ઉપાસનાઓ કરે છે તે પકવાન છોડીને ભિક્ષા માંગનારા સમાન છે. રામ, કૃષ્ણ, હનુમાન, ભગવાન શંકર, ગણેશ, કાર્તિકેય જેવા અવતારી પુરુષોએ પોતે ગાયત્રી મહાશક્તિની ઉપાસના કરી અને પ્રાપ્ત શક્તિનો ઉપયોગ આસુરી શક્તિ સાથે લડવામાં કર્યો. પોતાના ભક્તોને પણ ગાયત્રીના શરણમાં આવવાનો આદેશ પણ તેમણે જ આપ્યો. ઈચ્છની સફળતા તથા તપની સિદ્ધિ માટે. ગાયત્રીથી શ્રેષ્ઠ અન્ય કશું નથી.

ગાયત્રી બ્રહ્મ સાક્ષાત્કાર કરાવનારી છે. ખરાબ કામ કરવાવાળાઓના દુર્ગુણ ગાયત્રીને કારણે છૂટી જાય છે. જે બ્રહ્મચર્યપૂર્વક ગાયત્રીની ઉપાસના કરે છે અને ખોરાકમાં તાજા આંબળાના ફળો લે છે તે લાંબુ આયુષ્ય ભોગવે છે. એવું કહેવાયું છે કે મંદબુદ્ધિ, કુમાર્ગી અને અસ્થિર મનવાળો માનવી ગાયત્રીના પ્રભાવથી ઉચ્ચ પદને મેળવે છે. જેઓ પવિત્રતા અને સ્થિરતાથી ગાયત્રીની ઉપાસના કરે છે તેઓ

આત્મલાભ મેળવે છે. યોગનું મૂળ ગાયત્રી છે. ગાયત્રીથી જ બધા યોગીની સાધના થાય છે. ઉપરના મંતવ્યો સાથે મળતા વિચારો લગભગ બધા ઋષિઓના છે. ઋષિ શ્રેષ્ઠ ભારદ્વાજ, ચરક, નારદ, વશિષ્ઠ, ગૌતમ, ઉદ્દાલક, દેવગુરુ બૃહસ્પતિ, શ્રૃંગીઋષિ, વૈશમ્પાયન, દુર્વાસા, પરશુરામ, દત્તાત્રેય, અગસ્ત, સનતકુમાર, કણ્વ, શૌનિક જેવા ઋષિઓના જીવન વૃત્તાંતોથી સ્પષ્ટ છે કે તેમની મહાન સફળતાઓનો મૂળ હેતુ ગાયત્રી ઉપાસના જ હતો. કોઈ પણ ઋષિ બીજા બધા વિષયોમાં ભલે પરસ્પર મતભેદ રાખતા હોય પણ ગાયત્રી વિશે તે બધાઓમાં સમાન શ્રદ્ધા હતી અને બધા એ ઉપાસના ક્રમમાં તેને મોખરાનું સ્થાન આપ્યું.

ગાયત્રી મંત્રનો નિરંતર જપ રોગીઓને સાજા કરવામાં અને આત્માના વિકાસ માટે ખૂબજ ઉપયોગી છે. ગાયત્રી મહામંત્રનો શાંતચિત્તે અને સ્થિર હૃદયે કરવામાં આવેલ જપ મુશ્કેલ સમયના સંકટોને દૂર કરવાનો અસરકર્તા નીવડે છે. આવું કહેતાં મહાત્મા ગાંધીએ સ્વીકાર્યું છે કે, “ઉપાસના તેમજ પ્રાર્થનામાં મેં ગાયત્રી મહામંત્રને પ્રથમ સ્થાન આપ્યું છે.”

રામકૃષ્ણ પરમહંસનું કથન છે કે લોકોએ લાંબી તેમજ મુશ્કેલ સાધના કરવાની જરૂર નથી. આ નાનકડી ગાયત્રીની સાધના કરીને જુઓ. ગાયત્રીની ઉપાસનાથી મોટામાં મોટી સિદ્ધિઓ મળી જાય છે.

આ મંત્ર નાનો છે પરંતુ તેની શક્તિ અપાર છે.

માટીના ટેકરા પર બેઠેલા સંત અનામ અસ્તાચલગામી ભગવાન સૂર્યને ખૂબ જ ધ્યાનથી જોઈ રહ્યા હતા, કેવી રીતે એક દિવસમાં મહાશક્તિઓનો વૈભવ નષ્ટ થઈ જાય છે.

સંત અનામ આજ વિચારોમાં ડૂબેલા હતા ત્યાં એક માણસ તેમની પાસે આવ્યો અને પ્રણામ કરી ચુપચાપ ઊભો રહી ગયો. હસતા સંત અનામે પૂછ્યું-“વત્સ ! મારું કંઈ કામ છે ?

આગન્ટુકે વિનવણી કરી - “ભગવાન ! હું પુરૂદેશનો ધનવાન શેઠ છું. તીર્થયાત્રા માટે નીકળ્યો, ત્યારે મારા એક મિત્રે મને કહ્યું “તમે આટલા સ્થાનોની યાત્રા કરશો, કોઈ જગ્યાએથી મારા માટે શાંતિ, સુખ, પ્રસન્નતા ખરીદી લાવજો. “હું અનેક સ્થાનોમાં ફર્યો અને શોધ્યું, પરંતુ આ ત્રણ વસ્તુઓ કોઈ જગ્યાએ મળી નથી. તમને અત્યંત શાંત, સુખી અને પ્રસન્ન જોઈને જ તમારી પાસે આવ્યો છું. સંભવ છે તમારી પાસેથી જ આ વસ્તુઓ પ્રાપ્ત થઈ જાય.

સંત અનામ ફરી હસ્યા અને પોતાની કુટિરની અંદર જતા રહ્યા. એક મિનિટમાં જ પાછા ફર્યા અને એક કાગળની પડીકી આપતા બોલ્યા-“ આ તમારા મિત્રને આપી દેજો અને હાં ત્યાં સુધી તેને ક્યાંય ખોલતા નહીં.”

આગન્ટુક પડીકી લઈને ચાલ્યો ગયો. મિત્રે એકાંતમાં જઈને તેને ખોલી અને તેમાં રાખેલી ઔષધિનું સેવન કરીને કેટલાંક દિવસોમાં સુખી, શાંત અને પ્રસન્ન થઈ ગયો. એક દિવસ તે ધનવાન સજ્જન મિત્રની પાસે જઈને બોલ્યો, “મિત્ર ! મને પણ તારી ઔષધિનો થોડો ભાગ આપ કે જેથી મારું પણ કલ્યાણ થઈ જાય.”

મિત્રે પડીકી ખોલીને બતાવી- તેમાં લખ્યું હતું-“અંતઃકરણમાં વિવેક અને સંતોષથી જ સ્થાયી સુખ-શાંતિ અને પ્રસન્નતા મળે છે. ચિંતન સ્તર પર કરેલા પુરુષાર્થથી જ સ્થાયી સુખશાંતિ મળી શકે છે, સ્થૂળ પદાર્થો દ્વારા નહીં.”

આત્માનુસંધાન આપશે સહજાનંદ

‘આનંદ’ અધ્યાત્મની એક મહત્ત્વપૂર્ણ સિદ્ધિ છે. જે વ્યક્તિ તેને પ્રાપ્ત કરી લે છે તેની સ્થિતિ આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ ઘણી ઉચ્ચ માનવામાં આવે છે. આ આનંદનું પ્રકટીકરણ હરકોઈમાં થઈ શકે છે, પરંતુ સર્વસામાન્ય રીતે એનું નિમિત્ત કોઈ બીજું હોય છે. આથી તે નાશવંત છે અને ભૌતિક પણ, જ્યારે આધ્યાત્મિક આનંદ કાયમી અને અભૌતિક અર્થાત આત્મિક છે.

અહીં એ સ્પષ્ટ કરી દેવું યોગ્ય છે કે બહારની વસ્તુઓમાં આપણને જ્યાં ત્યાં અને જ્યારે ત્યારે સુખની અનુભૂતિ થાય છે, તે વાસ્તવમાં આપણા અંદરના આનંદની છાયા માત્ર છે કારણકે બહારની ઉપલબ્ધિઓમાં સુખ કદી હોતું નથી. જે હોય છે તે માત્ર દુઃખ છે, જો ભૌતિક પદાર્થો આનંદનો સ્ત્રોત રહ્યા હોત તો જે વસ્તુથી એકને પ્રસન્નતા મળે છે તે બીજા માટે સ્ફૂર્તિદાયક હોવી જોઈતી હતી પરંતુ દૈનિક જે અનુભવ થાય છે તે એનાથી વિરુદ્ધ છે. જોવા મળે છે કે જે વસ્તુ આપણા જીવનમાં સુખ અને શાંતિ બનીને આવે છે તે બીજા માટે મહાન દુઃખનું કારણ બની જાય છે. જો જડ પદાર્થ ખરેખર પ્રસન્નતાનું ઉદ્ગમ છે તો આકુળતા અને મુશ્કેલીનું નિમિત્ત તેણે શા માટે બનવું જોઈએ ? જો બને છે, તો ચોક્કસ તે સમજવામાં કોઈ ભૂલ થઈ છે અને આપણે કંઈક ને કંઈક માની બેઠા છીએ. કૂતરો સૂકું હાડકું ચાવે છે તો તે સમજે છે કે લોહી હાડકામાંથી નીકળી રહ્યું છે. તે ભાર દઈને ચૂસે છે આનંદિત થતો રહે છે, જ્યારે વાસ્તવિકતા એ છે કે લોહી તેના જડબામાંથી નીકળતું રહે છે. તેને તે હાડકામાંથી બહાર આવતું માની ચાવતું રહે છે. તેને રસ મળે છે તે સત્ય છે પરંતુ સ્વાદ હાડકાંનો અથાત્ બહારનો હોતો નથી પરંતુ તેના પોતાના જ રક્તરસની

અંદરનો હોય છે. જો પાણીથી તરસ બુઝતી હોય તો તેનાથી પ્રત્યેકની બુઝવી જોઈએ, એવું ન બને કે કોઈની બુઝાય તો કોઈની ન પણ બુઝાય, જો કોઈ એક કહે કે બધાની તો બુઝાય છે, પરંતુ તે અતૃપ્ત બની રહે છે તો તેમાં ખામી તેની પોતાની છે, પાણીની નહીં.

આત્માથી જન્મેલું સત્ય અને વસ્તુથી જન્મેલા સત્યમાં તફાવત છે. એકથી સંબંધિત સત્યની પ્રાપ્તિ બીજામાં થઈ શકતી નથી અને એ પણ સંભવિત નથી કે એક સત્ય બીજાનું પર્યાય બને. પદાર્થનો ગુણ આત્મામાં શોધવો બેઈમાની છે અને આત્માનો ધર્મ પદાર્થ અને સંસારમાં શોધવો નાસમજદારી છે. સંસાર સૌંદર્યથી ભરપુર છે. કોઈ તેને ઓળખીને ગદ્ગદિત થઈ જાય છે જ્યારે બીજાને તેનાથી તે સુખ મળી શકતું નથી. જો સૌંદર્ય છે તો તેની શોધ કરવાવાળા દરેક શોધકને તેનાથી સુખ મળવું જોઈએ, પરંતુ એવું ક્યાં બને છે ? જે સૌંદર્યના ભોગ અને વિલાસિતામાં આપણને આનંદ મળે છે, તેનાથી કોઈ ‘બુદ્ધ’ ભાગી જવા ઊભો થાય છે અને વૈરાગી બની જાય છે. જો સૌંદર્ય સાચું છે તો આવો વિરોધાત્માસ દેખાવવો જોઈએ નહીં. કોઈ મનોહર સૌંદર્યની વચ્ચે ગહેવા છતાંય અતૃપ્ત બની રહે છે, જ્યારે અન્ય ધોર નરક જેવી પરિસ્થિતિમાં પણ સ્વર્ગીય સુખનો અનુભવ કરે છે. છેવટે આવું કેમ ?

બારીકાઈથી વિચાર કરતાં એ જ જાણાય છે કે જે શાશ્વત સંતોષની શોધ આપણે બહાર કરી રહ્યા છીએ વાસ્તવમાં તે અંદરની વસ્તુ છે. જો તેની બહારથી અનુભૂતિ થાય છે તો તે પણ અંદરનો જ વિસ્તાર છે. જેમ જેમ આપણે ઊંડાણમાં પ્રવેશ કરતા જઈએ છીએ તેમ તેમ આ તથ્યની અનુભૂતિ વધુ માત્રામાં સ્પષ્ટ થતી જાય છે. આપણે સુખને

બહારની વસ્તુઓમાં શોધવા ઈચ્છીએ છીએ. સુખ ત્યાં હોતું નથી, આથી દુઃખ ભોગવવું પડે છે. આટલું જાણતા અને સમજતા હોવા છતાંય વ્યક્તિ આજે સંસારમાં સાધનોની પાછળ શાંતિ માટે ભાગતો ફરી રહ્યો છે. કોઈ તેને કોઈ ચીજમાં શોધવાનો પયત્ન કરી રહ્યો છે તો બીજો કોઈ અન્ય વિષયમાં તેની શોધનો પ્રયત્ન કરી રહ્યો છે. બધા પ્રયત્નશીલ છે, પરંતુ આજ સુધી તેમનામાંથી કોઈ પણ આ સુખને પ્રાપ્ત કરવામાં સફળ થયો નથી. પત્ની વિચારે છે કે તેને પતિમાં સુખ મળશે અને પતિનો વિશ્વાસ છે કે તે તેને પત્નીથી મેળવી લેશે. માતા પુત્રમાં સુખ શોધી રહી છે જ્યારે પુત્રને તેની શોધ માતામાં છે. પિતા પુત્રમાં, પુત્ર પિતામાં, સંસારી સંસારમાં અને વૈરાગી વૈરાગમાં, આમ બધા પોતપોતાની રીતે શોધ કરે છે, પરંતુ તેઓની આજ સુધીની આ શોધયાત્રા પૂરી થઈ શકી નથી અને ભવિષ્યમાં પૂરી થવાની આશા નથી, કારણ કે જેને આપણે સુખનું ઉદ્દગમસ્થાન માની બેઠા છીએ તે તેનું ઉદ્દગમ નથી.

આશ્ચર્ય તો ત્યારે થાય છે જ્યારે એમ જણાય છે કે જેમાં આપણને શાંતિની ખોજ છે તેઓ તેની શોધ કંઈ બીજી જગ્યાએ કરી રહ્યા છે. તેનું શરીર કંઈક કરી રહ્યું છે તો મન કંઈક બીજું શોધી રહ્યું છે. શરીર એક જગ્યાએ છે તો મન બીજી જગ્યાએ છે. મોટા ભાગના લોકોની, આજે આવી જ સ્થિતિ છે, તેઓ પોતાનામાં હોતા નથી. તેમનું શરીર યંત્રવત્ ચાલતું રહે છે, કામ કરતું રહે છે, પરંતુ સંપૂર્ણ શરીર ત્યાં હાજર હોતું નથી. આથી તેનાથી સંપૂર્ણ રૂપથી મળાતું નથી. મિલન માત્ર શરીરથી જ થાય છે, જે મન પ્રાણવિના અધુરું છે. જેઓ તૃપ્તિની શોધ બહારની દુનિયામાં કરે છે. તેઓની સત્તા દરેક વેળા અધૂરી રહે છે, એવા લોકોને થોડી પણ ઠોકર વાગે છે તો એકદમ ભાન ગુમાવીને પડી જાય છે અને પછી પડતાં જ જાય છે. પડવાથી કાં તો આત્મહત્યા

કરી લે છે કે પછી પાગલ બની જાય છે. જેઓ થોડા બુદ્ધિમાન છે તેઓ કહેવા પૂરતા વૈરાગી બની જઈને આમતેમ ભટકવા લાગે છે. આજ કારણે આજકાલ વિદ્યુપ્તો, અર્ધવિદ્યુપ્તો અને વૈરાગી કહેવાતા વેશધારીઓની સંખ્યા બિલાડીના ટોપની જેમ ઘણી ઝડપથી વધતી જઈ રહી છે, કારણ કે હાલમાં લોકોની યાત્રા અંદરના બદલે બહારની તરફ થઈ ગઈ છે, વાસ્તવમાં થવું જોઈતું હતું એનાથી ઉલટું.

કદાચ આવી સ્થિતિ ભર્તુહરીની સામે ઉપસ્થિત થઈ ગઈ હોત. તેમનો વિશ્વાસ હતો કે સંતોષ બહારની વિષય વાસનાઓ દ્વારા શક્ય છે તેને મેળવવાના ન જાણે તેઓ કેટલાય માર્ગોમાં, વિષયોમાં, વાસનાઓ અને સ્થાનોમાં ભટકતા રહ્યા તે કંઈ કહી શકતું નથી. તેમને દરેક જગ્યાએ નિરાશા હાથ લાગી, છતાંય તેઓ હતાશ થયા નહી. એક સામાન્ય વ્યક્તિ અને તેમનામાં આટલો ફરક હતો. તેઓ સજાગ રહીને શોધક ભાવે તે વાતનું સમર્થન કરવા ઈચ્છતા હતા કે જેમાં આનંદને સંસારમાં પથરાયેલ બતાવવામાં આવ્યો છે, શરૂઆતની થોડી પળોમાં તો તેમણે બતાવેલ વિષયો અને વસ્તુઓમાં આનંદ મળ્યો પરંતુ તે કાયમી ન રહ્યો, પછી બીજા, ત્રીજા અને ચોથામાં તેની શોધ શરુ થઈ. દરેક વખતની સ્થિતિ એક જેવી અનુભવાઈ. આ પ્રકારે ભટકતી લાંબી જિંદગી બાદ તેમણે જે પુસ્તકની રચના કરી તેનું નામ છે, “શૃંગાર શતક.” આ પુસ્તકમાં તેમણે બહારના જગતમાં સુખ પ્રાપ્તિની વ્યર્થતા વિશે વિસ્તારપૂર્વક ઉલ્લેખ કર્યો છે. તેની પછી તેમની અંતઃયાત્રા શરુ થઈ, તેના અનુભવોને તેમણે પોતાના પ્રસિદ્ધ ગ્રંથ, “વૈરાગ્ય શતક”માં લિપિબદ્ધ કર્યું છે અને બતાવ્યું છે કે સ્થિર આનંદની પ્રાપ્તિ આંતરિક અને માત્ર આંતરિક છે.

લગભગ હળતો-ભળતો ભાવ પ્રકટ કરતી વેળાએ મૂર્ધન્ય મનીષી જુંગે પોતાના પુસ્તક “મોડર્ન મૈન ઈન સર્ચ ઓફ એ સોલ”માં કહ્યું છે કે

શરૂઆતમાં મનુષ્ય સંબંધી માન્યતા એવી હતી કે તે માત્ર એક શરીર છે અને આ સંસાર તેના ઉપભોગ માટે નિમિત્ત છે. એવી સ્થિતિમાં તે સંતોષ ચીજવસ્તુઓમાં મેળવે છે અને તેનો વધુમાં વધુ ભોગ કરવામાં ડુબેલો રહે છે. આમાં કેટલાકને સંતોષનો અનુભવ પણ થઈ જાય છે અને કેટલાક અશાંત બનીને આમતેમ શાંતિની શોધ કરતા રહે છે. હાલ જ્યારે વિજ્ઞાને શરીરમાં આત્માની હાજરીનો લગભગ સ્વીકાર કર્યો છે ત્યારે શક્ય છે કે તેની પ્રાપ્તિમાં વ્યક્તિને સંપૂર્ણ સુખની પ્રાપ્તિ થઈ જાય અને તેને પહેલાંની જેમ નકામું ભટકવું પડે નહિ. આથી તેઓ સલાહ આપતાં કહે છે કે જો ખરેખર મનુષ્યની અંદર એવું કોઈ અદ્ભૂત તત્ત્વ છે કે જેની પ્રાપ્તિ જ પરમ પ્રાપ્તિ સાબિત થાય અને જેની પ્રાપ્તિ થઈ જવાથી બધું જ પ્રાપ્ત થઈ જાય છે, તો મનુષ્યે તે પરમ તત્ત્વની શોધમાં લાગી જવું જોઈએ.

“સ્પીરિટ્યુઅલ ક્રઈસિસ ઓફ મૈન” નામના ગ્રંથમાં વિખ્યાત વિચારક પૉલ બ્રેટન લખે છે કે અધ્યાત્મની શોધ વસ્તુતઃ પોતાની અંદરની શોધ છે, જ્યારે સંસાર જડ પદાર્થોની માયાયુક્ત સફર છે, વિજ્ઞાન જડયુક્ત છે. અધ્યાત્મ ચેતનાયુક્ત છે. જડમાં જડની જ શોધ કરવી જોઈએ. તેનાથી જે હાથ લાગશે તે જડવત્ હશે, જ્યારે આનંદ ચેતનામય છે. આ આત્માનો ગુણ છે. આત્મા ચૈતન્ય છે, આથી તેને પ્રાપ્ત કરીને તે અવસ્થામાં પ્રતિષ્ઠિત થઈ જઈ શકે છે, જેને ભારતીય અધ્યાત્મમાં “સચ્ચિદાનંદ” કહીને સન્માનિત કરવામાં આવ્યો છે. તેઓ લખે છે કે આજકાલ ભૂલ એ થઈ ગઈ છે કે આપણે જડમાં ચેતનાને અને આત્માને શોધતા ફરી રહ્યા છીએ, પણ પ્રકૃતિને અપરા પ્રકૃતિમાં શોધી રહ્યા છીએ,

જ્યારે બંને બે અલગ વિજ્ઞાન છે. જ્યારે આ નિરર્થક પ્રક્રિયા બંધ થશે ત્યારે મનુષ્યની વાસ્તવિક આધ્યાત્મિક યાત્રા શરૂ થશે. પછી તેને શાંતિ અને સંતોષ માટે બહાર ભટકવું પડશે નહીં.

આના માટે ઉપાય એ જ છે કે આપણે પ્રાપ્ત સાધનોમાં સંતુષ્ટ રહીએ અને ધીમે ધીમે સંતોષને વધારતા જઈને સાધનો ઘટાડતા જઈએ, તો એક દિવસે તે અવસ્થામાં પહોંચી શકીએ છીએ કે જેને “સહજાનંદ” કહેવામાં આવ્યો છે. શરૂઆત જો અવળી થશે અર્થાત્ સાધનોને વધારતા ગયા અને સંતોષને ઘટાડતા ગયા, તો તે ત્રાસદાયક અવસ્થા આવી પહોંચશે, જે આજકાલ ચારે તરફ છવાયેલ જોવા મળે છે. પ્રથમ સ્થિતિમાં આપણી યાત્રા અંતર્જગત તરફ હોય છે. જ્યારે બીજી અવસ્થા આપણને બહિર્જગત તરફ લઈ જાય છે. પહેલી સુખદાયી છે અને બીજી દુઃખદાયી એ અર્થમાં છે કે આપણે બહારની દુનિયા અને તેની વસ્તુઓથી આપણા સુખને જોડાયેલું માનીએ છીએ તો તેના દુઃખ પણ આપણી સાથે જોડાઈ જશે. આ પંચભૂત પદાર્થોનું વિશ્વ નાશવંત છે. તેની પ્રત્યેક ચીજ નાશવંત છે. આપણો મોહ જેનાથી જોડાયેલ છે, તે પણ એકના એક દિવસ સમાપ્ત થઈ જશે જ. એટલા માટે તત્ત્વજ્ઞાનીઓએ પ્રેમની વસ્તુ પરમાત્માને બતાવી છે. આપણો આત્મા તેનો અંશ છે. યોગ દ્વારા આત્માના માધ્યમથી પરમાત્માને પ્રાપ્ત કરવો એ જ અધ્યાત્મનો ઉદ્દેશ્ય છે. સર્વાર્થ શાંતિ અને પરમાનંદ આજ અવસ્થામાં પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. આ જ નિમિત્તે આપણો પ્રયત્ન હોવો જોઈએ.

જૈષ્ઠયાય વૃદ્ધઃ અજાયથાઃ

મનુષ્ય જીવન શ્રેષ્ઠ અને મહાન બનવા માટે છે.

જીવન દિવસો પસાર કરવા માટે નહીં, કંઈ મહાન કાર્ય કરવા માટે છે.

આપણે જાતે જ વાતાવરણ બનાવવું પડશે.

જન્મથી મનુષ્ય કોરા કાગળ જેવો હોય છે. સંપર્કમાં આવનાર વાતાવરણ દ્વારા તેનો સ્વભાવ કે પરિસ્થિતિ રચાય છે. પ્રચંડ ગરમીના દિવસોમાં પાણીના સ્ત્રોત સૂકાઈ જાય છે અને ઘાસપાનના દર્શન દુર્લભ થઈ જાય છે. પરંતુ વરસાદ આવવાથી તે વાત રહેતી નથી. જોતજોતામાં ઠંડકનું વાતાવરણ સર્જાઈ જાય છે અને સર્વત્ર પાણી ભરાયેલું દેખાય છે. જમીન લીલી મખમલી ચાદર છવાઈ જાય છે. આવો પરસ્પર વિરોધી ચમત્કાર વાતાવરણનું પરિવર્તન થવાથી જોવા મળે છે. ઋતુઓ પોતાના પ્રભાવથી પ્રત્યેકને પોતપોતાની રીતે પ્રભાવિત કરે છે. યુદ્ધ, રોગચાળો કે આતંકથી પ્રત્યક્ષ રીતે પ્રભાવિત થનારની સંખ્યા ભલે મર્યાદિત હોય પરંતુ તેનાથી ભયભીત અને અસ્તવ્યસ્ત મોટા ભાગના લોકો થાય છે.

વસંતઋતુ હરકોઈને ઉલ્લાસ અને સૌંદર્યની અનુભૂતિ કરાવે છે. પર્વો, તહેવારો અને હર્ષોત્સવોના દિવસોમાં સર્વ સાધારણ વ્યક્તિનું મન પુલકિત થાય છે. યોગ્ય અને સુસંસ્કૃત વાતાવરણમાં સાધારણ વ્યક્તિઓને પણ સભ્યતાનું સ્વરૂપ જાણવાનો અને તેને અનુરૂપ પરિસ્થિતિમાં રૂપાંતર થવાનો અનાયાસ જ અવસર મળે છે. આથી ઉલટું દુષ્ટ, દુર્જનો, અનાચારી, વ્યભિચારી, દુર્વ્યસની લોકોની વચ્ચે રહેનારા સારા અને ભલા લોકો પણ તે પ્રવાહમાં તણાઈ જાય છે. વ્યક્તિગત પ્રયાસ અને સાહસનું મૂલ્ય સમજતા હોવા છતાંય એવું જોવા મળે છે કે વાતાવરણનો પ્રભાવ અને દબાણ પણ કંઈ ઓછો શક્તિશાળી હોતો નથી. તે પણ વત્તાઓછા અંશે કરી શકવામાં સમર્થ હોય છે. જર્મનીમાં નાઝીવાદ, રશિયામાં સામ્યવાદ જનતાની પ્રાપ્તિ હતી નહિ. ત્યાં લોક માનસને શાસનતંત્રે પોતાને અનુરૂપ રૂપાંતર

કરવામાં સફળતા મેળવી હતી. સતયુગ પણ મર્યાદિત સંખ્યાવાળા ઋષિ મનીષીઓની જ અનુકૃતિ માત્ર હતી. સમાજ સુધારકો અને રાષ્ટ્ર નિર્માતાઓએ યોજનાપૂર્વક સુસંગઠિત પ્રયાસો કર્યા છે અને જન સમુદાયને પોતાના અનુયાયીઓ તેમના આદર્શો સ્વીકારે તે માટે બનાવ્યો છે. આવા લોકોમાં ગાંધીજી, બુદ્ધ, ઈસુ વગેરે મનસ્વી લોક નિર્માતાઓનાં ઉદાહરણો સર્વ સાધારણ જનોની આંખો સામે તરતા રહે છે.

આજનું અયોગ્ય ચિંતન, સ્વભાવ તેમજ વર્તન વ્યવહાર એવા લોકોની ભેટ છે જેઓએ લોકમાનસને પ્રભાવિત કરવાની શક્તિને ઉપસાવી અને પોતાના ઈચ્છિત પ્રયત્નો દ્વારા લોકવ્યવહારને અયોગ્ય માર્ગે વધાર્યો. આમાં સાહિત્યકારો, અભિનેતાઓ, પ્રચારકો, નેતાઓને વિશેષ રૂપે જવાબદાર ગણાવી શકાય છે. ટેલિવિઝન, વીડિયો, સિનેમા, રેડિયો જેવા તંત્રો શિક્ષિત અને અશિક્ષિત બધાને તેના પ્રભાવથી પ્રભાવિત કરે છે. શાસન કે સમાજ દ્વારા જે લોકોના જે કૃત્યોનું સમર્થન કરવામાં આવે છે તેને પ્રોત્સાહન મળે છે અને તે રીતનો લાભ મેળવવા માટે અસંખ્ય લોકોનું મન તૈયાર થઈ જાય છે. સમારંભો, સરઘસો, પ્રદર્શનોના માધ્યમથી ઉપજ થનાર વાતાવરણ પણ તેવા લોકોને પોતાની અસર નીચે ખેંચી લઈ જાય છે. જેમને પ્રત્યક્ષ રીતે કશુંય લેવાદેવા હોતું નથી. વાતાવરણના પ્રભાવથી બચી નીકળવું કે તેની અવળી દિશામાં સ્વતંત્ર ચિંતનના આધાર પર ચાલી શકવું કોઈ વિરલા માટે જ શક્ય બને છે.

વ્યક્તિ નિર્માણથી માંડીને સમાજ નિર્માણ સુધી દેશને આગળ ઉઠાવવા માટે જ્યાં વ્યક્તિગત જીવનને આદર્શવાદના સહારે પ્રખર પ્રતિભાવાન બનાવવું

જરૂરી છે. ત્યાં એ પણ યોગ્ય છે કે જેમાં શાલીનતાને વધવાનો અવસર મળી શકે એવું વાતાવરણ બનાવવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. ત્યાં જનવિરોધના કારણે અનિચ્છનીયતાને વગર મોટે મરવું પડે જેટલું જરૂરી પોતાનું ઉજવણ ઉદાહરણ રજૂ કરવું હોય એટલો જ એ પ્રયત્ન પણ મહત્વપૂર્ણ છે કે અયોગ્યતાભર્યું વાતાવરણને ઉલટાવવા અને શાલીનતાભર્યું માહોલ બનાવવા માટે સુવિસ્તૃત વિસ્તારમાં સુનિયોજનપૂર્વકના વ્યાપક પ્રયત્નો કરવામાં આવે.

વ્યક્તિગત સેવાસહાયતા પણ પ્રાસંગિક જરૂરિયાતોને અનુરૂપ પ્રશંસનીય બની શકે છે. પીડિતો અને પછાતોના માટે અપંગો અને અશક્તિમાનો માટે તેમને જરૂરી મદદ ઉદારતાપૂર્વક કરવી જોઈએ. તે સહાયતાનું અને ઉદારતાનું પરિપોષણ કરવા માટે જરૂરી પણ છે. ઉદારમનના લોકો આ પ્રકારની સેવા સહાયતા સમયાનુકૂળ કરતા રહે છે. દુર્ભાગી લોકોની મુશ્કેલી અને દુઃખમાં નિષ્કરતાથી જોઈ રહેવું સેવા સહાયતા માટે મદદ ન કરવી. આત્મધિક્કાર અને લોકોના અપયશનું કારણ બને છે. આ બાબતમાં બધાએ જરૂરી ધ્યાન રાખવું જોઈએ.

આમ છતાંય એમ નહીં સમજી લેવું કે ગરીબોને આર્થિક સહાય કરવાથી કે દુખીને પ્રત્યક્ષ સેવા કરવા માત્રથી જ કર્તવ્યની પૂર્ણાહુતિ થઈ જાય છે. સર્વજનીય હિતકામના અને વિકાસની યોજના બનાવતી વેળાએ એ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે હિનતાભર્યું માનસ અને આચરણ સમગ્ર મુશ્કેલીઓનું કે આજના શ્રદ્ધાસંકટનું મુખ્ય કારણ છે, એનો અસરકારક ઉપાય પણ એક જ છે, અનિચ્છનીયતાઓની જાળમાંથી માનવીય સંતાને બચાવવા માટે અસાધારણ સ્તરનો એવો પ્રબળ પુરુષાર્થ કરવો જોઈએ જે પરિસ્થિતિને ઉલટાવી શકે. ઉલટેલાને ઉલટાવીને સીધી કરી શકે.

મનુષ્ય શીખી શકે તેવું પ્રાણી છે.

પરિસ્થિતિઓને અનુરૂપ તે ખરાબીઓને અપનાવતા વાર કરતો નથી. જો પ્રેરક વાતાવરણની સાથે રહેવાનો સુઅવસર મળે તો તે કંઈના બદલે કંઈક બની શકે છે, પારસનો સ્પર્શ થવાથી લોખંડ સોનું બને તેની ઉપમા આ જ સંદર્ભમાં આપવામાં આવે છે. સંસારના મહાન માનવીઓએ અંતઃપ્રેરણા ઉપરાંત પ્રેરણાદાયક સંપર્ક પ્રાપ્ત કરીને જે તે મેળવ્યું છે. બુદ્ધ, ગાંધીજી, શંકરાચાર્ય, વિવેકાનંદ જેવા પ્રખર વ્યક્તિત્વે એવું વાતાવરણનું નિર્માણ કર્યું હતું કે જેમની ચુંબકીય અસર તળે તેમના ચીંધેલા માર્ગ પર લોકો ચાલી નીકળવા કટિબદ્ધ થયા હતા, જ્યારે યુદ્ધનો ઉન્માદ ઉત્પન્ન કરીને માનવધનને વિશાળ પાયે આગમાં હોમી શકાય છે ત્યારે કોઈ એવું કારણ નથી કે પ્રેરણાદાયક વાતાવરણ બનાવીને અસંખ્ય જનસમુદાયને ઉચ્ચ આદર્શવાદિતા સ્વીકારવા માટે પ્રોત્સાહિત ન કરી શકાય.

પ્રાચીનકાળમાં મનીષાઓ અને પ્રતિભાઓ આવા પ્રયોજનોને વ્યક્તિગત રીતે હળીમીને પૂરા કરી લેતી હતી. પરંતુ આજે તો પરિસ્થિતિઓ જ બીજી છે. આમાં સમર્થ પ્રવાહ તંત્ર જ ઈચ્છિત વાતાવરણ પેદા કરવા માટે શક્તિવાન બની શકે છે, ઉદાહરણ રૂપે ઈસાઈ ધર્મ અને સામ્યવાદનો ઝડપથી થયેલ વિકાસ પ્રત્યક્ષ સાબિતી રૂપે જોવા મળે છે. આ બંનેએ આંધી તોફાનની જેમ વધીને જન સમુદાયના સામાન્ય મસ્તિષ્કોને પોતાના ઢાળમાં ઢાળી દેવાની નગણ્ય સફળતા મેળવી છે. પ્રાચીનકાળના અનેક ધર્મો, સંપ્રદાયો, દર્શનો અને સંગઠનો આવા જ સામૂહિક પ્રયત્નોની પ્રતિક્રિયા સ્વરૂપે ઉત્પન્ન થયા અને ક્રમશઃ ચક્રવૃદ્ધિ રીતિનીતિ અપનાવીને આગળ વધતા ગયા, આજકાલ આવી જ યથાર્થતા જ્યાં ત્યાં જોવા મળે છે. સમાચારપત્ર, સાહિત્ય, સિનેમા, ટી.વી. જેવા કેટલાક સમર્થ તંત્રોએ સામાન્ય જન માનસને પોતાના ઢાળમાં ઢાળી લેવામાં અસાધારણ સફળતાઓ મેળવી છે. તાનાશાહી રાજતંત્ર પણ આવા શસ્ત્રો દ્વારા ઈચ્છ્ય કે અનિચ્છ્યથી અસંખ્ય

લોકોને પોતાના આદેશો પાળવા માટે ફરજ પાડી શકાય છે, તથ્ય એ છે કે જે ભૂમિકા કોઈ સમયમાં અવતારો, દેવદૂતો, વિશિષ્ટ પ્રતિભાઓ દ્વારા સર્જાતી હતી, આજે તેમની ગેરહાજરીમાં સમર્થ પ્રચાર અને પ્રભાવ તંત્રની મદદથી તે ભૂમિકા વત્તી ઓછી પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. સમયને જોતાં આ જ અનુરૂપ લાગે છે. મનીષીઓએ આજની પ્રાસંગિક જરૂરિયાતો વિશે પૂરી ગંભીરતાપૂર્વક વિચાર કરવો જોઈએ અને પ્રચાર તંત્રનો સદુપયોગ કરવા માટે એક સશક્ત ઢાંચો સર્જવામાં જોડાઈ જવું જોઈએ.

આપણા સમાજમાં આજકાલ અનેક અનિચ્છનીયતાઓ, અનૈતિકતાઓ, મૂઢ માન્યતાઓ, અંધ માન્યતાઓ, કુરિવાજો પ્રચલિત છે. બાળ વિવાહ, ખર્ચાળ લગ્નો, કન્યા વિક્રય, વર વિક્રય, ફેશન દ્વારા અપવ્યય, જાતિગત ઊંચનીચતા, પડદા પ્રથા વગેરે કુપ્રચલનોને પરિણામ સ્વરૂપે દૂરગામી દુષ્પરિણામ ઉત્પન્ન કરનારા પ્રશ્નોની માયાજાળ પેદા થઈ છે. આળસ અને પ્રમાદને લીધે મનુષ્યની અડધી ઉત્પાદક શક્તિ નાશ થઈ રહી છે. શિક્ષિતોની બેરોજગારીનું એક મોટું કારણ એ છે કે ખુરશી પર બેસીને કામ કરવામાં શ્રમના બદલે વધુ શ્રેષ્ઠ લાગે છે.

ભાગ્યવાદ, ભૂતપ્રેત, ગ્રહનક્ષત્ર, શુકન, મુહૂર્ત, જાદુ-ટોના, ચમત્કાર જેવી અનેક ભ્રાંતિઓએ સમજદારોની નાસમજના રૂપમાં આપણા સમાજમાં

ઊંડા મૂળ જમાવ્યા છે. જૂના જમાનાના લોકો સ્વર્ગ, મુક્તિ, સિદ્ધિ, દેવદર્શન વગેરેના ફેરામાં પડી રહ્યાં છે. નવી પેઢીના લોકો વાસના, તૃષ્ણા અને અહંતા માટે સમૂળગી તત્પરતા બતાવતા રહે છે. બંને પેઢીના લોકોનું ચિંતન વ્યક્તિલક્ષી સંકીર્ણ સ્વાર્થપરાયણતા પર કેન્દ્રિત છે. આત્મશોધનનું પુણ્ય અને લોકમંગલનો પરમાર્થ મેળ ખાતો નથી. ટૂંકમાં, આ જ છે સામાજિક માન્યતાઓ અને પ્રચલનોનું સર્વ વિદિત સ્વરૂપ. દૂર દૂર સુધી ફેલાયેલ વિષવૃક્ષના આ મૂળને કઠોર પરિશ્રમ દ્વારા હટાવવું પડશે. સાથોસાથ નંદનવન સમા ચંદનવન જેવી સદ્પ્રવૃત્તિઓના અભિનવ ઉદ્ધાનો રોપી સર્જન કરવા એટલા જ જરૂરી છે.

એટલા માટે પ્રાણવાન પ્રતિભાઓએ ઉચ્ચસ્તરના પ્રયત્નો અને સંગઠનોને યોજનાપૂર્વક હાથ ધરીને સમુદ્ર ઉપર સેતુ બાંધવાનો પ્રયત્ન કરવો અનિવાર્ય છે. ઈમારતોને પાડવાનું કામ તો થોડા જ પ્રયત્નો દ્વારા બની શકે છે, પરંતુ તેનું નિર્માણ કરવા વિશેષ સાધનો, કુશળ શ્રમિકો અને એન્જિનીયરોની જરૂર પડે છે. આ લોકોમાં સદાશય હોય અને સર્જન તેમજ સંવર્ધનની ભૂમિકા હોય તે જરૂરી છે. તે લોકોએ હળીમળીને એવા પ્રયત્નો કરવા જોઈશે જે વાતાવરણના ઉલટા પ્રવાહને ઉલટાવીને સતયુગી નિર્માણને શક્ય બનાવી શકે. આ જ વિચારક્રાંતિ અભિયાનનું લક્ષ્ય છે.

સંસારરૂપી આ જીવન સમરાંગણમાં જે પોતાને જ આનંદમય બનાવી રાખે છે, બીજાઓને પણ હસાવી શકે છે, એ જ ઈશ્વરનો પ્રકાશ ફેલાવી રહે છે. અહીં જે કંઈ છે તે બધું આનંદિત રહેવા-બીજાઓને હસતા રાખવા માટે જ પેદા કરવામાં આવ્યું છે. જે કંઈ ખરાબ અથવા અશુભ છે તે બધું મનુષ્યને પ્રખર કરવા માટે જ હાજર છે. જિંદગીમાં સમયે સમયે આવતી રહેતી પ્રતિકૂળતાઓ-મુશ્કેલીઓ મનુષ્યનું સાહસ વધારવા ધીરજનો પાયો મજબૂત કરવા શક્તિ સામર્થ્યને વિકસિત કરવા માટે જ આવે છે. જે એનાથી રડી પડે છે, તેની આધ્યાત્મિકતા પર કોણ વિશ્વાસ કરશે ? જિંદગી સરળ તો હોય પણ એ સરસ અને પ્રફુલ્લતાથી ભરેલી હોવી જોઈએ. એમાં સંઘર્ષનું પણ સ્થાન હોવું જોઈએ.

અપનોસે અપની બાત

આ સમયનું સૌથી મોટું પુણ્ય : બ્રહ્મભોજ

કહેવાય છે કે ધ્યાન સિવાય જપનો અને બ્રહ્મભોજ સિવાય યજ્ઞનો લાભ સંપૂર્ણતયા મળતો નથી. જે મળે છે તે અડધો-અધુરો અને અધકચરા સ્તરનો એકાંગી હોય છે. આથી એવા પ્રસંગોમાં ઉત્તરાર્ધ પક્ષની પૂર્ણતા પર વિશેષ ધ્યાન આપવામાં આવે છે.

એક જમાનો હતો જ્યારે પ્રત્યેક પ્રકારના ધર્માનુષ્ઠાનોની સાથે બ્રહ્મભોજ અનિવાર્ય અને જરૂરી સમજવામાં આવતું, પરિણામે તેવા બધા આયોજનોનો ઉપસંહાર આવા પુણ્ય કૃત્ય દ્વારા કરવામાં આવતો હતો. અંતમાં બ્રાહ્મણોને ભોજન તેમજ બીજું દ્રવ્ય વગેરે દાનમાં આપવામાં આવતું હતું. આ પ્રયોજન માટે તેની પસંદગી એટલા માટે કરવામાં આવતી હતી કે તેઓ પોતાનું સમગ્ર જીવન લોકમંગળના કાર્ય માટે સમર્પિત કરી દેતા હતા. સમાજ કલ્યાણના માટે જીવવું અને તેના નિમિત્તે મરી જવું એ તેમના જીવનનો મુખ્ય ઉદ્દેશ રહેતો હતો. આથી તેઓ સર્વસામાન્યનું સન્માન અને શ્રદ્ધાના કેન્દ્રબિંદુ બની રહેતા હતા. એવા લોકોને ભોજન કરાવવાનો અર્થ એ રહેતો કે યોગ્ય લોકસેવી પરંપરાને સમર્થન અને પ્રોત્સાહન આપવું. આથી તે કૃત્ય પુણ્ય આપનાર માનવામાં આવ્યું અને પ્રત્યેક પવિત્ર કાર્યની સાથે પરંપરાગત રૂપથી જોડાઈને ચાલતું ગયું. ખાસ અર્થમાં આ જ બ્રહ્મભોજ હતું.

આજકાલ આવા બ્રહ્મનિષ્ઠ સદાશયી લોકોનો એક પ્રકારે દુષ્કાળ પડી ગયો છે. જે સમાજને દિશા બતાવી શકે, જનજનનું માર્ગદર્શન કરી શકે તેમની ગુંચોને ઉકેલીને સરળ જીવન જીવવાનો યોગ્ય રસ્તો બતાવી શકે આવા વ્યક્તિએ આજે ગણ્યાગાંઠ્યા છે. આવી પરિસ્થિતિમાં બ્રાહ્મણ પરંપરાનો નિર્વાહ કેવી

રીતે થઈ શકે ? શું યોગ્ય વ્યક્તિની ગેરહાજરી માત્રથી કોઈ શ્રેષ્ઠ પરંપરાને છોડવી જોઈએ ? સમાજની પ્રગતિ શું અટકવી જોઈએ ? ના ! સમય અને પરિસ્થિતિ મુજબ રીતરિવાજો બદલાતા રહે છે અને લાંબા સમયની તે ખામીઓની પૂર્તતા નવા નિર્ધારણોથી હંમેશા કરવામાં આવે છે. જેના બનવાથી વિકાસની ગાડી પાટા પર ડગમગતી રહી શકે અને તે ખાલીપાની ભરખાઈ કરી શકાય તેનો હાલના સમયમાં અભાવ છે.

આવી શાંતિ અને સમર્થતાને અટક્યા સિવાય ખેંચીને બોલાવી જઈ શકાય તે નિમિત્તે મહાકાળની પ્રેરણાથી એક અભિનવ પ્રયોગ આજકાલ શરૂ કરવામાં આવ્યો છે, તે છે અશ્વમેધી યજ્ઞ શ્રંખલાં. આમ જોવામાં બહારની દૈષ્ટિથી તો એ કુંભ સ્તરના મેળા જેવો પ્રતીત થાય છે, પરંતુ તેનું આધ્યાત્મિક મહત્ત્વ કેટલુંય ઊંડું છે અને વર્તમાન સમયમાં એ કેટલું અનિર્વાય છે તેને કોઈ દિવ્યદૈષ્ટિ સંપન્ન મહાપુરુષ જ યોગ્ય પ્રકારે જાણી અને સમજી શકે છે. રામ અને કૃષ્ણના સમયમાં પણ આવા યજ્ઞ આયોજનોની જરૂરિયાત જણાઈ હતી અને તેને અનુરૂપ હાથ પણ ધરવામાં આવ્યા હતા. રાક્ષસવૃત્તિ તો પ્રત્યેક સમયે જન્મે છે અને મરતી જ રહે છે. તેને અટકાવનાર દિવ્ય આત્માઓ અવતાર લઈને પૃથ્વી પર જન્મે છે. પરંતુ આટલું થવાથી તેમનો હેતુ પૂરો થતો નથી. આ પૂર્વાદ્ધ ભાગ છે. તેને તો કદાચ કોઈ પણ પરાક્રમી સિદ્ધ કરવામાં સફળ થઈ શકે છે. રામ અને કૃષ્ણ જેવા અવતારી આત્માઓ આવ્યા ન હોત, તો પણ રાવણ, કુંભકરણ, કંસ, વૃતાસુર, બકાસુર જેવા દુષ્ટ અને દુર્જનોનો વિનાશ થયો હોત કે કોઈને કોઈ રીતે પોતાના મોતે મરી જાત. આ

પંચભૂત શરીરનું મૃત્યુ થવું તે મૃત્યુ ગોણ છે. મુખ્ય તો તે સૂક્ષ્મ રાક્ષસ છે, જે પોતાના સ્થૂળ શરીરને ગુમાવ્યા પછી પણ અમૂર્ત શરીરથી અદેશ્ય જગતમાં વેરઝેર ફેલાવતા રહે છે. શ્રેષ્ઠ આત્માઓનો ઉદ્દેશ્ય આધ્યાત્મિક ઉપચારોના માધ્યમ દ્વારા તેમની તે સત્તાઓને સંપૂર્ણરૂપે સમાપ્ત કરીને તેની જગ્યાએ દિવ્ય સૂક્ષ્મ તત્ત્વોનો વિકાસ કરે છે. આ એક ગૂઢ આધ્યાત્મિક પ્રયોગ છે, જે અવતારી પુરુષોના સૂક્ષ્મ સંરક્ષણ અને માર્ગદર્શન વગર કોઈપણ રીતે શક્ય નથી. સામાન્ય આત્માઓ જો કોઈ રીતે સ્થૂળ રાક્ષસનો વિનાશ કરવામાં સફળ થઈ પણ જાય તો પરોક્ષ જગતમાં સમાયેલ સૂક્ષ્મ પ્રતિકૂળતાઓનો વિનાશ કરવો તેમના હાથની વાત નથી. આ કાર્યને તો કોઈ અવતારી સત્તા જ સફળ બનાવી શકે છે. છતાંય અવતાર પ્રક્રિયાની સાથે મહત્વની એ વાત સંકળાયેલી છે કે તે સ્થૂળ અને સૂક્ષ્મ બંને પ્રકારના રાક્ષસી દમનને રોકે છે અને વાતાવરણને શ્રેષ્ઠ અને ચારિત્ર્યવાન બનાવે છે.

અશ્વમેધ પ્રક્રિયા આવી વિશેષતાઓથી સંકળાયેલ આ યુગનું એક અભૂતપૂર્વ આયોજન છે. આ મહાન અનુષ્ઠાનોમાં જે જે લોકો જોડાશે તેઓ ચોક્કસ ભાગ્યશાળી ગણાશે અને અક્ષય પુણ્યપ્રાપ્તિમાં સફળ થશે.

આ અગાઉ બતાવાયું છે કે ધાર્મિક કૃત્યોનો ઉત્તરાર્ધ બ્રહ્મભોજ છે અને કહેવાયું છે કે તેના સિવાય અનુષ્ઠાન પૂર્ણ થાય નહિ. અશ્વમેધ શ્રૃંખલાની સાથે આ આવશ્યક અનુબંધ જોડાયેલ છે. આટલા વિશાળ સ્તરના આયોજનમાં જો બ્રહ્મભોજ સંકળાયેલ ન હોય તો એનાથી તેનું ગૌરવ અને મહાત્મ્ય બંને પ્રભાવિત થાય છે. આ કારણને લીધે તે પુણ્યશાળી પરંપરાને તેની સાથે જોડવામાં આવેલ છે.

જેમ કે પહેલેથી સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે કે બ્રહ્મભોજનો અર્થ અહીં અન્નાહારથી નથી. બ્રાહ્મણોને ભોજન કરાવવું પણ બ્રહ્મભોજ કહેવામાં આવતું હતું.

પરંતુ જે લોકો તે કર્તવ્યનું પાલન કરતા હતા નહીં અને ફક્ત જાતીથી બ્રાહ્મણ છે તેમને માત્ર ખવડાવવા પીવડાવવાથી બ્રહ્મભોજ માત્ર ક્રિયા છે. મૂળ ઉદ્દેશ્ય તો જ્ઞાનનો પ્રસાર છે. સદ્જ્ઞાનના પ્રસારમાં જેના દ્વારા કોઈ મદદ ન મળે તે બ્રહ્મભોજ બની શકતું નથી. આજકાલ તે લક્ષ્યની પૂર્તિ સદ્સાહિત્ય દ્વારા જ થઈ શકે છે. આથી જનજનને તેની સાથે જોડી દેવાથી સહજ સુલભ બ્રહ્મભોજ બની શકે છે. આથી આશ્વમેધિક શ્રૃંખલામાં ભાગ લેનાર પ્રત્યેક પરિજનનું કર્તવ્ય છે કે તેઓ આ પરમ પવિત્ર ધર્માનુષ્ઠાન ઉપરાંત બ્રહ્મભોજના રૂપમાં જ્ઞાનદાન ચોક્કસ કરે. તેના પછી જ સંપૂર્ણ કાર્ય પૂરું થયેલું માની જઈ શકાશે અને ત્યારે તેના ફળસ્વરૂપે લૌકિક જીવનમાં પ્રાપ્તિઓ, સફળતાઓ, યશસ્વિતાના રૂપમાં તેમજ પારલૌકિક જીવનમાં શાંતિ, સદ્ગતિના રૂપમાં પ્રાપ્ત થશે.

જ્ઞાનદાનનું આ બ્રહ્મભોજ કેવી રીતે પૂરું કરી શકાય ? આ માટે ઘણી મોટી માથાકૂટ કરવી જરૂરી નથી. શાંતિકુંજ, હરિદ્વાર તેમજ ગાયત્રી તપોભૂમિ, મથુરામાં પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવ દ્વારા રચાયેલ સાહિત્યના જુદા જુદા વિષયો વિશે ન્યૂનતમ ૫૦-૫૦ રુપિયાના કિંમતના સેટ તૈયાર કરવામાં આવ્યા છે. બ્રહ્મભોજ નિમિત્તે તેને અડધી કિંમતે પ્રાપ્ત થઈ શકે તેવી વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે. દાનદાતાઓના દાનમાંથી ૧૨-૫૦ રુપિયા તેમજ ૧૨-૫૦ રુપિયા કેન્દ્ર દ્વારા કમીશનના રુપે આપવાની વ્યવસ્થા છે. આ રીતે ૫૦ રુપિયાની કિંમતનો એક સેટ ૨૫ રુપિયા જેટલી કિંમતે ખરીદી જઈ શકાશે. આ અભિનવ આલોક વિતરણ પ્રક્રિયામાં સમાવિષ્ટ પુસ્તકો કિંમત લીધા વિના મફતમાં આપી શકાય તેમ હતું, પરંતુ માનવ મસ્તિકની રચના કંઈ એવી છે કે તે મફતના માલને બેકાર અને ઉતરતો સમજીને તેને કચરાપેટીમાં નાખી દે છે. આ રીતે જેનાથી અનેકને અનેક ગણો લાભ અને માર્ગદર્શન મળી શકે તેમ હતો, તે બેકાર બનીને એમ જ

સડતો-ગળતો રહેત અથવા અગ્નિને ભેટ ચઢી જાય છે. આવા કારણોને લીધે આ પુસ્તકોને બિલકુલ કિંમત વગરના રાખ્યા નથી. જે વસ્તુના માટે સ્વના પૈસાનો ખર્ચ કરવો પડે છે તેની સાર-સંભાળ પણ કરવી પડે છે, તેના પ્રત્યે મોહ બની રહે છે અને તેનો દુરુપયોગ થવાથી દુઃખ પણ થાય છે. આને લીધે સંજીવની સાહિત્યને આ સ્વરૂપમાં રાખવા મજબૂરી કરવી પડી.

પ્રત્યેક પ્રાણવાન પરિજન, શાખાઓ અને શક્તિપીઠોના સંચાલકોને આ ભાવપૂર્ણ વિનંતી છે કે તેઓ પોત પોતાના વિસ્તારમાં યોજાનાર અશ્વમેઘ યજ્ઞોના માટે (જ્યાં જ્યાં આ યોજાઈ ગયેલ છે, ત્યાંના પરિજનો બીજા વિસ્તારો માટે) વધુમાં વધુ ઉદારતા દાખવીને બ્રહ્મભોજ સાહિત્યને સસ્તી કિંમતે વધુમાંવધુ લોકો સુધી પહોંચાડવામાં કેન્દ્રને મદદ કરે. આશ્વમેઘિક અનુષ્ઠાન શ્રંખલાની અંદર આ પ્રક્રિયામાં આજ સુધીમાં એસી લાખ રુપિયાથી વધુનું સાહિત્ય ભાવનાશીલ આત્માઓની મદદ રૂપે નવા સાધકોને અડધી કિંમતે અપાઈ ગયું છે. આશા છે કે આવી મૂડી યજ્ઞ શ્રંખલાની સાથોસાથ નિરંતર વધતી જઈને પરિજનોની મદદથી અનેક ગણી વધતી જશે. વિશ્વાસ ત્યારે વધ્યો છે જ્યારે પ્રથમ અશ્વમેઘ યજ્ઞમાં થોડા હજારેક રુપિયાથી શરુ થઈને હવે આ મૂડી લાખો સુધી પહોંચી ગઈ છે. આ નિમિત્તે પરિજનો જેટલું

અનુદાન નીકાળે છે તેનાથી ચાર ગણી કિંમતનું સાહિત્ય નવા લોકો સુધી પહોંચી જાય છે, આ કારણે તેનું મહત્ત્વ એથી પણ વધી જાય છે. આગળના સમયમાં આ મૂડીને વધુ વિશાળ બનાવવામાં નિષ્ઠાવાન સ્વજનો કોઈ કમી રાખશે નહિ તેવી આશા છે.

અશ્વમેઘ યજ્ઞોની બ્રહ્મભોજ પરંપરાનો નિભાવ યોગ્ય રીતે થતો રહે, તેમાં કોઈ અવરોધ કે મુશ્કેલી ન આવી પડે તે માટે આર્થિક દૃષ્ટિએ સમર્થ લોકો આ અભૂતપૂર્વ યોજનાના આજીવન ભાગીદાર બની શકે છે. આ મૂડી સુરક્ષિત ભંડોળમાં જમા રહેશે અને તેનો લાભાંશ વિદ્યા વિસ્તારમાં ખર્ચ રૂપે થશે.

જેઓ એટલા સમર્થ નથી તેઓ ઈચ્છામુજબ નાની રકમનું પણ યોગદાન કરી શકે છે. હવે તો આ પ્રક્રિયા વ્યક્તિગત, શાખાગત તેમજ આયોજન સ્તરે પણ શરુ થઈ ગઈ છે. પરિજનોમાં બ્રહ્મભોજ પ્રક્રિયા એક સ્વસ્થ સ્પર્ધાના રુપે ચાલી રહી છે, તેની વચ્ચે ઘણુંખરું એ વાતની હરિફાઈ ચાલે છે કે કોણ કેટલી મોટી રકમ કેટલી જલ્દી એકઠી કરી શકે છે કે આપી શકે છે. જો ઉદ્દેશ્ય પવિત્ર હોય તો આવી પ્રતિસ્પર્ધાઓ મોટા પ્રયોજનો સિદ્ધ કરવામાં મોટી સમર્થ ભૂમિકા નિભાવતી જોઈ શકાય છે. જનજન સુધી સદ્સાહિત્યના ફેલાવામાં પણ એ એવી સાબિત થશે એવું માનવું જોઈશે.

રેશમના કીડા પોતાના માટે કોશેટો બનાવીને તેમાં બંદી બનીને દુર્ભાગ્યને દોષ દેતા હોય છે. છાણના કીડાઓ એ જ નાના વિસ્તારમાં ફરકયા કરે છે. એ જ રીતે આપણે પણ આપણા ઘેરાવામાં ફરકીને જીવીએ છીએ અને અનંત આનંદને ગુમાવી બેસીએ છીએ.

- પં. શ્રીરામ શર્મા આચાર્ય

ઈશ્વરના સર્જિત આપણે ઈશ્વરના માટે જીવીએ. આપણી જાતને ઈચ્છાઓ અને કામનાઓથી મુક્ત કરી દઈએ. તેમની ઈચ્છા અને પ્રેરણાના આધાર પર ચાલવા માટે સમર્પિત થઈ જઈએ, તો પરમેશ્વરને આપણા કષ્ટો-કષ્ટમાં સમાયેલ અને અનંત-આનંદની વર્ષા કરતા મેળવી શકીશું.

- પં. શ્રીરામ શર્મા આચાર્ય

આ વિરાટ પરિવાર સંવેદનાના વિસ્તારથી સર્જાયો છે.

“અન્ય કોઈ સંગઠનો તો અંગત સ્વાર્થ માટે બનતા હોય છે અને તે તૂટીને વિખરાઈ જતા હોય છે. પરંતુ અમે ગાયત્રી પરિવારના રૂપે ચૂંટેલા પુષ્પોની એક માળા તૈયાર કરી છે તેનું એક જ લક્ષ્ય છે કે એકવીસમી સદીનું સ્વરૂપ કેવું હશે ? તે કેવી રીતે આવશે ? તેની એક ઝલક અને દૈશ્ય સમગ્ર વિશ્વને બતાવવું છે અને પોતાના જીવનમાં તેને ઉતારીને સમગ્ર સંસારને બતાવી દેવું છે કે તે જીવનનું શીર્ષાસન તો અવશ્ય છે, પરંતુ તેને વ્યવહારમાં ઉતારીને ચેનથી-આંતરિક આનંદ માણીને મસ્તીભરી જીવન વિતાવી શકાય છે.” આ વિચારો પૂજ્ય ગુરુજીના સ્વયં મુખેથી “ગાયત્રી પરિવાર” રૂપની વિરાટ સેનાના સંગઠન નિમિત્તેની ચર્ચા વેળાએ કાર્યકર્તાઓ સાથે થતી નિયમિત ચર્ચા દરમિયાન વ્યક્ત થયા હતા. આ વિચારો દેવસંસ્કૃતિ દિગ્વિજયના ઉપક્રમે અશ્વમેધી પરાક્રમો દ્વારા સમગ્ર વિશ્વમાં કાર્યરત થતા જણાઈ રહ્યા છે.

કોઈકને એમ લાગતું હશે કે વિશ્વમાં આટલા ધર્મ, સંપ્રદાય, વિચારકો, મનીષીઓ પાછળ સતત ચાલતા રહેનારા હજુરિયાઓની જેમ એક ધર્મ કે સંપ્રદાય કોઈ આ “ગાયત્રી પરિવાર” પણ હશે. પરંતુ અવળી દૈષ્ટિ આનાથી વધુ વિચારી પણ શું શકે ? પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવના શબ્દોમાં “અમે અને માતાજીએ સંવેદના વહોરી છે- સમગ્ર જીવન પર્યંત-અને તેની કમાણી રૂપે આટલા બધા વ્યક્તિઓનું એક “લાર્જર ફેમિલી” ઊભું કર્યું છે અને તેમાં બધા એકબીજાના સુખ-દુઃખમાં સહભાગી થઈને ભાવિ વિશ્વ કેવું હશે તેનું દિગ્દર્શન કરાવી શકશે.” કોઈ પણ સંગઠનના નિર્માણની પાછળ સર્જનહારની નિશ્ચિત કોઈ અંતદૈષ્ટિ હોય છે. નૈતિક અને આધ્યાત્મિક શિસ્ત કોઈ પણ સંગઠનમાં તેના નિર્માતાની સંવેદનાને આધારે આપોઆપ આવી જાય છે. તે શિસ્ત માટે

કોઈ પ્રકારની સૈનિક પ્રકારની શિસ્તની કાર્યવાહી કરવી પડતી નથી. જેનું હૃદય વિશાળ છે, કરુણાથી જેનું અંતઃકરણ ખીચોખીચ ભરેલું છે, તે પોતાની આંતરિક બેચેની વહોર્યા સિવાય અને અનેકોને તેની સહાય કર્યા સિવાય ચેનથી કદી બેસી શકતું નથી. આ સમગ્ર પ્રક્રિયા આપણે પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવ તેમજ વંદનીય માતાજીના જીવનક્રમના રૂપમાં જોઈએ છીએ.

દેવસંસ્કૃતિ દિગ્વિજય નિમિત્તે અશ્વમેધી પરાક્રમો માટે નીકળેલી ચતુરંગિણી સેનાના અગણિત સૈનિકો આજે લોકોને ગ્રામપ્રદક્ષિણા કરતા, ગ્રામતીર્થની સ્થાપના, રજવંદન સમારંભ તથા સંસ્કાર હાથ ધરતા દેખાઈ રહ્યા છે અને ગાયત્રી તેમ યજ્ઞના માધ્યમથી જનજનને યુગ પરિવર્તનની પ્રક્રિયા સમજાવતા જોવા મળે છે. લગભગ ત્રણ કરોડથી વધુ વ્યક્તિઓ પ્રત્યક્ષરૂપે “હમ બદલેંગે-યુગ બદલેંગા”ની વિચારધારામાં જોડાયેલા જોવા મળે છે અને એ સૂત્રને સાકાર થતું જોવા મળે છે. આ વિશાળ વટવૃક્ષ જે આગળના દિવસોમાં દોઢ દસકામાં જ પોતાની છાયામાં સમગ્ર વિશ્વને ઘેરી લેશે. આ વૃક્ષના બીજનું મહત્ત્વ સમજવું જોઈશે. આ બીજ જે સાઈઠ વર્ષ પહેલાં વવાયું, ઓગળ્યું અને જેણે પોતાની બધી મહત્ત્વાકાંક્ષાઓને પોતાની મુક્તિ, વ્યક્તિગત સ્વાર્થપૂર્તિ, સિદ્ધિ કે સફળતાઓના શિખરની ઉપલબ્ધિના બદલે સમષ્ટિની પ્રગતિ માટે ખર્ચી. એના પરિણામ સ્વરૂપે દેવસંસ્કૃતિને વિશ્વસંસ્કૃતિ બનાવતો આ વિશાળ ગાયત્રી પરિવાર આજે જોવા મળે છે.

પારસ્પરિક ચર્ચાઓ અને કાર્યકર્તાઓના ગોષ્ઠિના કાર્યક્રમમાં ઉચ્ચ પ્રકારની સલાહના પ્રસંગોમાં પૂજ્યવર બતાવતા હતા કે, “બેટા, બ્રાહ્મણ આ પૃથ્વી પર જોવા મળતો નથી મારે ફરી તે

બ્રાહ્મણ પેદા કરવો છે જે સાધન સગવડોની માંગણી કરતો નથી અને જે તેની પાસે છે તેને પણ આપી દેવાનું મન કહે છે. બાહ્ય જીવન સાદું પરંતુ તેનું અંતઃકરણ કુબેરના જેવું ભરેલું હોય છે. સામાન્ય ભારતીય સ્તરનું જીવન જીવે છે અને હંમેશા બીજાને ઊંચે લઈ જવાનું વિચારે છે. આજે દુર્ભાગ્ય એ છે કે લોકો નાતજાતે બ્રાહ્મણ હોવા છતાંય શુદ્રના જેવું જીવે છે. આમ જોવા જઈએ તો જાતિથી લોકો ગમે તે જાતિના હોય, પરંતુ કર્મથી આજે એક જ વર્ણ ચારે બાજું જોવા મળે છે અને તે છે “શુદ્રવર્ણ”. તેઓનું જીવનનું ઈષ્ટ પેટ પૂરતું છે, પરંતુ લક્ષ્ય ભૌતિક જગતની અનેક ગણી વધેલી મહત્વાકાંક્ષાઓ દેખાય છે. જો આપણે બ્રાહ્મણ બીજાની પુનઃસ્થાપના કરી શકીએ તો ફરી આ વંશાવળી વધતી જઈને સમગ્ર પૃથ્વી પર અન્યને માટે જીવવાવાળા લોકોની હશે.”

જે સમયમાં આઝાદ, ભગતસિંહ બિસ્મિલ, ખુદીરામ બોઝ વગેરે આઝાદીના માટે શહીદ થઈ રહ્યા હતા તે વેળા “શ્રી રામમત્ત”ના રૂપમાં પૂજ્યવર આચાર્ય જિલ્લાના એક યુવાન યોદ્ધા સૈનિકની જેમ તે લડતના કાર્યક્રમોમાં જોડાયેલા હતા. જેલયાત્રા વારંવાર થયેલી અને જમીનદાર હોવાથી ઘરની જપ્તી સુધીની નોબત આવવા છતાંય તેમને આઝાદી સર્વોપરી જણાયેલી. જ્યારે બીજું વિશ્વયુદ્ધ શરૂ થયું ત્યારે આઝાદી નજીક આવતી જણાઈ રહી હતી તે વેળાએ તેઓ પોતાના ગાયત્રી મહાપુરસ્કારણોની હારમાળાને સાથોસાથ “અખંડ જ્યોતિ” પત્રિકા શરૂ કરીને ગાંધી બાપૂના સૂચવેલા તેમજ પોતાના અદેશ્ય શરીરધારી ગુરુસત્તાના સતત માર્ગદર્શન મુજબ એક એવા પરિવારના નિર્માણની પ્રક્રિયા શરૂ કરી રહ્યા હતા જેમને સ્વતંત્ર ભારતની એકવીસમી સદીની શરૂઆતથી જ અંત સુધી લઈ જવાની મોટા ભાગની જવાબદારીનું કામ કરવાનું હતું. એ માટે તેમણે જમીનદારીનો વૈભવ છોડીને સ્વંયના સાધનાત્મક પરક્રમ દ્વારા મુક્તિ સિદ્ધિનું લક્ષ્ય સિદ્ધ કરવાનું ગૌણ ગણ્યું તેમજ બીજાના દુઃખોમાં ભાગીદારીને શ્રેષ્ઠ ગણી થોડા સાધનોમાં પણ એક એવી સંસ્થાના

નિર્માણની પ્રક્રિયા શરૂ કરી દીધી, જે સંસ્થાનો શરૂથી અંત સુધીનો ઈતિહાસ ત્યાગ તેમજ બલિદાન, સંવેદના તેમજ સમર્પણથી ભરેલો છે.

પોતાના સંસ્મરણોને સંભળાવતા પૂજ્યવર ખરેખર કહેતા હતા કે “બેટા ! આ ગરીબી મેં જાણી જોઈને સ્વીકારી છે અને તમને તેને સ્વીકારવા કહ્યું છે કારણ કે આ જ યુગધર્મ છે. તમારી પાસે સાધન હોય તો બીજાઓને વહેંચો. બ્રાહ્મણની માફક રહો. આ સંસ્થા અમે જે બનાવી છે તે ભવિષ્યમાં માનવ સમાજ કેવો હશે તેનો નમૂનો છે. આધ્યાત્મિક સામ્યવાદ કેવો હોઈ શકે છે તે ભવિષ્યમાં લોકો અહીં આવીને શીખશે.” તેઓ જણાવતા હતા કે આઝાદ તેમજ ભગતસિંહ કેવી રીતે તે યુગને અનુરૂપ ગણ્યાગાંઠ્યા લોકોમાં પોતાની કરુણા રેડીને સ્વંયને બલિદાન આપવા પ્રેરણા કરેલી. જો તે બધા-બિસ્મલ, ચંદ્રશેખર, આઝાદ કે ભગતસિંહ આજના નેતાઓની જેમ વિલાસી છંદગી જીવી હોત તો શું તેઓ પ્રેરણાના સ્ત્રોત બની શક્યા હોત ? સ્વંય આગળ આવીને દેખાંત પૂરું ન પાડ્યું હોત તો શું દેશની આઝાદીના માટે તે વાતાવરણ બની શક્યું હોત જેને અંગ્રજોને ભારત છોડવા માટે મજબૂર કરી દીધેલા. થીગડવાળી ઘોતી પહેરનાર સરદાર પટેલ તેમજ અડધી ઘોતી પહેરનાર ગાંધીજી, જે જનતાએ આપેલી પાઈ-પાઈનો હિસાબ રાખતા હતા તેઓ જો પેદા થયા ન હોત તો શું “કિવટ ઈન્ડિયા”નું આંદોલન સફળ થયું હોત ? આ સિવાય અન્ય એવા સંગઠનોનું ઉદાહરણ આપતા, જેનો મોટા પાયે સંવેદનાનો મર્મસ્પર્શી વિસ્તાર કરવાથી બન્યા હોય અને જેણે મહામાનવો પેદા કર્યા હોય. પ્રેમ મહાવિદ્યાલયે લાલબહાદુર શાસ્ત્રી, શ્રીકૃષ્ણ દાસ જાજૂ, શ્રીસંપૂજાનંદ જેવી વ્યક્તિઓ સમાજને આપી. કેશવ બલીરામ હેડગેવાર જેમણે શ્રી ગોલવલકર તથા ભાઉસાહેબ દેવરસ જેવા ત્યાગી તપસ્વી સમાજને આપ્યા ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર જેમના માધ્યમથી પદ્મજાત-દલિતોને ઊંચા લાવવાની એક ગૌરવયુક્ત ઘટના સમાજમાં બની. આ બધાના પુરાવા આપતા તેઓ કહેતા હતા કે જો એ બધાએ

પોતાનું બ્રાહ્મણત્વ વિકસાવ્યું ન હોત તો તેઓ બધા જે અંત સુધી કરી શક્યા તે શક્ય ન બનત.

આજની રાજનીતિની સમીક્ષા કરતા પૂજ્યવર કોઈ-કોઈવાર કટાક્ષની ભાષામાં તેમની સંજ્ઞા કસ્યલાવૃત્તિની આપે છે. કોઈ કોઈવાર તેઓ અમો બધાને ગોષ્ઠિઓમાં સંગઠનવૃત્તિ કેવી રીતે બની રહી શકે અને તે કેવી રીતે તૂટે છે તેની એક કથાનું સ્પષ્ટીકરણ કરતી વેળા તેઓ બોલતા હતા, “એક વ્યક્તિ સમુદ્ર કિનારે કરચલા એકઠા કરી રહ્યો હતો. કરચલાઓને તે વારંવાર જાળમાં ભરીને લાવતો અને એક ખાલી ટોપલીમાં નાખી દેતો. એક વ્યક્તિ દૂરીથી જોઈ રહ્યો હતો કે ઢાંક્યા સિવાય તો બધા નીકળીને અવાજ કરતા બહાર નીકળી જશે. તે તેની મદદે આશ્રી અને કહેવા લાગ્યો કે, “તેમને ઢાંકી દો, ક્યાંય તે નીકળીને બહાર જતા ન રહે.” કરચલાનો વેપારી બોલ્યો, “તમે નિશ્ચિત રહો, એ ક્યાંય પણ જઈ શકશે નહીં, તેમને હું સારી રીતે જાણું છું. વર્ષોથી તેનો જ ધંધો તો કરી રહ્યો છું.” તેની ઉત્કંઠાનું સમાધાન કરતા તેમને બતાવ્યું કે, “એક પણ કરચલો આ સમગ્ર સમૂહમાંથી જ્યારે નીકળવાનો પ્રયત્ન કરે છે તો ચાર કરચલા મળીને તેના પગ ખેંચી લે છે કે તે કેવી રીતે ઉપર જાય છે. જ્યારે બધાની આ મનોવૃત્તિ હોય તો કોઈ કેવી રીતે બહાર આવી શકે છે ? આથી તમે નિશ્ચિત રહો.”

વાર્તાનો સાર સમજાવતા પૂજ્યવર કહેતા કે આજની ક્રીચડથી ભરેલી રાજનીતિમાં આવા કરચલાઓનો સમુદાય છે. અમે એવા સમાજ નિર્માણની પરિકલ્પના કરી રહ્યા છીએ જેમાં શ્રેષ્ઠતાની કસોટી નિરાભિમાન અને વિનમ્રતા હોય નહીં કે કુટિલતા દાવપેચની કૂટનીતિ. આજની તોડ-ફોડની રાજનીતિના વિષયમાં તેઓ ઘણા સમય પહેલાં લખી ગયા હતા કે ધર્મતંત્રનું કામ સશક્ત અને સમર્થ પ્રજાતંત્રનું નિર્માણ લોકશિક્ષણના માધ્યમથી કરવાનું છે. જો વ્યક્તિ સુધરશે તો ચોક્કસ સમાજ અને તેના મૂર્ધન્ય નેતાઓ પણ સુધરશે, એટલા માટે એકને જ સુધારવો પડશે, તેને

તેમણે માનવનિર્માણ અભિયાન યુગનિર્માણ અભિયાન “મેનમેકિંગ ઓડીસી” નામ આપ્યું જે વ્યક્તિના અંદરના બ્રાહ્મણત્વના જાગરણના માધ્યમથી ચાલવાનું હતું.

તેઓ કેવા કાર્યકર્તાઓ ઈચ્છતા હતા અને આદર્શ સર્જનતંત્રનો એક સૈનિક કેવો હોવો જોઈએ તેનો એક નમૂનો પૂજ્યવરનો પરિપત્ર- “અધ્યાત્મ ક્ષેત્રની શ્રેષ્ઠતા વિનમ્રતા પર નિર્ભર” નામનો છે અને તેને ૧૯૮૦-૮૧ની સાલમાં સંબોધન રૂપે બધા કાર્યકર્તાઓને લખ્યો હતો. “સંવાધર્મની સાથે શાલીનતાનો સમન્વય રહેવો જોઈએ. લોકસેવકે નિસ્પૃહી તેમજ વિનમ્ર હોવું જોઈએ. તેમાં જ તેનું ગૌરવ અથાત્ ઉજ્જવળ ભવિષ્યની શક્યતા છે. જેઓ મોટાઈ મેળવવા, સાથીઓની તુલનામાં વધુ ચમક અને ઉછળકૂદનો પ્રયત્ન કરશે તેઓ ઊંઘા માથે પડશે અને પોતાના ઘાંતોને તોડશે.” “સંસ્થાઓ તૂટવાનું મુખ્ય કારણ પદકામના જ રહી છે.” યુગશિલ્પિઓએ સમય પારખી એના ભયથી બચવું જોઈએ. આપણામાંથી એક પણ વ્યક્તિ લોક પ્રશંસાયુક્ત મોટાઈનો મહત્ત્વાકાંક્ષી બનવો ન જોઈએ.” “યાદ રાખજો અધિક શ્રેષ્ઠ વ્યક્તિ અધિક વિનમ્ર હોય છે. ડાળિયો ફળોથી લદાઈ જવાથી આંબાનું વૃક્ષ ઘરતી તરફ નમી પડે છે. અકડે છે તો પાનખરના ઠૂંકા શાંતિકુંજના બધા કાર્યકર્તાઓને સફાઈ અને ચોકીદારનું કામ પોતાના હાથે કરવું પડે છે. અહીં કોઈ સંકાઈકામદાર નથી. નેતાગીરી માટે વિગ્રહપેદા કરવાના ક્ષેત્રો બીજા હોઈ શકે છે, પરંતુ સેવાધર્મમાં આ પ્રકારની કામનાનું થોડું પ્રદર્શન પણ અસહ્ય બને છે. સ્વંયસેવી સંગઠનોમાં પદવી મેળવવા માટે અને વિગ્રહ કરવાવાળાઓને સ્થાન મળતું નથી.” યુગશિલ્પી એક મહાન મિશનનું અંગ-અવયવ હોવાને લીધે જ સન્માન મેળવે છે અને શ્રેષ્ઠ વ્યક્તિત્વનું શ્રેય મેળવે છે. તેમને સાર્વજનિક પ્રયોગોમાં ‘હું’-‘હું’નો શબ્દનો ઉપયોગ ન કરતાં ‘અમે લોકો’ કહેવું જોઈએ. માન તો બધાના સહિયારા પ્રયત્નો દ્વારા મળે છે. આથી તેના દ્વારા કરવામાં આવતા પ્રયત્નોમાં બધાનો સહયોગ મેળવવો

જોઈએ. સાથીદારોને સ્નેહ, લાડપાન અને સહયોગ આપવામાં આપણે હંમેશા આગળ રહીએ.”

આ પારેપત્રના ઉપર જણાવેલું એક એક વાક્ય કોઈ પણ સંગઠન માટે ચાવીરૂપ છે. આજે જો જાતીય, સામાજિક, રાજનીતિક, ધાર્મિક સંગઠનો નિષ્ફળ જતા હોય તો તેના કારણે જ મહાભારતના વેદવ્યાસની ઉક્તિ, “બહવઃ યત્ર નેતાર, બહવઃ મનકાંક્ષિણઃ...સદલ અવસીદતિ.” આજે સામુહિક આત્મઘાતના રૂપમાં દેખાય છે તો તેનું મૂળ કારણ તે છે કે મોટાઈની કામનાએ બ્રાહ્મણ બીજને ખલાસ કરી દીધું છે જે ક્યારેક નેતાગીરી કરતું હતું. તે ચાણક્ય, સમર્થ રામદાસ તથા રામકૃષ્ણ પરમહંસ, શ્રી અરવિંદના પુનર્જીવિત સંસ્કરણના રૂપમાં આપણે આજે માર્ગદર્શન તંત્રના રૂપમાં ગાયત્રી પરિવારના અધિષ્ઠાતાને જોઈએ છીએ. ભલે આપણી વચ્ચે તેમનું સ્થૂલ શરીર ના હોય, તેમની સૂક્ષ્મસત્તા એટલી સક્રિયતાથી પરમ વંદનીય માતાજીના માધ્યમ દ્વારા આપણા વિરાટ સંગઠનને પોષણ આપતી, સાહિત્યરૂપી એક વિશાળ વ્યવસ્થા તેમના જીવનની જીવી ગયેલ એક અણમોલ ઘડીના રૂપમાં નજરે આવે છે.

જ્યારે આત્માના ઉત્કર્ષની અને અહમનું

બલિદાન કરી સમષ્ટિનું હિત માટેની સંવેદના જાગી જાય છે ત્યારે વ્યાપક બને છે. આવી વ્યક્તિ ભલે તે આદ્ય શંકરાચાર્ય હોય કે વિવેકાનંદ હોય, સંવેદના જાગવાથી યુપચાપ બેસી શકતા નથી. તેઓ વિશ્વસ્તરે સાંસ્કૃતિક નવીનીકરણની પ્રક્રિયાને સિદ્ધ કરવા આગળ વધે છે. જે પણ પોતાની હોય છે તેને વહોંચી દેવા માટે હંમેશા તેનું મન કહ્યું કરે છે. જેની અંદર મહારુદ્ર તાંડવ થઈ રહ્યું હોય તે પૃથ્વીનું સમગ્ર ઝેર પીધા વિના શાંતિથી કેવી રીતે બેસી શકે ? આવા સતત સંવેદનશીલ બેચેન વ્યક્તિ જ સંગઠક બની શકે છે. આવી જાગૃત સંવેદનાએ એક વિરાટ પ્રજ્ઞા પરિવારનું નિર્માણ કર્યું છે અને તેની ફેલાયેલી શાખાઓની છાયામાં આવનાર દિવસોમાં સમગ્ર વિશ્વે બેસવાનું છે. આ સંવેદના આપણા આરાધ્ય પૂજ્ય ગુરુદેવ અને પરમ વંદનીય માતાજીના માધ્યમ દ્વારા પેદા થઈ છે અને એક સુરક્ષિત તંત્ર વિકસાવીને સમર્પિત સ્વંયસેવકોની પ્રતિભાઓને સુનિયોજિત અને સુગઠિત રૂપે બધાની સમક્ષ રજૂ કરી છે. આ જ નિશ્ચિતરૂપે નવયુગનો આધાર સ્થાપિત કરશે, તેમાં કોઈપણ પ્રકારની શંકા નથી.

ભગવાનની પ્રાર્થના કરો. માંગણી નહીં. તમારી સ્થિતિ એવી નથી કે અછત અને કમજોરીને કારણે કોઈનું મોં જોવું પડે અને યાચના કરવા હાથ ફેલાવવો પડે.

પ્રાર્થના કરો કે તમારું સુતેલું આત્મબળ જાગૃત થવા માંડે. પ્રકાશનો દીપ જે હાજર છે તે માત્ર ટમટમે જ નહીં, પરંતુ રસ્તો બતાવવાની સ્થિતિમાં રહે. મારું આત્મબળ મને દગો ન દે. સમગ્રતામાં ન્યૂનતાનો ભ્રમ થવા ન દે.

જ્યારે પરીક્ષા લેવા અને શક્તિ નિખારવા માટે મુશ્કેલીઓનાં ટોળાં આવે ત્યારે મારી હિંમત જળવાઈ રહે અને ઝઝૂમવાનો ઉત્સાહ પણ. એવું લાગ્યા કરે કે આ ખરાબ દિવસો સારા દિવસોની પૂર્વ સૂચના આપવા માટે આવ્યા છે.

પ્રાર્થના કરો કે અમે હતાશ ન બનીએ. લડવાની તાકાતને પથ્થર પર ઘસીને ધારદાર બનાવતા રહીએ. યોદ્ધા બનવાની પ્રાર્થના કરવાની છે. ત્રિકુ બનવાની માંગણી નહીં. જ્યારે આપણું ત્રિકુક મન કાલાવાલા આજીજી કરે તો એને ઘુતકારી દેવાની પ્રાર્થના પણ ઈશ્વરને કરતા રહીએ.

વસંતપર્વ ૧૯૮૬ ઉપર આપેલું વિશિષ્ટ ઉદ્બોધન

ॐ ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ તત્સવિતુર્વરેણ્યં ભર્ગોદેવસ્ય ધીમહિ ધિયો યો નઃ પ્રચોદયાત્.

દેવિઓ, ભાઈઓ ! વસંત પર્વ ઉપર આપણને હંમેશાં નવો સંદેશો મળે છે. જે સત્તા સાથે અમારો ઘણો નજીકનો સંબંધ છે અને તેના આદેશથી અમારું સમગ્ર જીવન પ્રસાર થયું છે, જેને અમે આપમેળે જ સમર્પણ કર્યું છે, તે સમર્પણ વાળી શક્તિએ અમને એ વાયદો કર્યો હતો કે વસંત પંચમીના સમયે દર વર્ષે વર્ષનો એક કાર્યક્રમ મોકલ્યા કરીશું. તે સવારે અમને મળી ગયો છે. તમારામાંથી કોઈપણ માણસ વસંત પંચમીએ અહીં આવ્યા હશે, પણ તે ભાવાવેશનો સમય હતો. બે વર્ષ પછી અમે તમને મળ્યા છીએ તો ભાવાવેશની જ વાતો અમે તમને કહી અને તમારે શું કરવાનું છે અને અમારે શું કરવાનું છે, એ સંબંધે એક છાપેલી જાહેરાત વહેંચી. ખબર નથી કે તમે ધ્યાન આપ્યું કે નહીં. ગુરુજીનો સાક્ષાત્કાર થઈ ગયો-દર્શન કરી લીધા, ઘણું થઈ ગયું.

થોડા દિવસ પહેલાં એક અફવા ફેલાવાઈ હતી ગુરુજી બીમાર પડ્યા છે. તે લોકોને એ બતાવવા કે મારા શરીરમાં કશી બીમારી નથી અને ક્યારેય કોઈ ખરાબી થશે પણ નહીં. જો અમારું મૃત્યુ થશે તો તમારે સમજવું કે ગુરુજીની ટ્રાન્સફર થઈ છે. કોઈ મહત્ત્વના કામે તેમને મોકલવામાં આવ્યા છે અને જે કામ અત્યારે અમે સ્થૂળ શરીર દ્વારા કરીએ છીએ તેના કરતાં સો ગણું વધારે કામ કરી રહ્યા હોઈશું, કારણ કે શરીરનું બંધન જ એવું છે કે અમને વધારે દૂર સુધી ચાલવા નથી દેતું. એટલા માટે જે કામ અત્યારે અમે આ શરીરથી નથી કરી શકતા તેની જો જરૂર જણાશે (ગુરુજીને જરૂર પડી તો) સ્થૂળ શરીરમાંથી સૂક્ષ્મ શરીરમાં બદલાઈ જવા માટે ભલે અમે આવું કશુંક કરીએ છીએ, પરંતુ અત્યારે હાલ આવી કોઈ યોજના નથી. ન તો અમે એમ બીમાર છીએ અને ન તો અમને કોઈ કષ્ટ છે અને ન તો એવી કોઈ વાત છે. અમે સારી રીતે અમારી આ સાધના-ઉપાસના કરી રહ્યા છીએ. અમને સૂક્ષ્મીકરણ

માટે કહેવામાં આવ્યું હતું અને તે સાધનામાં અમે લગનથી લાગેલા છીએ. આ બાબતે એટલું જ કહેવાનું બાકી છે કે અમારા વિશે તમારે કોઈ ચિંતા કરવાની જરૂર નથી. તમો શું કરશો ? બાળકો મા-બાપની ચિંતા કેમ નહીં કરે કે પિતાજીનું આ કામ કેવી રીતે થકે ? તે કામ કેવી રીતે થશે ? પિતાજીનો ઉપકાર કેમ કરીને ચુકવાશે ? બાળકોને શી ખબર ? પિતાને જ આનું ધ્યાન રાખવું પડે છે કે જો અમે ના રહ્યા અથવા આગળ જઈને બાળકો મોટા થશે તો તેમને ખવડાવવા-પીવડાવવાની શી વ્યવસ્થા કરવી પડશે ? તેમને રહેવા માટે મકાનની, તેમના લગ્ન-વિવાહની શી વ્યવસ્થા કરવી પડશે ? તેમના કામ ધંધાની શી વ્યવસ્થા કરવી પડશે ? આ ચિંતા કરવી એ મોટાઓનું કામ છે. અમે મોટા છીએ. તમારાથી ઉંમરમાં પણ મોટા છીએ. વિદ્યામાં પણ મોટા છીએ, જ્ઞાનમાં પણ મોટા છીએ, તપમાં પણ મોટા છીએ, ભાવનાઓમાં પણ મોટા છીએ. અમે મોટા છીએ તો એ અમારું કામ છે કે તમારા બધા લોકોનું ધ્યાન રાખીએ.

ગયા વર્ષે જ્યારે વસંત પંચમીનો ઉત્સવ થયો હતો ત્યારે અમે ખૂબ જ વાતો કહી હતી, પરંતુ તેમાંથી મુખ્ય રૂપે ધ્યાન આપવા યોગ્ય બે ખાસ વાતો હતી. એક વાત એ કે- આ યુગસંધિનો સમય છે. જેમાં સને ૨૦૦૦ આવવામાં હજુ પંદર વર્ષ બાકી છે. આ ખરાબ સમય હજુ પૂરો થયો નથી. પહેલાં બધા સમજતા હતા કે તે સમય પૂરો થઈ ગયો, પણ હજુ તો પ્રકૃતિનો પ્રકોપ પૂરો થયો નથી અને ન હાનિ કે બીમારી. હાનિ-બીમારી એવા ચક્કર છે કે એક દિવસમાં એક-એક ગામમા ૨૨-૨૩ બાળકો મરી જાય છે. ક્યારેક ક્યારેક ચારપગવાળા પશુઓમાં એવી બીમારી ફેલાય છે કે તે બધા જ મરણ શરણ થઈ જાય છે. ક્યારેક-ક્યારેક ભૂકંપ આવી જાય છે. કોઈકવાર તો હિન્દુસ્તાનમાં એવા

તોફાનો થયા છે કે લાખો માણસોને બરબાદ કરી નાંખ્યા. આ રીતે એવી ચીજો પેદા થઈ જાય છે અને ના જાણે તે ક્યાંથી આવી જાય છે. પ્રકૃતિ આપણાથી નારાજ થઈ ગઈ છે. માણસોની ચાલચલગત જોઈને પ્રકૃતિએ નારાજ થઈને પોતાનો બદલો ચૂકવવાનો નિર્ણય કર્યો છે અને તે ખરેખર બદલો જ ચુકાવી રહી છે અને પરેશાની ઊભી કરી રહી છે.

એક વાત અમે એ કહી અને તમને બધાને સાવધાન કર્યા હતા કે તમે લોકો સાવધાન રહેજો, તો કેમ સાહેબ ! અમારા સાવધાન રહેવાથી શું થઈ જશે. માની લો કે એવી બીમારી આવી જાય, મુશ્કેલી આવે, પૂર આવે, કોઈ એવો ઉપદ્રવ પેદા થઈ જાય તો આપણે શું કરશું ? એટલા માટે અમે કહ્યું હતું કે હજુ અમે તમારાથી અલગ થયા નથી. હજુ અમે તમારી સાથે એમને એમ જોડાયેલા છીએ. અમારી શક્તિના બે ભાગ અવશ્ય થયા છે. અત્યાર સુધી જે શક્તિ મર્યાદિત હતી અને ગાયત્રી પરિવારની શાખાઓમાં જ ભરાતી જતી હતી, સંગઠન કરવા અથવા આયોજન કરવા અથવા સંમેલન બોલાવવામાં-શિબિરનું આયોજન કરવામાં ખર્ચાઈ જતી હતી, હવે બે વર્ષની સૂક્ષ્મીકૃત સાધનામાં અમારી શક્તિને એવી રીતે વિકસિત કરી છે કે પચાસ ટકા શક્તિથી અમારી પાસે જે થોડા ૨૪ લાખ વ્યક્તિ છે તેમની સુરક્ષા અમે કરીશું. પચાસ ટકા શક્તિ અમે સુરક્ષામાં લગાવીશું. તમારી હાનિ-બીમારીમાં, નુકસાનમાં, દુઃખમાં, મુસીબતમાં, હેરાનગતિમાં, અમારી અડધી શક્તિ બરોબર કામ કરતી રહેશે. તેમાં તમો પણ ખામી નહીં જુઓ, ભલે તમે કેવીય મુસીબતમાં ન ફસાઈ ગયા હોવ અને બીજા લોકોથી તમો દરેક પ્રકારે નફામાં-ફાયદામાં રહેશો-એ અમારો વાયદો છે અને અમારે તમને આ કહેવું છે. એક બીજી વાત અમે તમને એ કહી હતી કે હવે તમારે વારંવાર હરિદ્વાર આવવાની અને વારંવાર અમને મળવાની જરૂર નથી. એનો ખૂબજ સીધો અને સરળ રસ્તો અમે કાઢી લીધો છે. તે એ છે કે અમને મળવાની જરૂર હોય તો દસ વખત લાંબા પ્રાણાયામ કરજો અને પ્રાણાયામ કર્યા પછી માથા ઉપર ડાબો હાથ ફેરવજો. હાથ ફેરવ્યા પછી

જોજો કે જે કંઈ પણ વિચાર તમારા મનમાં હતા, તે બધા જ બહાર નીકળી ગયા અને અમારા વિચારોની અંદર આવવા લાગ્યા. તે વખતે જે વિચાર આવે તેને માની લેજો કે આ ગુરુજીના વિચારો છે, ગુરુજીની વાત છે. આ રવિવારે કરવું જોઈએ. થઈ શકે તો દરરોજ કરવું જોઈએ.

એક વાત અમે એ કહી હતી કે તમારી દેખભાળની, તમારી સુખ-શાંતિની, તમને આગળ ધપાવવાની, ઉપર ઉઠાવવાની, તમારા દુઃખ દર્દને હળવા કરવાની જવાબદારી અમારી છે. તમોને કોઈ મુસીબત હોય પરેશાનીની વાત હોય તો માતાજીને કહી દેજો અથવા અહીં જે કોઈ હોય. અમે સાત સભ્યોની કમિટી બનાવી છે. ટ્રસ્ટી બનાવ્યા છે. એ એવા છે જે પોતાના ઘેરથી પોતાનો ખર્ચો લાવે છે, ઉચી યોગ્યતાવાળા છે. અહીંના કામોને ખૂબ જ ઈમાનદારી અને જવાબદારીપૂર્વક સંભાળે છે અને એમને વિશ્વાસ થઈ ગયો છે કે આ માણસો હમેશાં અમારી જવાબદારીઓ સંભાળતા રહેશે. તેમને સોંપી દીધું છે કે જે કોઈ પણ અહીં આવે અને તેમના હાથે લખીને આપી દે તે અમારા સુધી પહોંચી જશે અને અમે તમારા કામ કરી દઈશું. આ અમે તમને વાયદો કરીએ છીએ, વચન આપીએ છીએ. અમે તમારા માટે અમારા માણસો-અમારા પ્રતિનિધિ નિયુક્ત કર્યા છે જે તમને સંબંધિત બાબતોને સારી રીતે સમજાવી શકે. જે બાબતો તમારા બાળ-બચ્ચાં સંબંધે છે, તમારા સુખ અને દુઃખ સંબંધે છે તે વિશે અમારો વાયદો છે જે જવાબદારી છે, તે બાબતો આ માણસો તમને સારી રીતે સમજાવી દેશે. અમારા આ પ્રતિનિધિઓને અમે તમારી સેવામાં મોકલી રહ્યા છીએ.

એક ખૂબજ મોટું કામ અમે કર્યું છે અને તે છે યજ્ઞીય પરંપરાનું પુનર્જીવન. આમ તો આખીય જીવન સુધી અમે ઘણા જ કામ કર્યા છે. અમારું જીવન મોટું છે. અમારા ઉપર ઘણી મોટી જવાબદારીઓ નાખવામાં આવી છે. મગજ તો અમારું મોટું છે જ પરંતુ અમારું કાળજી ખૂબજ મોટું છે. કાળજી એવું મોટું છે કે કાં તો આવડું કોઈ હાથીનું હશે કે કોઈ વ્હેલ માછલીનું હશે. તેના કરતાં હલકું કાળજી નહીં જ હોય. અમને વજનદાર કામ

સોંપાયાં છે. હાથી ઉપર જ્યારે વજન નાખવામાં આવે છે ત્યારે ભારે વજન રાખવામાં આવે છે. વાઘને છલાંગ મારવી પડે છે તો મોટી છલાંગ મારે છે. એટલા માટે અમારા ખભા ઉપર મોટા કામો નંખાયા છે. આ જે દિવસો યુગસંધિના દિવસો છે, તેમાંથી અનેક કામ પૂરા કરવા માટે અમને સોંપવામાં આવ્યા છે અને તે સોંપાયેલા કામોને શું અમે એકલા પુરા કરી શકીશું ? એ કહેવું થોડું મુશ્કેલ છે, કારણ કે જ્યારે રામચંદ્રજીએ રાવણને માર્યો હતો ત્યારે તેમણે એકલાએ માર્યો હોય તેવી વાત ક્યાં હતી. તેમની સાથે હતા નલ-નીલ, જાબુંવાન, હનુમાન હતા, અંગદ હતા અને કેટલાય રીંછ, વાનરો હતા. બધાંએ મળી માર્યો હતો. આ રીતે બધાએ મળીને અમારે એક અનુષ્ઠાન કરવાનું છે જેમ કે પહેલાં જે દિવસે બ્રહ્માજીએ ધરતી બનાવી હતી. તે વખતથી ન તો ક્યારેય બન્યું છે અને ન તો બનશે.

અમારો એક સંકલ્પ એ છે કે એક લાખ યજ્ઞ કરવા. એક લાખ ગાયત્રી યજ્ઞ ક્યાં થશે ? અમારી ઈચ્છા છે કે એક લાખ જુદી જુદી જગ્યાએ યજ્ઞ કરીએ જેથી દરેક ગામનું વાતાવરણ, દરેક ગામનું રક્ષણ, દરેક ગામમાં અમારો અને અમારા ગુરુદેવનો પ્રાણ આ યજ્ઞ મારફતે પહોંચી શકે. યજ્ઞ એક માધ્યમ છે. જે રીતે લાઉડ સ્પીકર અમારા અવાજને પકડીને તેને બહાર ફેલાવવાનું માધ્યમ છે કે જે અમારા અવાજને પકડી રહ્યું છે, અમારા ગુરુદેવના અવાજને પકડી રહ્યું છે, ગાયત્રી માતાનો અવાજ પકડી રહ્યું છે. તો ગુરુજી આજે તો પૈસાની તંગી છે. દુષ્કાળ પડ્યો છે, તોફાન આવી ગયું છે, યજ્ઞ કેવી રીતે થશે ? બેટા, અમે એ હિસાબે આ યજ્ઞો નથી રાખ્યા, જે યજ્ઞ રાખ્યા છે તે એવા છે કે વધારેમાં વધારે જગ્યાએ થાય અને તેમાં ગરીબમાં ગરીબ માણસ પણ ભાગ લઈ શકે. આ યજ્ઞો ભીલ જ્ઞાતીમાં પણ થાય, અદ્યૂતોથી પણ થાય. બધી જ જગ્યાએ થાય. આ યજ્ઞમાં એ બાબત રાખી છે કે ગોળ જે બધાના ઘરમાં હોય છે, તે ગોળમાં થોડુંક ઘી મેળવી તેમાંથી બોર જેવડી નાની-નાની ગોળીઓ બનાવી લો. અમે અહીંથી અભિમંત્રિત કરેલી જે હવન

સામગ્રી મોકલીશું તેને તે બધાની ઉપર જેટલી પણ ગોળની ગોળીઓ બનાવી છે તેની ઉપર રાખી દો અને તેનાથી હવન કરી લો. ગુરુજી વેદીઓ કોણ બનાવશે ? અમને તો બનાવતા નથી આવડતું. જમીન ઉપર ચોરસ વેદીઓ બનશે અને તેની ઉપર હવન થશે. યજ્ઞશાળાનો બધો જ સામાન અમે અમારી જીપ ગાડીઓમાં રાખીને મોકલીશું, તમારે કશું જ કરવાનું નથી. ગોળ અને ઘી બન્ને મળીને એક રૂપિયો ખર્ચ થશે અને તેનાથી યજ્ઞ પૂરો થઈ જશે. આમાં ગરીબ પણ એક રૂપિયાનો ખર્ચો કરી શકે છે. તે માટે તમો એ પણ કહી શકો છો કે પાંચ કૂડી, નવ કૂડી, એકાવન કૂડી યજ્ઞની જગ્યાએ એક કૂડી યજ્ઞથી કામ ચલાવી શકો છો. તેમાં એ પણ થઈ શકે કે તમો પાંચ કન્યાઓને પીળા કપડા પહેરાવી મોકલી દો. તે પાંચ કન્યાઓ તમારા પ્રતિનિધિ સ્વરૂપે, પાંચ દેવી સ્વરૂપે, ગાયત્રીના પાંચ. મુખ સ્વરૂપે બેસી જશે અને તે જ હવન કરી દેશે. આ નાનકડો હવન છે. આમાં તમારે કોઈ સામાન એકઠું કરવાનો નથી, ફક્ત ગોળનો એક ટૂકડો અને થોડુંક ઘી લાવો જેનાથી બોર જેવડી ગોળીઓ બની જશે અને તેનાથી હવન થઈ જશે. એમાં એક રૂપિયાનો ખર્ચ થશે. આ રીતે અમે એક લાખ જગ્યાએ યજ્ઞ કરીશું અને આ યજ્ઞ આપે કરાવવાના છે.

એટલા માટે તમારે પાંચ નવી જગ્યાઓ બનાવવાની છે. તમને અમે પાંચ-પાંચ ગામના સરપંચ બનાવી રહ્યા છીએ. પાંચ-પાંચ ગામ સોંપી રહ્યા છીએ. તમો એક જ જગ્યાએ નહીં રહો, પરંતુ પાંચ જગ્યાએ કામ કરશો. આ મિશનને પાંચ જગ્યાએ ફેલાવવાનો પ્રયત્ન કરશો તમારા નજીકના જે ગામ છે, નગર છે તેમાં એક-એક મિશનની શાખા સ્થાપિત કરો. શાખા સ્થાપવામાં અમારા બે કામ તો પહેલાંથી જ ચાલી રહ્યા હતા. એક તો એ કે એક માળા ગાયત્રીનો જપ બધાંયે કરવો જોઈએ. ગાયત્રી ચાલીસાનો પાઠ અને એક માળાનો ગાયત્રી જાપ- આ બંને, કામ તો અમે પહેલાંથી જ તમને સોંપ્યા હતા. હવે આ નવી વસંત પંચમીથી બે બીજા કામ સોંપવા માંગીએ છીએ. પહેલું એ કે તમારે

નવી નવી જગ્યાએ પાંચ યજ્ઞ કરાવવાના છે. અમારે નવી જગ્યાઓની જરૂર છે. આ વખતે અમે એકાવન કુંડ કે સો કુંડી યજ્ઞો કરાવવાની સ્પષ્ટ મનાઈ ફરમાવી છે અને કહ્યું છે કે અત્યારે ફક્ત એક કુંડનો યજ્ઞ થશે. તેનાથી અમારો સંતોષ થશે. સો કુંડી યજ્ઞોથી પણ મોટા યજ્ઞોની જરૂરીયાત હમણાં નહીં, પછીથી પણ ત્યારે અમે કહી દઈશું. આનાથી ના તો ઉદ્દેશ્ય પૂરો થશે, ન તો લક્ષ્ય પૂરું થશે અને ના તો એક લાખની સંખ્યા પૂરી થશે. એટલા માટે જે કોઈ માણસો અમારો અવાજ સાંભળી રહ્યા હોય તે બધા પોત-પોતાના બાજુના નજીકના ગામમાં જઈને જૂએ કે એક-એક કુંડના હવન ક્યાં ક્યાં થઈ શકે તેમ છે. આ થઈ વાત નંબર એક.

વાત નંબર બે એ છે કે તમારી પાસે પ્રચાર મંડળી હોવી જોઈએ. પ્રચાર મંડળી એટલે કે હવે અમે આ માટે સંગીતનું માધ્યમ બનાવ્યું છે. નારદજી પાસે પણ સંગીત હતું, શંકરજી પાસે પણ સંગીત હતું. બધાએ સંગીતના માધ્યમથી પ્રચાર કર્યો હતો. અમારે હજુ જે કંઈ વ્યાખ્યાન કરવાનું છે સંગીતના માધ્યમથી કરીશું. વ્યાખ્યાનોથી નહીં. ભાષણમાં વક્તાનો પ્રાણ કામ નથી કરતો, પરંતુ જે સંગીત અમારા બનાવેલા છે અમારા મિશન બનાવેલા છે અને દેવકન્યાઓએ ગાયા છે તે સંગીતથી એ પ્રભાવ પણ કે લોકોને હલાવી દેશે અને તેમના હૃદયના અંદરના ભાગોને સ્પર્શ કરશે. એ સંગીત અહીંથી જશે અને વ્યાખ્યાન પણ અમારું અહીંથી જશે. એકે એક યજ્ઞમાં અમે અમારો વિડીઓ બનાવીને મોકલીશું. વિડીઓ તેને કહે છે જે માણસની જેમજ અવાજ પણ સંભળાવે છે અને શરીર પણ દેખાડે છે. તે અમારું અને માતાજીનું મોઢું પણ બતાવશે અને અવાજ પણ સંભળાવશે અને દેવ કન્યાઓના ગીત પણ સંભળાવશે. કુંવારી કન્યાઓની વાણીમાં તેજસ્વીતા પણ હોય છે અને તેમાં પ્રભાવ પણ વધારે હોય છે. તેમની ટેપ પણ મોકલીશું અને અમારી તથા માતાજીની ટેપ પણ મોકલીશું- જ્યાં, કોઈ પણ જગ્યાએ તમો એક કુંડી યજ્ઞ કરશો. સામાન્ય રીતે અમે એ આશા રાખી છે કે તમો પાંચ

કુંડનો હવન કરશો પાંચ નવી જગ્યાએ. દરેક જવાબદાર વ્યક્તિ જેને અમે શક્તિપીઠ કહ્યા છે, સમર્થ શાખાઓ કહી છે, ઉપશાખા અને સ્વાધ્યાય મંડળ કહ્યા છે તેમાંનો દરેક માણસ જે અમારો પ્રજ્ઞા પુત્ર છે, જે અમારો નજીકનો છે, અમને ચાહે છે તો સો નવા ગામોમાં અમને બેસાડી દે. હજારો ગામ એવા છે જે અમે જોયા નથી. હિન્દુસ્તાનમાં સાત લાખ ગામ છે જે હજુ અમે જોયા નથી. અમે શહેરોમાં ગયા છીએ, મોટા કસ્બાઓમાં ગયા છીએ, પણ ગામોમાં તો ગયા જ નથી. આ વખતે અમારી ઈચ્છા ગામોમાં જવાની છે. આ વ્યવસ્થા તમો કરો. અત્યારે અમે જે અમારા માણસો તમારી પાસે મોકલી રહ્યા છીએ, ફક્ત એ કામ માટે કે તમો મળીને એવી રીતનો સંકલ્પ લો અને બધા હળીમળીને કામ કરો. એક લાખ કુંડનો એક લાખ વેદીઓનો હવન આપણે કરવાનો છે જેનાથી અમારું વ્યાખ્યાન પણ થશે, માતાજીનું વ્યાખ્યાન પણ થશે અને અમારા ગુરુજીનું રક્ષણ પણ થશે અને ખર્ચ કેટલો એક રૂપિયો. આ રીતે વ્યાપક સ્તરે આયોજન કરવાની અમારી ઈચ્છા છે. માટે તમો પણ મનથી પ્રયત્ન કરો.

આ વર્ષ સમયદાનનું વર્ષ છે. અમે તમારી પાસે સમયદાન માંગ્યું છે. લોકોએ કહ્યું હતું કે અમે ગુરુજીની હીરક જ્યંતી મનાવીશું, તો તમો શું કરશો આ હીરક જ્યંતીમાં, હવન કરશો, સરઘસ કાઢશો ? નહીં જે અમે કહીએ તે કરો અને અમારું કહેવું એ છે કે એક ગામમાં એક યજ્ઞ થાય, એક કુંડનો, કે પાંચ કુંડનો થાય અને તેમાં પાંચ કન્યાઓ બેસે અને તેમાં અમારો વિડીઓ દેખાડવામાં આવે. આ રીતે એક કામ તો અમારું આ છે- એક લાખ યજ્ઞોને પૂરા કરવાનું, અમારો આ સંકલ્પ અધુરો રહી ન જાય. આમ તો અમારા સંકલ્પો અધુરા રહ્યા જ નથી. ચાર વેદોનું ભાષ્ય કરવાનો સંકલ્પ અધુરો રહ્યો નથી, હજાર કુંડી યજ્ઞનો સંકલ્પ પણ અધુરો નથી રહ્યો, આ સંકલ્પો અધુરા રહ્યા નથી જ્યારે અમે ત્યાં હતા, પણ આ સમયે અમો નથી. આ સમય અમારી જગ્યાએ તમો છો, ત્યારે પાંચ યજ્ઞોની જવાબદારી

પણ તમો સંભાળો અને તે યજ્ઞોને તમારા નજીકના ગામોમાં કરો. ત્યાં શાખા સ્થાપિત કરો જેથી આપણી શાખાઓ જેટલી છે તેના કરતાં પાંચગણી વધારે વધી જશે. અત્યારે ૨૪૦૦ શાખાઓ છે. તેને પાંચ ગણી કરી દો તો એક લાખ કરતાં વધારે થઈ જશે. ઓછામાં ઓછા એક લાખ જગ્યાએ આ પ્રકારના ગાયત્રી પરિવારનો પ્રચાર કરવા માટે શાખાઓ સ્થાપિત કરવા માટે અમારી ઈચ્છા છે અને એટલા માટે તમો અમારા આ કામમાં મદદ કરો.

નંબર બે - આને માટે પ્રચારક મંડળીઓની જરૂર પડશે જેથી તમો દરેક ઘરમાં જઈને અમારો સંદેશો સંભળાવી શકો. આને માટે તમારે તમારો તથા દરેક પ્રજ્ઞા પુત્રનો પરિવારના દરેક સભ્યોનો જન્મ દિવસ મનાવવો પડશે. જન્મ દિવસ મનાવવામાં ફક્ત એક કૂડી હવન કરી લેવાથી કામ ચાલશે નહીં, પરંતુ થોડા ઘડાકા પણ થવા જોઈએ. આ માટે સંગીત પ્રચારકોની જરૂર પડશે. સંગીત પ્રચારકો માટે તમોએ એ કરવાનું છે કે અહીં શાંતિકુંજમાં જે યુગશિલ્પી સત્ર ચાલે છે તેમાં એક માણસ તમો મોકલી દો જે અહીંથી શિક્ષણ મેળવીને ગયા પછી ત્યાંના લોકોને પ્રવચન કરવું હવન કરવાનું શિક્ષણ, સંગીત શિક્ષણ આપવું પડશે. પહેલા પણ યુગશિલ્પી સત્રમાં લોકો આવી ગયા છે પણ ત્યારે સંગીત ઉપર આટલું જોર આપ્યું ન હતું હવે નવા શિક્ષણમાં અમારી નજર સંગીત ઉપર છે. મધ્યકાળમાં જેટલા પણ સંતો થઈ ગયા તેમણે સંગીત દ્વારા પોતાનો પ્રચાર કર્યો છે. કબીરે પોતાનો પ્રચાર સંગીત દ્વારા કર્યો હતો. મીરાંબાઈ, ચૈતન્ય મહાપ્રભુ વગેરેએ સંગીતના પ્રચારથી પોતાનું કામ કર્યું હતું. મધ્યકાળના બધા સંતોએ વાણીના વ્યાખ્યાન દ્વારા નહીં પરંતુ સંગીત દ્વારા પ્રચાર કર્યો હતો. તો તમારે ત્યાં પણ એવી મંડળી એવી હોવી જોઈએ જે અહીંથી સંગીત શીખી જાય. તેનું નામ અમે વક્તા વિશ્વવિદ્યાલય રાખ્યું છે. સંગીત અને યજ્ઞ કરાવવાનું અમે શીખવીશું તેના માટે તમે લોકો તમારે ત્યાંથી એક-એક માણસ એવો મોકલો જે જીવંત હોય, જેનામાં જીવ હોય, જેને અમે તમારા વિસ્તારનો

શિક્ષક બનાવીને મોકલી શકીએ. મંડળી તમારે તૈયાર કરવાની છે, પ્રચાર તમારે કરવાનો છે, મિશનના વિચાર તમારે ફેલાવવાના છે. તે માટે ગામમાં જન્મદિવસ વખતે તથા તહેવારો વખતે મીટિંગ બોલાવી લો. કામના માણસોને બોલાવો. આ વખતે જે પણ યજ્ઞ થશે તેમાં અમે એ વ્યવસ્થા કરી છે કે અહીંસોથી વધારે માણસો ન આવે. કારણ કે અમે જે વિડીઓ મોકલીશું તેમાં બસોથી અહીંસો માણસો જ આવી શકશે.

એક બીજી વાત એ કરવાની કે હવે અમારી વિશ્વવિદ્યાલય શરૂ થવાની છે. એમાં અમે એક લાખ વ્યક્તિઓને ભણાવવાના છીએ. પરંતુ અમારા આ મિશન માટે દરેક વ્યક્તિને શાંતિકુંજ આવવું મુશ્કેલ તો છે. તેથી તે એક નવો કેળવણી પામેલ શિક્ષક જે અહીંથી જશે તે પોતાના સ્થાનિક લોકોને બોલાવીને તે જ શિક્ષણ આપશે જે અમે અહીં યુગશિલ્પી સત્રમાં બોલાવીને આપીએ છીએ. આ રીતે દેશભરમાં જેટલી પણ શાખાઓ છે, જો તેમાંથી દસ દસ માણસો પણ આવી જાય તો એક લાખ માણસો થઈ જાય છે. આ રીતે અત્યાર સુધી જેટલા પણ વિશ્વવિદ્યાલય ચાલ્યા છે તેમાંના કોઈમાં પણ એક લાખ વિદ્યાર્થી ન હતા. ના તો કોઈ આંદોલનમાં એક લાખ વ્યક્તિ ભેગા થયા હતા. ફરી ફરીને ત્યાં ચાલ્યા જતા હતા એટલે તેમના નામ અને સંખ્યા વધી જતી હતી પરંતુ લાખ માણસો ક્યારેય થયા નથી. અમારી ઈચ્છા છે કે એક લાખ માણસોને અમે ભણાવીએ જેમ કે અમને ગુરુજીએ ભણાવ્યા હતા. ગુરુજીના હાથનું પ્રમાણપત્ર અમારી પાસે છે. જે કોઈ માણસો અહીં યુગશિલ્પી સત્રમાં આવશે તેમને અમે પ્રમાણપત્ર આપીશું કે તમને શિક્ષક તરીકે નિયુક્ત કર્યા છે. આ રીતે એક લાખ શિક્ષકોની નિમણૂક કરવાનો અમારો સંકલ્પ છે. તમે લોકો આ બે કામમાં અમને મદદ કરશો. અત્યારે શાંતિકુંજથી અમે અમારા માણસો એટલા માટે મોકલી રહ્યા છીએ કે જે કોઈ જીવંત માણસ છે, પ્રાણવાન માણસ છે તે એ વાતનો સંકલ્પ કરે કે હીરક જ્યંતી વર્ષમાં કે આ કામ તો અમે કરીશું જ. તમે જે કોઈ કામ કરો, તે માટે પાણી લઈને સંકલ્પ કરી લો, તે સંકલ્પ અમારી પાસે આવી જશે અને ત્યારે સમાધાન થશે.

બે-ત્રણ કામ બીજા છે જે તમારે કરવાના છે. હરિયાળી સાચવવા માટે કેટલાક વૃક્ષ પણ લગાવવા જોઈએ. જડી-બુટ્ટી ઔષધાલય આપણે ત્યાં છે. અમે ઈચ્છીએ છીએ કે તે પણ તમારે ત્યાં થાય. અત્યારે જે હવન સામગ્રી બહારથી મંગાવીએ છીએ, તેના ઝડ-છોડ તમો તમારા ખેતરોમાં જાતે પેદા કરી લો અને તેને જ ખાંડી-દળીને પ્રયોગમાં લો. આવી પ્રકારના અનેક કામ છે જે તમો કરી શકો છો. તમારી પાસે રૂમ હોય તો નાના બાળકોની શાળા ચલાવી શકો છો. જગ્યા ન હોય તો તમે ભારેથી પણ લઈ લો. કોઈની પાસેથી એક રૂમ માગી લો અને કહી દો કે જેટલા સમય સુધી અમારી કામમાં આવશે તેટલા સમય સુધી મિશનનો છે, બાકી બધો સમય તમારો છે, તમે ઈચ્છો તેવો ઉપયોગ કરો, કે પછી કોઈ ધર્મશાળામાં એક રૂમ લઈ લો. કોઈ મંદિર તૂટેલું-ફૂટેલું હોય તો તેનું સમારકામ કરાવી લો તો તેનો જીજ્ઞાસુ પણ થઈ જશે. અત્યાર સુધી ૨૪૦૦ શક્તિપીઠો બનાવાઈ છે. જેમાંથી કોઈ-કોઈમાં લાખો રૂપિયા ખર્ચાયા છે. તે છે તો ખરા પણ તેને તેમની જગ્યાએ રહેવા દો. હવે થોડી એવી નવી શક્તિપીઠો પણ થઈ શકે છે જે છાપરાથી ઢંકાયેલ હોય, જેને દરવર્ષે નવી રીતે બદલવામાં આવે. કેટલીક એવી પણ શક્તિપીઠો હોઈ શકે છે જે નળીયાથી ઢાંકેલ હોય, જેને વરસાદમાં સારી કરી લેવામાં આવે અને તેમાં જ કામ ચલાવી લેવામાં આવે. જ્યારે જરૂર હોય ત્યારે તેમાં બાળકોના સંસ્કાર કરી લઈએ, જન્મદિવસ મનાવી લઈએ, તેમાં આપણી પાઠશાળા ચલાવીએ અથવા કોઈની પાસે એક ઓરડો માગી લઈએ, તે માટે અમે તમને વિશ્વાસ કરાવીએ છીએ કે સારા ઉદ્દેશ્યો માટે તે તમને મળી જ જશે.

આ બધા કામો માટે અમે અમારા કાર્યકરો મોકલી રહ્યા છીએ કે તમો બધા ત્યાં ભેગા થઈએ વિચાર કરો કે ગુરુજીએ નવા વર્ષ માટે જે સંકલ્પો લીધા છે તે સંકલ્પોમાં કેટલાય ઉદ્દેશ્યો છે. તેમાંથી એક તો એ છે કે અત્યારના દિવસોમાં જે વાતાવરણ છે તેમાં પ્રલય થવા જેવી દુર્ઘટનાઓ પણ સંભવી શકે છે. બીજું એ કે આ વીસ વર્ષોમાં તમે લોકો કોઈ મુસીબતમાં ફસાઈ શકો છો. તમને તો દેખાતી નથી પરંતુ મને દેખાઈ રહ્યું છે કે તમો કોઈ કેસમાં

ફસાઈ શકો છો કે કોઈ બીજી બાબત હોઈ શકે છે. કોઈ દુષ્કાળના સંક્રાંતિમાં આવી શકે છે કે કોઈ બીજી મુશ્કેલી ઉઠવી શકે છે, જેને જોવાનું કામ અમારું છે અને એટલે જ અમે આ આયોજન કરી રહ્યા છીએ. આ આયોજન અમે એટલા માટે પણ કરી રહ્યા છીએ કે આખા સંસારમાં જે દુર્ઘટનાઓ થઈ રહી છે ભલે તે ઈરાન-ઈરાકનું યુદ્ધ હોય, ફિલિપાઈન્સ અને ઈઝરાયેલનું યુદ્ધ હોય, કે અમેરિકાની 'નક્ષત્ર યુદ્ધ યોજના' હોય કે પરમાણુ યુદ્ધની વિભિષિકાઓ. અમે પચાસ ટકા અમારી શક્તિ આવા કામો માટે સુરક્ષિત રાખી છે કે જેનાથી આ વાતાવરણને શુદ્ધ કરવામાં અને જે માણસો આવા પ્રકારની વાતો કરવા તૈયાર થયા છે અને જેમણે અરબો ડોલર ખર્ચ કરીને તે સાધન બનાવ્યા છે તેમને વાપરતા રોકવાની સગવડ પણ કરીશું. અમારી શક્તિ વધારવા માટે, જગતમાં શાંતિ સ્થાપવા માટે અને તમારી વ્યક્તિગત સમસ્યાઓ માટે આ ત્રણેય ઉદ્દેશ્યો માટે આ કાર્યક્રમો અમે બનાવ્યા છે. અમે આશા રાખીએ છીએ કે તમો બધા મળીને સંકલ્પ લેશો કે આ ગુરુજીનું કામ તો અમે કરી જ દઈશું.

મિત્રો ! અમે ઈચ્છીએ કે જે વજનદાર કામ અમારા ગુરુજીએ અમારી જવાબદારીમાં સોંપ્યું છે તે વજનદાર કામ પૂરું કરવા માટે અમે સમર્થ થઈ શકીએ સમર્થ બનવા માટે "બેકિંગ શક્તિ" પણ હોવી જોઈએ અને તે 'બેકિંગ શક્તિ' તમે હશો. અમારી પીઠ પાછળ રહેવાવાળી શક્તિ તમે હશો. એટલા માટે આ વર્ષે સોંપેલા જે કામ છે, તેને તમો કેટલી હદ સુધી પૂરા કરી શકશો અને કેટલી હદ સુધી પૂરા નહીં કરી શકો એ ધ્યાન રાખવાનું છે. અમે દર વર્ષે વસંતપંચમીએ સંકલ્પો લીધા છે. આ વખતે અમે તમારી પાસે સંકલ્પ કરાવવા માંગીએ છીએ કે તમો શું કરશો અને આગળના વર્ષે તમારો કયો કાર્યક્રમ હશે. બસ, આ જ અમારો ઉદ્દેશ્ય હતો તેના માટે અમે તમોને બોલાવ્યા હતા. હવે જે યજ્ઞ થશે તેમાં તમો લોકો ભેગા થઈને સામુદાયિક સ્વરૂપે સંકલ્પ લેશો એવી આશા અને અપેક્ષા કરી રહ્યા છીએ. બસ, તમો બધાને એજ કહેવાનું હતું.

ૐ શાંતિ:

महाकालका संकेत (काव्य)

भरी रही जो लूमि सद्य से स्वस्थ सुगंधित कूलोंसे,
उस धरती को यहाँ न भरणे देंगे कभी अबूलों से.

यहाँ संत-ऋषियों का ज्वन उन्नत रहा विचारों से,
सत्कर्माँ को अधिक मान्यता मिली यहाँ मनुष्यों से,
ईसी संस्कृति के सूर्योदय से जग ने किरणें भाँगी,
यहाँ आदि-कविता जन्मी जब कवि-मनमें करुणा जागी,

मानवता की संस्कृति के इन सक्षम सबल सलारों को,
कभी नहीं जने देंगे हम अब निर्बल निर्मूलों से.

यहाँ मधुरता ही जरती थी हर उपवन-अमराई से,
यहाँ प्यार की गंध उधर करती थी हर पुरवाई से,
सरस वसंती पवन वीरता की उमंग भर जाता था,
यहाँ पर्व डोली-दीवाली का समता सिजलाता था,

सुगम रही सबको जो संस्कृति, उसकी पथ-पगडंकी को,
नहीं भरणे देंगे धृष्टा-विषमता-अविश्वास के शूलों से.

था कृतज्ञ इस संस्कृति में हर व्यक्ति यहाँ हर धाता का,
माना हर प्राकृतिक शक्ति को भी वरदान विधाता का,
प्यार अनुज को, अज्ञानों को मिला सद्य सम्मान यहाँ,
देवतुल्य थे पूज्य वृक्ष-जल-अग्नि-चंद्र-दिनमान यहाँ.

वसुंधरा जिनका कुटुंब थी, बंधु विश्वके वासी थे,
जुँहें न बनने देंगे हम उपवास स्वयं की लूलों से.

ईसका पत्थर भी श्रद्धा से शिवशंकर बन जाता था,
तप-साहस-संकल्प स्वर्ग से गंगा भी ले आता था,
सामूहिक सहकार उमड़ता था भेतों-जलिखानों से,
यहाँ लोकगाथाओं भरी रही अनगिन बलिदानों से,

तुझनों में श्रद्धा - साहस - तप - सहकार जटुरी हैं,
हमें यही संकेत दे रहा महाकाल अब कूलों से.

- शशीन्द्र भटनागर

पुलकर युद्ध करो (काव्य)

ऐसी भी क्या कायरता धतना तो नहीं डरो,
पाश्यात्य संस्कृति से अब तो पुलकर युद्ध करो.

भात वेशभुषा तक रहती तो युध रह जाते,
पान पान से भी बय जाते कभी न टकराते,
दुश्चरित्रता लेकिन अब तो उद तक बढ आई,
कर लेना बर्दाश्त उसे तो अतिशय दुःखदाई,
विष पीकर मर जाना अरुण मन न अशुद्ध करो,
पाश्यात्य संस्कृतिसे अब तो पुलकर युद्ध करो.

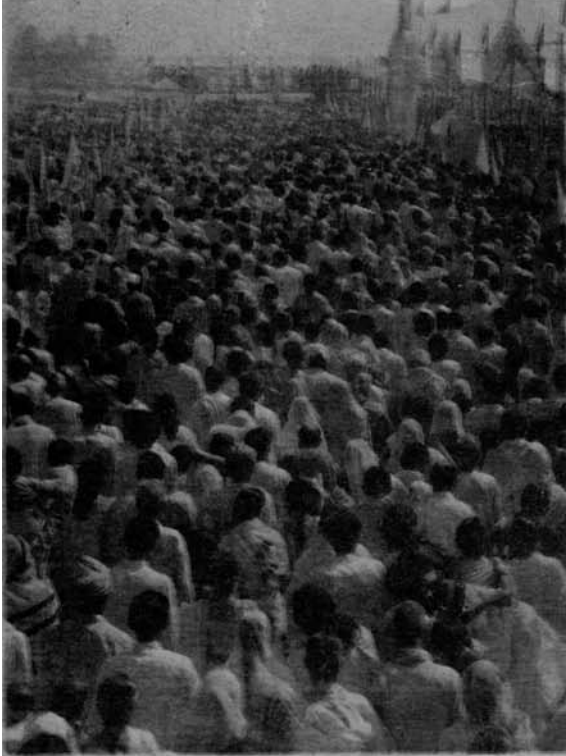
अगर सिनेमा श्रुंगारिकता तक ही रह जाता,
तो यह अंतर्द्वन्द्व न शायद धतना दुःख पाता,
लेकिन वह तुल पत्र नारियोंको नंगा करने,
भलनायक सीधे धुस आया है अपने घरमें,
अस्त्र करो धारण जन मानसको भी कुद्ध करो,
प्राश्यात्य संस्कृतिसे अब तो पुल कर युद्ध करो.

भ्रष्टाचार दहाड रहा है पुलकर दरवाजे,
नाय रही पशुता घर घरमें बजा बजा बाजे,
प्रजातंत्रको कौन संभालेगा आगे बढ कर,
आंध्र भूँड कर बैठ गये यदि हिसासे डर कर,
जनमानसका करो प्रशिक्षण और प्रबुद्ध करो,
पाश्यात्य संस्कृतिसे अब तो पुल कर युद्ध करो.

आगे बूढा भीष्म पितामह पीछे कर्ण छली,
दायें द्रोणाचार्य वीसियों बायें बाहुबलि,
यक्यूड है कठिन किन्तु अभिमन्यु न धबराणा,
डर जाने से अरुण उसमें धुसकर मर जाना,
वीरों और शहीदोंका पथ मत अवरुद्ध करो.
पाश्यात्य संस्कृतिसे अब तो पुलकर युद्ध करो.

उपज पडे रावण अलि रावण अपने ही घरमें,
शूर्पणखायें नाय रही हैं "जेकशन" के स्वरमें,
अपने लोकगीत बेचारे मांग रहे त्रिभुज,
लोकपाल कल रहे कि यह सब धंधरकी धंधण,
ईस कुत्साको आग लगाओ अब गूढ युद्ध करो,
पाश्यात्य संस्कृतिसे अब तो पुल कर युद्ध करो.

- बलरामसिंह परिहार

YUG SHAKTI GAYATRI GUJARATI
MONTHLY

R.N.I. No. 23434/71 REGD. No.

M.T.R. 139

Licenced to post Without
prepayment. Licence No. 6

યજ્ઞ શાળા ની પરિક્રમા કરી રહેલ

જનસમૂહ

પ્રખર પ્રજ્ઞા-સજલ શ્રદ્ધા ની મૂર્તિમાન પ્રતિમા

સંપાદક-માતા ભગવતી દેવી શર્મા, મુદ્રક-પ્રકાશક-લીલાપતશર્મા
પુગ નિર્માણ યોજના ટ્રસ્ટ, મથુરા દ્વારા, પુગ નિર્માણ પ્રેસ, મથુરામાં મુદ્રિત